

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

КУРАХ Наталія Павлівна

УДК 81-115:[811.112.2:811.161.2]

**НІМЕЦЬКА ТА УКРАЇНСЬКА ФАХОВІ МОВИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВЛЕННІ
(на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)**

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

**Науковий керівник:
Кияк Тарас Романович,
доктор філологічних наук,
професор**

Київ - 2016

ЗМІСТ

СПИСОК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ	7
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	8
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1 ФАХОВА МОВА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ СТУДІЙ	17
1.1 Фахова мова юриспруденції	17
1.1.1 Фахова мова: визначення специфіки	19
1.1.2 Класифікація фахових мов	25
1.1.3 Фахова мова юриспруденції: ознаки та вертикальна класифікація	27
1.2 Види лексики у фахових мовах	30
1.3 Вузкогалузеві терміни у фаховій мові юриспруденції	32
1.3.1 Терміни: визначення та класифікація	32
1.3.2 Термін та загальноповживане слово: загальне та специфічне	35
1.4 Синтаксис фахової мови юриспруденції	41
Висновки до розділу 1	44
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ МОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ	46
2.1 Методика дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті	46
2.2 Методи та прийоми аналізу мовного матеріалу	48
Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3 СЛОВОТВІРНІ ТА ЛЕКСИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА	52
3.1 Словотвір у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції кримінального та сімейного права	54

3.1.1 Словотвірні особливості німецької та української фахових мов юриспруденції кримінального права	56
3.1.1.1 Деривати в сучасних юридичних текстах німецького кримінального права	57
3.1.1.2 Аналіз похідних іменників у сучасних українських текстах кримінального права	60
3.1.1.3 Особливості утворення та вживання складних іменників у сучасних німецьких текстах кримінального права	63
3.1.1.4 Аналіз складних іменників української мови юриспруденції кримінального права	67
3.1.1.5 Зіставний аналіз німецьких та українських мовних показників	68
3.1.2 Особливості словотвору в німецькій та українській фаховій мові юриспруденції на матеріалі сучасних текстів сімейного права	70
3.1.2.1 Похідні іменники в німецькій мові юриспруденції сімейного права ..	71
3.1.2.2 Похідні іменники в українській юриспруденції сімейного права	78
3.1.2.3 Складні іменники в німецькій юридичній мові в сучасних текстах сімейного права	80
3.1.2.4 Складні іменники в українській юридичній мові в сучасних текстах сімейного права	84
3.1.2.5 Зіставний аналіз німецьких та українських мовних даних	85
3.2 Частиномовна представленість у німецькій та українській фахових мовах юриспруденції (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)	88
3.2.1 Аналіз сучасних текстів кримінального права ФРН й України на морфологічному рівні	88
3.2.1.1 Аналіз частиномовної представленості в сучасних текстах німецького кримінального права	88
3.2.1.2 Особливості частиномовної представленості в сучасних текстах українського кримінального права	92

3.2.1.3 Зіставний аналіз німецьких та українських показників	100
3.2.2 Аналіз морфологічних особливостей сучасних текстів сімейного права ФРН та України	102
3.2.2.1 Частиномовна представленість німецьких юридичних текстів сімейного права	102
3.2.2.2 Особливості вживання частин мови в сучасних текстах українського сімейного права	106
3.2.2.3 Зіставний аналіз німецьких та українських мовних даних	112
3.3 Лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)	113
3.3.1 Особливості лексико-термінологічного складу німецької й української юридичних мов кримінального права	113
3.3.1.1 Аналіз загальноживаної лексики та термінів німецької фахової мови юриспруденції кримінального права	114
3.3.1.2 Загальноживана лексика та терміни української фахової мови юриспруденції кримінального права	116
3.3.1.3 Класифікація термінів німецької юридичної мови кримінального права	118
3.3.1.4 Класифікація термінів української юридичної мови кримінального права	120
3.3.1.5 Порівняльний аналіз німецьких та українських лінгвістичних даних	123
3.3.2 Аналіз лексико-термінологічного складу німецької й української юридичних мов сімейного права	124
3.3.2.1 Загальноживана лексика та терміни німецької фахової мови юриспруденції сімейного права	124
3.3.2.2 Загальноживана лексика та терміни української фахової мови юриспруденції сімейного права	128

3.3.2.3 Класифікація німецьких юридичних термінів сімейного права	130
3.3.2.4 Класифікація українських юридичних термінів сімейного права	133
3.3.2.5 Порівняльний аналіз німецьких та українських лінгвістичних даних	134
Висновки до розділу 3	136
РОЗДІЛ 4 СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА	139
4.1 Дослідження німецьких та українських юридичних текстів кримінального права на синтаксичному рівні	139
4.1.1 Синтаксичні особливості німецької фахової мови юриспруденції кримінального права	139
4.1.2 Типи підрядних речень в тексті кримінального права ФРН	141
4.1.3 Особливості синтаксису українських юридичних текстів кримінального права	144
4.1.4 Вживання складнопідрядних речень в тексті кримінального права України	147
4.1.5 Синтаксичні особливості німецької та української юридичних мов кримінального права в зіставленні	152
4.2 Синтаксичні особливості німецької й української фахових мов юриспруденції на матеріалі сучасних текстів сімейного права	155
4.2.1 Аналіз синтаксу німецьких юридичних текстів сімейного права	155
4.2.2 Типи підрядних речень в тексті сімейного права ФРН	160
4.2.3 Особливості синтаксису української фахової мови юриспруденції сімейного права	164
4.2.4 Типи підрядних речень в тексті сімейного права України	168
4.2.5 Синтаксичні особливості німецької та української юридичних мов сімейного права в зіставленні	175
Висновки до розділу 4	177

ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ	205

СПИСОК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ

Рис. 1.1	Конструкції у фахових текстах.
Табл. 3.1	Складні іменники в німецьких та українських юридичних текстах кримінального права
Табл. 3.2	Продуктивні афікси в німецьких та українських юридичних текстах кримінального права
Табл. 3.3	Віддієслівні абстрактні терміни-іменники в німецькому юридичному тексті сімейного права
Табл. 3.4	Складні іменники в німецьких та українських текстах сімейного права
Табл. 3.5	Продуктивні афікси в німецькій та українській мовах сімейного права
Табл. 3.6	Частиномовна представленість німецького фахового тексту юриспруденції кримінального права
Табл. 3.7	Частиномовна представленість українського фахового тексту юриспруденції на матеріалі кримінального права
Табл. 3.8	Порівняння частиномовної представленості німецького та українського фахового тексту кримінального права
Табл. 3.9	Найчастотніші терміни-іменники кримінального права у фахових текстах порівнюваних мов
Табл. 3.10	Частиномовна представленість німецького фахового тексту юриспруденції сімейного права
Табл. 3.11	Частиномовна представленість українського фахового тексту юриспруденції на матеріалі сімейного права
Табл. 3.12	Порівняння частиномовної представленості німецького та українського фахового тексту на матеріалі сімейного права
Табл. 3.13	Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції кримінального права України та ФРН
Табл. 3.14	Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції на матеріалі сімейного права України та ФРН
Табл. 4.1	Синтаксична характеристика німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі кримінального права.
Табл. 4.2	Синтаксична характеристика німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного права

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення	Пояснення
Абз.	Абзац <i>(в українських юридичних текстах)</i>
ВР	Верховна Рада
Ст.	Стаття <i>(в українських юридичних текстах)</i>
Ч.	Частина <i>(в українських юридичних текстах)</i>
AA	Adverbialabstrakta – деривати, утворені від прикметника, які позначають абстрактне поняття, ознаку тощо.
Abs.	Абзац <i>(у німецьких юридичних текстах)</i>
Art.	Стаття <i>(в німецьких юридичних текстах)</i>
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch – Цивільний кодекс ФРН
GG	Grundgesetz – Конституція ФРН
N	номер <i>(в українських юридичних текстах)</i>
Nr.	номер <i>(у німецьких юридичних текстах)</i>
VA	Verbalabstrakta – деривати, утворені від дієслова, які позначають абстрактне поняття, ознаку тощо.

ВСТУП

Роль фахової комунікації в сучасних умовах глобалізації зумовлює необхідність різнопланового підходу до систематизації терміносистем різних галузей. Питання сутності професійного спілкування, фахової термінології на матеріалі різних мов відзеркалено у працях вітчизняних лінгвістів Н.В. Артикуци [4], Л.А. Васенка [9], Р.І. Дудока [30], А.С. Д'якова [31], В.І. Карабана [41], І.С. Квитко [43], Т.Р. Кияка [44; 48; 49], А.М. Лящука [78], Г. Наконечної [87], Н.І. Овчаренко [91], Т.І. Панько [92], Е.Ф. Скороходько [105; 106], О.І. Чередниченко [117] та ін. та в низці лінгвістичних розвідок за рубежом таких лінгвістів як М.Н. Володина [15; 16; 17], Б.Н. Головин [21; 22], Б.Ю. Городецький [23], С.А. Гринев [24], В.П. Даниленко [26; 27], Т.Л. Канделакі [39], В.М. Лейчик [70; 71], А.В. Лемов [72], Д.С. Лотте [74; 75; 76], М.В. Лутцева [77], Р. Байєр [133], Т. Бунгартен [134], Л. Дрозд [135], Й. Філіпец [143], Г.-Р. Флук [145], К. Фраас [146], К. Фукс-Какар [147], В. фон Ган [149], Л. Гоффманн [153; 154; 155; 156], У.О.Г. Юнг [158], Г. Калферкемпер [159], Е. Оксаар [169], Т. Рьольке [175], Р. Теммерман [183]. Так, зокрема досліджувалась фахова мова економіки українськими науковцями С.В. Дружб'як [29], З.Б. Куделько [62], Р.Є. Пилипенком [94], фахова мова тваринництва – С.А. Вискушенко [13], І.В. Котеленець [56], фахова мова богослов'я Є.Г. Жерновеєм [32], Л.А. Закреницькою [34], фахова мова авіаційної безпеки – І.В. Асмукович [5], фахова мова електронної комерції – Є.С. Мовчун [80], фахова мова лісництва – В.В. Синьо [103], фахова мова нафти і газу – О.М. Ріба [98], фахова мова фармацевтики – К.С. Макеєвим [79] та ін. Особливий інтерес становить фахова мова юриспруденції Е.Т. Дерді [28], Д.С. Касяненко [42], А.М. Лящук [78], О.А. Шаблій [119; 120; 180; 181], що пояснюється тенденцією до міжнародної уніфікації законодавства особливо у просторі Євросоюзу. Дослідження здебільшого проводились на матеріалі окремих мов в синхронічній та діахронічній ретроспекціях.

Вивчення фахових мов у зіставному аспекті [78, с.140; 184] на сьогодні недостатньо розроблений напрям мовознавчих студій. Неможливо уявити сучасне суспільство без правової системи, оскільки право у всіх його проявах – невід’ємна складова життя сучасної людини. Право регулює стосунки й дії людей. Правова система послуговується власною мовою – фаховою мовою юриспруденції.

Відносини між правом та мовою визначаються в сучасній правовій теорії як правово-філософська та правово-методична проблема: «Якість права залежить від якості мови, якою воно описане та передане». [181, S. 75]

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення фахових мов у зіставному аспекті, визначення лінгвістичних засад сучасної фахової комунікації, структурних, семантичних та функціональних рис терміносистем відповідної професійної галузі.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є положення про порівнюваність, системність та термінологічну адекватність фахових мов. Теоретичним підґрунтям слугували положення Л. Гоффманна, Р. Флука, Т. Рьолке та інших про сутність фахової мови, положення Т.Р. Кияка щодо термінології як основної ознаки фахової мови, положення про зіставляваність фахових мов О.А. Шаблій.

Зв’язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми “Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність” (№ держреєстрації 11БФ044-01), яка розробляється в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка й затверджена Міністерством освіти і науки України.

Мета роботи полягає у встановленні спільних та відмінних рис німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати фахову мову юриспруденції як об'єкт зіставних студій;
- проаналізувати лексичний склад фахових мов;
- виявити ознаки фахової мови юриспруденції;
- охарактеризувати терміни та загальноповжиті слова в фаховій мові юриспруденції;
- провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права;
- визначити словотвірні особливості у німецькій й українській фаховій мові юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права;
- виявити лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права;
- проаналізувати частиномовну представленість у фахових мовах юриспруденції в текстах сімейного та кримінального права ФРН та України;
- визначити синтаксичні особливості німецької та української фахової мови юриспруденції на основі сімейного та кримінального права.

Об'єктом дослідження є німецька та українська фахова мова юриспруденції (на матеріалі субмов сімейного та кримінального права).

Предметом дослідження є лексичні й морфологічні особливості термінів юриспруденції в цілому та субмов сімейного та кримінального права, зокрема, а також синтаксичні особливості субмов сімейного та кримінального права.

Матеріалом дослідження є фахові тексти кримінального та сімейного права Німеччини й України. Матеріалом слугували сучасні німецькі юридичні тексти Цивільного та Кримінального кодексів Німеччини, а також сучасні українські юридичні тексти Сімейного та Кримінального кодексів України для порівняльного аналізу. Загальний обсяг проаналізованих правових актів становить понад 1000 сторінок.

Мета і завдання дисертації окреслили вибір таких **методів** дослідження: порівняльний метод для визначення спільних та відмінних характеристик фахових текстів кримінального та сімейного права Німеччини й України; зіставний аналіз для порівняння німецьких й українських мовних даних; дескриптивний метод, який дозволив окреслити особливості функціонування мовних одиниць у фахових текстах; компонентний та контекстуальний аналіз для визначення структури значення термінів і загальноновживаної лексики.

Наукова новизна роботи визначається тим, що вперше: здійснено зіставне дослідження німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях; здійснено лексико-термінологічне структурування терміносистем фахової мови юриспруденції двох мов на матеріалі сімейного та кримінального права; виявлено лексико-термінологічні, морфологічні та синтаксичні ознаки фахової мови юриспруденції) у зіставляваних мовах. У роботі вперше проводиться комплексне дослідження юридичного терміну сімейного та кримінального права у зіставному аспекті.

Теоретичне значення дисертації полягає у внескові до зіставної лексикології та порівняльної граматики, оскільки дослідження висвітлює спільне й відмінне у формуванні галузевих термінологій на прикладі різноструктурних мов, що витікає з комплексного підходу до порівняльного аналізу сучасних німецьких та українських фахових текстів юриспруденції Німеччини й України й полягає у встановленні характеру прояву термінологічності на різних рівнях мовної системи та визначенні специфіки терміносистем відповідних фахових текстів.

Практична цінність. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні курсів «Порівняльна лексикологія німецької та української мов» (розділи “Семантика”, “Термінознавство”), порівняльної типології німецької та української мов (розділ “Типологія лексичних систем

німецької та української мов”), «Порівняльна грамати́ка німецької та української мов» («Типологія словотвору», «Типологія морфологічних систем», «Типологія синтаксичних систем»), спецкурсу “Лінгвістичні проблеми юридичної термінології”, спецкурсах з перекладу галузевої термінології, термінознавства, правничої лінгвістики та ін., у лексикографічній практиці укладання галузевих та перекладних словників, як і в перекладацькій практиці.

Положення, що виносяться на захист:

1. Фахова мова юриспруденції визначається як сукупність лексичних, морфологічних та синтаксичних засобів, які застосовуються в професійно обмеженій сфері правової комунікації. Системність термінології фахової мови юриспруденції зумовлено її залежністю від понятійного апарату правової системи відповідної лінгвоспільноти.

2. Для фахових текстів кримінального та сімейного права Німеччини та України характерний номінативний стиль.

3. Німецькі й українські юридичні тексти кримінального та сімейного права містять терміни та загальноживану лексику, яка становить найбільшу групу їх лексичного складу. Загальноживана лексика німецького та українського фахових текстів кримінального та сімейного права містить такі тематичні групи: родинні стосунки, поняття, пов'язані із життям людини, номінації із соматичним компонентом, номінації місця, часу, числові позначення. Тематичні групи української загальноживаної лексики спільні з німецькими за винятком наявності назв певних органів та структур в українських фахових текстах.

4. Німецька фахова лексика кримінального права включає вузькогалузеві терміни, а також терміни суміжних галузей права: публічне право, законодавство про державну службу, соціальне право, процесуальне та адміністративне право, цивільне право, фінансове право та суміжних дисциплін: медицини, політики, фінансів, релігії. Українська фахова лексика

кримінального права включає вузькогалузеві терміни, а також терміни суміжних галузей права: цивільне право, комерційне право, трудове право; та суміжних наук: економіки, соціології, державного управління, психології, медицини. Українська фахова лексика сімейного права, окрім юридичних термінів сімейного права, містить фахову лексику таких галузей права, як цивільне, цивільно-процесуальне та карно-процесуальне. Вузькогалузеві терміни становлять найменш чисельну групу лексичного складу німецьких та українських юридичних текстів кримінального та сімейного права.

5. Словотвір у німецькій та українській фахових мовах юриспруденції характеризується ізоморфними та аломорфними рисами. Основними продуктивними способами словотворення, спільними для німецької й української фахових мов, є: деривація, а саме префіксація і суфіксація, та словоскладання. Спільною ознакою зіставлюваних мов є велика кількість дериватів з абстрактним значенням, утворених від прикметників та дієслів за допомогою суфіксів.

6. Фахова мова юриспруденції послуговується синтаксисом загальнозживаної мови. Спільними синтаксичними особливостями сучасних текстів кримінального та сімейного права ФРН та України є вживання виключно розповідних речень та домінуванням складних речень над простими. Відмінність полягає у виборі типів підрядних речень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані на 10 конференціях різного рівня, серед яких 4 *міжнародні* та 2 *всеукраїнські*.

Публікації. Основні результати та висновки дисертаційної роботи викладені у 9 публікаціях, 6 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 публікація в закордонному виданні та 1 тезах за матеріалами конференції.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, списку рисунків і таблиць, переліку умовних позначень, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури, списку

довідкових та лексикографічних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження та її актуальності, визначено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, окреслено методи й методика, сформульовано положення, які виносяться на захист, представлено дані стосовно апробації результатів дисертації на наукових конференціях.

У першому розділі **«ФАХОВА МОВА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ СТУДІЙ»** визначено специфіку фахової мови юриспруденції; розглянуто класифікацію фахових мов; встановлено види лексики у фахових мовах; проаналізовано вузькогалузеві терміни у фаховій мові юриспруденції; описано методика дослідження німецької та української фахових мов юриспруденції у зіставленні (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права).

У другому розділі **«МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ МОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ»** описано загальні принципи і методика аналізу фахових мов юриспруденції у зіставному аспекті.

У третьому розділі **«СЛОВОТВІРНІ ТА ЛЕКСИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА»** встановлено словотвірні моделі, за якими утворюються терміни в німецькій та українській фахових мовах юриспруденції; визначено лексико-термінологічний склад німецької й української фахових мов юриспруденції; проаналізовано частини мови в сучасних текстах кримінального та сімейного права Німеччини та України.

У четвертому розділі **«СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА**

СІМЕЙНОГО ПРАВА» розкрито синтаксичні особливості німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права ФРН й України.

У **висновках** викладено основні результати дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок у руслі обраної проблематики.

У **додатках** проілюстровано виявлені в німецьких та українських текстах деривати з абстрактним значенням, утворені від дієслів та прикметників, складні слова, а також німецько-український глосарій термінів кримінального права та німецько-український глосарій термінів сімейного права

РОЗДІЛ 1

ФАХОВА МОВА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ СТУДІЙ

Різнорівневі одиниці, вилучені із текстів різних жанрів, стають об'єктом дослідження зіставних студій. Зіставне термінознавство [58; 88; 6; 78] спрямоване на визначення спільних і відмінних рис у структурній та семантичній організації терміносистем фахових мов, що порівнюються. Хронологічно вперше поняття «фахова мова» було введено у науковий обіг у 70-х роках ХХ століття у Німеччині Л. Гоффманном і отримує подальший розвиток у працях, зокрема Г.- Р. Флука.

Фахова мова як варіант загальноновживаної мови слугує засобом пізнання та поняттєвого визначення спеціальних предметів, так і засобом інформування про них, і тому враховує особливі комунікативні потреби в певній галузі [167, S. 26]. Фахова мова як різновид мови, що володіє вираженими – понятійними та мовними – властивостями, є специфічним різновидом «мови в цілому», що використовується під час спілкування на ту чи іншу спеціальну тему [55, с. 12].

1.1. Фахова мова юриспруденції

Термінологічна різноманітність щодо позначення фахової мови юриспруденції у наукових розвідках свідчить про зростання інтересу до дослідження лінгвістичного аспекту юридичної науки, а саме юридична фахова мова [141, S. 32], фахова мова юриспруденції [155, S. 203], мова права [165, S. 582]. У нашому дослідженні ми використовуємо слідом за Л. Гоффманном термін «фахова мова юриспруденції».

Фахова мова юриспруденції як одна із фахових мов має характерні ознаки, які полягають у виборі відповідної термінології, граматичних структур та синтаксичних моделей. Зіставний ракурс дослідження німецької

та української фахових мов спрямований на визначення спільних та відмінних рис у системі цих підмов. Критерієм для визначення їх місця у системі мови є вертикальна й горизонтальна диференціація мови. Горизонтальна диференціація мовної структури лежить в основі поділу мови на територіальні діалекти, варіанти. Щодо вертикальної диференціації, то розрізняються підсистеми мови, чітко і однозначно закріплені за певними соціальними та професійними групами [122, с. 39–40]. Фахові мови виділяються при вертикальній класифікації загальноповживаної мови.

Використання поняття «загальноповживана мова» пов'язано передусім зі сферою вживання мовних одиниць, які слугують для досягнення загального комунікативного наміру. Загальноповживана мова забезпечує лише можливість взаєморозуміння, а не для єдиної характеристики системи мовного мислення [101].

У сучасному термінознавстві виокремлено кілька термінів на позначення «фахової мови», зокрема, «підмова», «спеціальна мова» та деякі інші.

«Підмова» визначається:

- як набір мовних елементів та їх відношення в текстах з однорідною тематикою [3, с. 493; 71, с. 159; 114, с. 9; 123, с. 6];
- невелика лінгвістична підсистема, що містить набір мовних структур та одиниць, об'єднаних тематично однорідною галуззю соціального або професійного функціонування мови, має функціонально-стилістичну спрямованість та обслуговує певну сферу спілкування [189, с. 157].

Однією з основних характеристик фахових мов (спеціальних мов, підмов) є наявність спеціальної лексики, тобто термінів.

Фахова мова юриспруденції характеризується системою вузькоспеціальних термінів, що обслуговують юридичну сторону певної лінгвоспільноти, а також значною кількістю загальноповживаних слів та загальнонаукових термінів.

1.1.1. Фахова мова: визначення специфіки. Мова як засіб спілкування поділяється на два прошарки: на загальноновживану та фахову мови. Загальноновживана мова використовується всіма учасниками мовної спільноти для повсякденної комунікації. Іншу частину представляють фахові мови, які використовуються лише в певних галузях людської діяльності [140, S. 29].

Щодо співвідношення фахової та загальноновживаної мов виокремлюються три напрями:

1. Поляризація. Представники цього напрямку, зокрема Л. Дрозд, розглядають фахову мову як окрему мову, а термін «загальноновживана мова» тяжіють замінити на «нефахова мова» [135, S. 82].

2. Нейтралізація. Прихильники цього напрямку, зокрема Л. Гоффманн, розглядають фахову та загальноновживану мови як варіанти однієї мови, оскільки базуються на одній мовній системі [156, S. 189–199].

3. Розміщення на шкалі фаховості. Представники цього напрямку А. Бекер та Г. Калферкемпер замінюють поняття «загальноновживана мова» поняттям «фаховість». Усі мовні одиниці розглядаються з позицій фаховості та розміщуються на шкалі фаховості між полюсами «велика кількість фахових ознак – незначна кількість фахових ознак» [132, S. 121–122; 159, S. 88–89].

Для зіставного дослідження плідною є позиція, що фахові мови не є окремими мовами, а частиною загальноновживаної мови, оскільки вони мають спільні лексичні та граматичні властивості загальної мови. Фахова й загальноновживана мови підпорядковані загальній і співіснують усередині неї. Разом з тим фахова мова утворює марковану частину, а загальноновживана - немарковану.

Фахова мова відрізняється від загальноновживаної:

1) специфічним тематичним варіюванням;

2) специфічним ситуативним відношенням щодо використання [161, S. 73].

Фахова мова характеризується специфічним словниковим складом та спеціальними нормами вибору, застосуванням та частотністю спільних лексичних та граматичних засобів. Виокремлюються декілька основних напрямів у цій сфері:

1) фахова мова як специфічний набір мовних засобів (слів та граматичних способів) загальноновживаної мови. З цієї точки зору фахові мови є складовими однієї загальної мови, які слугують для позначення особливостей фахової галузі [134];

2) фахова мова як мовна підсистема, яка завдяки прагматичним умовам та особливим знанням, розглядається як самостійна мова [134];

3) прагмалінгвістична контекстуальна модель акцентує увагу на фаховому тексті та його контекстуальних зв'язках [175, S. 21].

Фахові мови можна розглядати лише як відносно самостійні системи, які базуються на загальній мові, використовують загальнономовний інвентар, тобто граматичні, синтаксичні та інші засоби. Загальноновживана мова є первинною стосовно фахової, оскільки на основі структур та правил першої фахова розвивається та створює свій власний інвентар (створення власних лексичних одиниць (термінів), надання переваги певним синтаксичним моделям та ін.).

К. Я. Авербух вказує на 5 основних тенденцій розвитку фахових мов [1, с. 23–32]:

- 1) інтеграція;
- 2) диференціація;
- 3) інтернаціоналізація;
- 4) уніфікація;
- 5) економія.

Процеси інтеграції знаходять своє вираження у мові права, оскільки право взаємодіє з різними сферами знань. Диференціація проявляється в тому, що в місцях контактів наукових дисциплін поступово формуються нові науки, так зокрема адміністративна мова (Amtssprache). Процес інтернаціоналізації в юридичній мові проявляється у функціонуванні термінів з латинською основою. Термінологічна уніфікація досягається шляхом термінографування, в результаті чого з'являються галузеві словники термінів. Дія законів економії в мові права простежується на прикладах аббревіації, здебільшого аббревіації підлягають номінації нормативних актів та юридичних інстанцій [1, с. 23–32].

Фахові мови як підсистема загальнонаціональної мови актуалізується у фахових текстах і характеризується спеціальними нормами вибору, вживанням мовних одиниць загальнонаціональної мови. Крім того, як засіб оптимального розуміння між фахівцями [145, S. 14] вона є підсистемою мови, в якій використовують термінологію та інші лінгвістичні засоби, призначені для запобігання неоднозначності спілкування в конкретній предметній галузі [188, с. 2]. Юридична мова як сукупність мовних засобів зумовлює оптимальне розуміння між спеціалістами правознавства і характеризується специфічним словниковим складом та спеціальними нормами відбору, вживання та частотності загальномовних лексичних, граматичних і синтаксичних засобів [155, S. 53]. Усі ці мовні засоби поділяють на три класи:

- мовні засоби, які наявні в усіх субмовах;
- мовні засоби, які наявні в усіх фахових мовах;
- мовні засоби, які наявні тільки в одній фаховій мові [155, S. 53–54].

Фахові мови наділені такими особливостями [67, с. 22]:

1. Тенденцією до інтернаціоналізації, що проявляється у використанні інтернаціональних терміноелементів під час термінотворення чи запозиченні готових термінів з мов-лідерів, до яких належить, зокрема, англійська;

2. Поліструктурністю і поліфункціональністю. Як функціональний різновид літературної мови фахова мова виконує найбільш суттєві мовні функції: епістемічну – відображення дійсності та зберігання знань; когнітивну – отримання нових знань та комунікативну – передача спеціальної інформації тощо.

3. Використанням невербальних знаків (схем, малюнків, формул) та ін.

Фахові мови мають тісний зв'язок з певною науковою галуззю; специфічний набір мовних одиниць; мовні структури загальноновживаної мови в межах фахової згідно з вимогами певної наукової галузі; норми загальноновживаної мови у сфері морфології, лексики, синтаксису й організації тексту; міжрегіональний характер фахових мов; наявність писемної та усної форм [19; 149; 155].

Характеристика фахової мови юриспруденції – *об'єктивність* – базується на трьох принципах:

- автор даного тексту та той, хто його підписав, різні особи;
- той, хто підписує документ, ніколи не виступає від свого імені, а лише від імені того, хто виконує певну функцію в державі;
- юридично функція не залежить від особи, яка її виконує: ті, хто виконує певну функцію, з часом змінюється; а сама функція залишається поза часом.

З цього випливають її *континуальність* та *нейтральність*. Нейтральність та об'єктивність обов'язково ведуть до прагнення обережності у формулюваннях. У цьому прагненні неодмінно має відобразитися необхідна точність [158].

Згідно з лінгвальними (мовними) критеріями виділяють такі типи фахових мов [19; с. 149; 155, S. 170.]:

- мови, які мають свою особливу систему як в граматиці, так і в лексиці (латинська мова та есперанто, мови міжнародного спілкування,

санскрит і церковнослов'янська мови, мови релігійно-культові, мови програмування);

- мови, які мають свою особливу систему тільки в лексиці (більшість мов науки, техніки, групових жаргонів);

- мови, які мають особливу систему в синтаксисі (більшість фахових мов);

- мови змішаного типу, які мають свою особливу систему в лексиці й лише частково в граматиці (мови хімії, біології, математики);

- мови, які зберігають розвинену морфологію (мови гуманітарних наук, жаргони);

- мови з залишковою морфологією (мови природничих наук);

- мови з відносно жорсткою ієрархією семантичної структури, включаючи й однозначність слів (всі мови науки, техніки, професійні жаргони, інформаційно-пошукові мови, мови програмування);

- мови з розмитою дифузною семантичною структурою в сфері непередметної лексики (групові жаргони);

- мови з розвиненою синонімією (професійні мови, жаргони, аргі);

- мови з нейтральною, нульовою експресивністю в лексиці (мови ділового спілкування, мови науки, техніки, юриспруденції) [149, S. 28–29].

Фахова мова юриспруденції має свою специфіку. Право та мова як соціальні феномени тісно пов'язані між собою і впливають один на одного. Правове мислення описує у широкому значенні звичайні «доправові» відносини та дії людей [169, S. 101]. Юридична мова як одна з фахових мов використовується індивідами, коли вони тим чи іншим чином причетні до урегулювання правових питань [178, S. 281].

Фахова мова юриспруденції має певні структурні, графічні та синтаксичні особливості, що втілюються у фаховому тексті:

- 1) структура тексту правового припису має чітку ієрархічну будову, яка в більшості текстів послідовно витримана;

2) структура тексту сигналізується переліком виразних засобів, які просто ідентифікуються (§, абз. та ін.);

3) членування правового припису відповідає більшою мірою синтаксичному членуванню на формальне та підрядне речення, тобто заради сегментації юридичного тексту можна застосувати двобічне відображення текстових та синтаксичних одиниць [166, S. 29].

З прагматично-функціонального погляду фахова мова юриспруденції може поділятися на такі галузі:

1) видання правових актів: мова закону та інші тексти-інструкції (угоди, устави);

2) правознавство: судочинство та застосування права (вироки, свідчення, експертизи, скарги та ін.), правознавство (монографії, твори);

3) управління: мова службовців та письмова кореспонденція інституцій.

Юридична мова використовується не лише в письмовій, але і в усній формі, передусім у судочинстві й управлінні. Можна говорити про «усну комунікацію» між адвокатом та клієнтом; суддею та адвокатом. Юридичні тексти можуть бути різними з позицій фахової специфіки та складності. Так, наприклад, тексти з правознавства відносять до фахових специфічних текстів через ступінь їх абстракції та коло адресантів [140, S. 31].

Таким чином, специфічними ознаками фахової мови є об'єктивність, континуальність та нейтральність. Загальноживана мова є первинною стосовно фахової мови; остання становить марковану частину загальної мови. На основі структур та правил загальноживаної мови фахова розвиває та створює свої власні терміни та синтаксичні моделі. Одним із видів фахової мови є юридична фахова мова. Фаховий юридичний текст має чітку ієрархічну будову, структуровану подачу інформації (§, абз. та ін.); тенденція до інтернаціоналізації; поліструктурність і поліфункціональність; використання невербальних знаків (схем, малюнків, формул) та ін.

Фахова мова юриспруденції охоплює тексти юридичних актів у сфері правознавства та управління. Юридична мова тісно пов'язана з відповідним правовим порядком. Зіставний аспект дослідження фахових юридичних мов Німеччини й України уможлиблює визначення загальних змістовних та структурних принципів побудови й функціонування фахових текстів та визначення специфічних рис.

1.1.2. Класифікація фахових мов. У сучасному мовознавстві виокремлюють кілька підходів до класифікації фахових мов. За рівнем абстрактності фахові мови можна умовно поділити на кілька видів:

1) найвищий ступінь абстрактності (базові теоретичні науки, які використовують штучні символи, формули);

2) дуже високий ступінь абстрактності (експериментальні науки – комунікація між науковцями, технарями);

3) високий ступінь абстрактності (мови з дуже великою долею фахової термінології й чітко обумовленим синтаксисом – прикладні науки);

4) низький ступінь абстрактності (мови з досить значною часткою фахової термінології та відносно незв'язаним синтаксисом – сфера матеріального виробництва);

5) дуже низький рівень абстрактності (мови з незначною кількістю фахових термінів та незв'язаним синтаксисом (сфера споживання, торгівля) [49].

В. фон Ган та Л. Гоффманн пропонують класифікацію фахових мов, яка базується на екстралінгвальних та власне мовних ознаках. Класифікація за мовними ознаками наведена на с. 22–23 даного дисертаційного дослідження. Відповідно до *екстралінгвальних ознак* виділяють:

- фахові мови за предметним змістом (мови біології, спорту, медицини, тощо);

- фахові мови за характеристикою носіїв, індивідів: за віком (мова молоді, дітей), за гендерною ознакою (мова жінок, чоловіків), за соціальною, груповою ознакою (мова злодіїв, наркоманів).

Т. Рьольке, спираючись на дослідження Л. Гоффманна, пропонує поділ фахових мов за предметом та галуззю знань. Відповідно до цих критеріїв класифікація фахових мов проводилася у двох напрямках: *вертикальному та горизонтальному*, як зазначалось вище.

Горизонтальний поділ фахових мов, на думку Т. Рьольке, дотримується класифікації спеціальностей, що реалізуються, як правило, незалежно від внутрішньомовних проявів. Відповідно до горизонтальної класифікації розрізняють фахову мови медицини, економіки, права та ін. Горизонтальний поділ розрізняє 3 сфери: фахові мови наук, техніки та інституцій [175, S. 34].

Щодо вертикального поділу, то виокремлюються три рівні абстракції у певній фаховій галузі [178, S. 38–39]:

1. Мова науки:

- мова спеціалістів та дослідників, переважно в письмовій формі;
- високий ступінь абстракції;

2. Професійна розмовна мова:

- усна комунікація спеціалістів;
- середній ступінь абстракції;

3. Мова цеху:

- письмова та усна комунікація у виробництві, адмініструванні та продажу;

- низький ступінь абстракції.

Модель фахової мови має п'ять рівнів:

- 1) мова теоретичних базових наук;
- 2) мова експериментальних наук;
- 3) мова прикладних наук та техніки;
- 4) мова матеріального виробництва;

5) мова споживання [155].

Таким чином, серед виділених класифікацій фахових мов для нашого зіставного дослідження плідним є вертикальний поділ фахових мов.

1.1.3. Фахова мова юриспруденції: ознаки та вертикальна класифікація. Оскільки юридична комунікація є передусім проявом правової фахової діяльності, то тут фахова мова юриспруденції розглядається як фахова мова особливого функціонального типу, яка слугує насамперед оформленню суспільних відносин у вигляді прав та обов'язків, а також вчиненню правосуддя та розвитку права. Ця фахова мова представляється як ієрархічна та динамічна система, що складається з двох найважливіших мовних проявів права – юридичний словниковий склад (інструментальний) та юридичні тексти (інструментально-дискурсивний прояв) [181, с. 72].

Фахову мову юриспруденції ми визначаємо як сукупність мовних засобів, які слугують для оптимального розуміння між фахівцями правової сфери і характеризується специфічною фаховою лексикою та спеціальними нормами щодо вибору, вживання та частоти використання лексичних, граматичних та синтаксичних засобів загальноживаної мови. Розуміння юридичної мови як однієї з фахових мов з'являється лише в 70-их роках минулого століття [147, S. 33]. Словниковий склад юридичної мови фаховоспецифічний, проте він є складовою частиною загальноживаної мови.

К. Фукс-Какар, М. Мінарікова, В. Отто класифікують фахову мову юриспруденції за такими критеріями:

1. горизонтальним поділом. Залежно від галузі права юридична мова ділиться на мову кримінального права, мову цивільного права та ін.;
2. вертикальним поділом. З погляду лінгвістики тексту залежно від джерела, змісту та комунікативної мети текстів мова поділяється на мову

законів, мову юридичної експертизи, мову рішень суду та ін. [147, S. 45; 166, S. 27; 170, S. 11; 174, S. 311]

На думку Г. Штікеля, тексти вважаються юридичними, якщо

- 1) належать до спеціальної галузі права;
- 2) укладені експертами юристами;
- 3) слугують професійній комунікації у правовій сфері [182, S. 33].

За вертикальним поділом К. Фукс-Какар розрізняє такі пласти фахової мови юриспруденції [147, S. 14–15]:

Правові норми:	Мова законів та інші інституційні тексти (доповіді, інструкції).
Правовий устрій	Здійснення та застосування судочинства (вироки, свідчення, скарги та ін.), правознавство (монографії, статті).
Управління	Мова посадовців та письмового спілкування в межах установи.

Згідно з концепцією Р. Шмідт-Віганд, сучасну юридичну мову поділяють залежно від установи, яка її використовується, на мову законів, теоретичну та наукову мову, мову вироків та рішень суду, мову письмового спілкування службовців [178, S. 281].

Оскільки юридична мова існує в письмовій та усній формах, її поділяють на «усну комунікацію» між адвокатом і неспеціалістом та між суддею й адвокатом [140, S. 31]. Цей поділ можливий передусім на рівні правового устрою та управління.

Вертикальна класифікація є дещо складнішою, ніж горизонтальний поділ. Відповідно до галузі права мова юриспруденції ділиться на мову кримінального права, мову цивільного права, мову сімейного права тощо. З точки зору лінгвістики тексту залежно від джерела, змісту та комунікативної

мети текстів мова поділяється на мову законів, мову юридичної експертизи, мову рішень суду та ін.

У сучасній лінгвістиці існує чимало спроб класифікації фахової мови юриспруденції. Дослідження фахової мови права базується на роботі з текстами [176, S. 13]; кожна правова ситуація вимагає різних засобів мовного вираження, внаслідок чого вирізняються різні типи юридичних текстів [43, с. 14].

З позицій типології текстів В. Отто та Р. Шмідт-Віганд поділяють мову юриспруденції на:

1) **мову законів** (*Gesetzessprache*), яка знаходить своє відображення у загальних правових нормах, законодавчих актах тощо;

2) **мову судових рішень та вироків** (*Urteils- und Bescheidssprache*);

3) **мову науки правознавства та юридичних експертиз** (*Wissenschaft- und Gutachtenssprache*), яка вживається для обговорення фахових питань спеціалістами;

4) **мову інституційного письмового спілкування** (*die Sprache des behördlichen Schriftverkehrs*) між інстанціями, між інстанціями та юристами або громадянами, яка відображена у формулярах, пам'ятках, повістках тощо [170, S. 11–12; 172, S. 481; 173, S. 51; 178, S. 281].

У межах цієї класифікації В. Отто виокремлює також **адміністративний жаргон** (*Verwaltungsjargon*) – неофіційне обговорення фахових питань спеціалістами [171, S. 59–68].

Німецька дослідниця К. Фукс-Какар в свою чергу об'єднує мову науки правознавства з мовою вироків та судових рішень і виділяє у фаховій мові юриспруденції такі рівні: **Rechtssetzung** (мова законотворення), **Rechtswesen** (мова правознавства – мова судочинства та науки правознавства) та **Verwaltung** (мова адміністрації) [147, S. 36].

Деякі дослідники, зокрема Л.А. Морозова та А.Н. Шепелев виокремлюють у фаховій мові юриспруденції:

- **мову правотворчості;**
- **мову правозастосовної практики;**
- **мову юридичної науки та освіти [85, с. 108–114];**
- **професійну мову юристів та мову процесуальних актів [124].**

Вітчизняні лінгвісти пропонують такі складові фахової мови юриспруденції:

- **мову законодавства та підзаконних правових актів;**
- **мову правозастосовної практики; мову юридичної науки та юридичної освіти;**
- **мову міжнародних договорів, угод, декларацій;**
- **мову юридичної журналістики тощо [96, с. 59].**

Спільним для всіх вище наведених класифікацій мови юриспруденції є поділ на мову законів або законотворення, мову науки правознавства, а також мову судових рішень та вироків, які унаочнюють класичні галузі функціонування права. Усі інші названі складові можуть слугувати доказом застосування мови юриспруденції в різних сферах юридичної діяльності і вказувати на її багатofункціональність.

Таким чином, фахову мову юриспруденції можна класифікувати за горизонтальним та вертикальним принципами. За вертикальною класифікацією фахова мова юриспруденції поділяється на мову законів, мову юридичної експертизи, мову рішень суду та ін. У нашому дослідженні ми керуємось горизонтальним поділом фахової мови юриспруденції, відповідно до якого юридична мова ділиться на мову кримінального права, мову цивільного права та ін.

1.2. Види лексики у фахових мовах

Особливість фахових мов, як справедливо зазначає Т. Р. Кияк, полягає в наявності спеціального орієнтованого на потреби певного фаху набору лексичних одиниць, які мають усе ж плавні та гнучкі зв'язки із

загальноживаною лексикою, яка теж наявна в фаховій мові. З іншого боку, остання відрізняється специфічною частиною вживання певних граматичних, синтаксичних, стилістичних засобів.

У сучасному термінознавстві виокремлюють кілька підходів до визначення видів лексики фахової мови:

I. Й. Філіпец вважає, що лексичний склад фахових текстів включає *фахову та загальноживану* лексику. До фахової лексики належать професіоналізми або терміноїди і терміни. Групу власне термінів формують вузькогалузеві та загальнонаукові терміни. Вузькогалузеві терміни представлені у фаховому тексті термінами певної галузі, номенклатурою та фаховими виразами [143, S. 57].

II. Т.Р. Кияк та В. М. Лейчик у своїх працях поділяють усю лексику фахового тексту 4 види:

- 1) терміни певної галузі, які мають власну дефініцію;
- 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці (у т.ч. терміни суміжних наук);
- 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести й номенклатури;
- 4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емотивно забарвлене значення [45, с. 143; 48, с. 203–208; 49, с. 105–106; 71; 106].

III. На думку В. І. Карабана, значна кількість слів із нейтральним значенням має більш спеціалізовані й термінологічні значення у терміносистемах різних галузей науки і техніки. Виділяють спеціальні терміни, загальнонаукові та загальнотехнічні слова [41, с. 14].

IV. В. М. Лейчик вважає, що фахова лексика включає три підкласи:

- 1) спеціальні терміни (власне терміни) – лексичні одиниці терміносистем, що входять до лексики тієї чи іншої фахової мови, а також

загальнонаукові, загально технічні та міжгалузеві терміни, спільні для більшості фахових мов;

2) терміноїди – широкий клас лексичних одиниць, що не відповідають вимогам до терміну з різних причин;

3) псевдотерміни – лексичні одиниці фахової мови, що позначають теорії, які визнаються хибними [71, с. 139].

Для нашого дослідження прийнятним є поділ словникового складу юридичних текстів на дві великі групи:

1) загальнонавжівана лексика, під якою розуміють слова, які використовують усі групи мовців, незалежно від професійної діяльності;

2) фахова лексика або терміни. Другу групу утворюють слова, які використовуються лише однією конкретною суспільною групою з певною професійною діяльністю.

З одного боку, лексичний склад фахової мови юриспруденції охоплює загальнонавжівані слова, з іншого – юридичні терміни. Термінологія розглядається як головна ознака фахової мови та є найбільш досліджуваною ознакою фахової мови [48, с. 203]. Однією з основних ознак фахової юридичної мови є юридичний термін.

1.3. Вузькогалузеві терміни в фаховій мові юриспруденції

Функціонування фахової мови забезпечує чітко визначена спеціальна термінологія. Вузькогалузеві терміни трактуються як основа формування фахових текстів [44]. Юридична термінологія офіційно закріплюється в правових актах, основи яких становлять норми права [113, с. 10].

1.3.1. Терміни: визначення та класифікація. Термін або фахове слово є однією з найсуттєвіших ознак фахової мови. Термін – це не особливе слово, а слово в особливій функції. Основні властивості терміна (дефінітивність, системність, стилістична нейтральність)

зумовленні його функцією в тексті та мовленні [12, с. 21]. У сучасному термінознавстві виокремлюються широкий та вузький підходи до визначення терміна. У вузькому розумінні термін визначається як «специфічна лексична одиниця та однойменне позначення поняття або предмета, точно визначених у відповідній галузі, яке позначає певне поняття в системі фахової галузі» [143]. Під термінами у широкому розумінні визначаються фахові вирази або спеціалізовані назви, які позначають конкретні речі в певній фаховій галузі і таким чином складають особливий словниковий склад» [143, S. 36].

Юридичні терміни можна поділити за змістовими та формальними критеріями.

За змістовою класифікацією виокремлюють:

1. Терміни, характерні насамперед для певного виду права, зокрема кримінального права;

2. Терміни, типові також і для інших галузей права [140, S. 76].

До першої групи термінів належать такі:

Freiheitsstrafe f, Affekt m, Amtsträger m, Strafantrag m, Strafaufsetzung zur Bewährung, Bewährung f, Menschenhandel m, Meineid m та ін. у німецьких текстах.

Вирок суду, кримінально-правові наслідки, злочинність, караність, судимість та ін. в українських текстах.

Серед досліджуваних термінів наявні також ті, які належать до інших галузей права, наприклад серед німецьких термінів це такі:

- кримінальне право, а також публічне право та законодавство про державну службу – *Beihilfe f*;
- приватне, соціальне, народне та державне право – *Ausländer m*;
- процесуальне та адміністративне право – *Aussetzung f*;
- публічне, державне та цивільне право – *Notstand m*;
- закон у справах неповнолітніх – *Bewährungshilfe f*;
- Конституція – *Deutsche m/f*;

- публічне та державне право – *Notstand m* та ін.

Серед українських термінів наявні такі:

цивільне право – *цивільні спори*;

комерційне право – *комерційні спори*;

трудове право – *трудові спори* та ін.

У класифікації за *вертикальним* та *горизонтальним* принципами юридична термінологія поділяється на *загальноюридичну* термінологію й різні види *галузевої* та *міжгалузевої* термінології [130, с. 69]. На вершині вертикалі розташована загальноюридична термінологія, вона системно об'єднує терміни, які функціонують в усіх галузях законодавства, використовуються в усіх галузях права, закріплені у конституції та основах законодавства. Горизонтально термінологія охоплює різні види галузевої та міжгалузевої термінології, яка базується на предметно-логічних зв'язках та відношеннях відповідних понять, що відображають специфіку конкретної сфери правових відношень; галузева термінологія утворює галузеве термінологічне поле [130].

За *функціональним критерієм* юридичні терміни поділяються на терміни права (тобто законодавства, що складає основу правозастосування) та терміни правознавства (правової науки – юриспруденції); це пов'язано із різними сферами функціонування юридичної термінології – офіційно-ділової та наукової [77, с. 8]. Основний склад термінів правозастосування та правознавства є спільним, відмінність полягає в тому, що «термінологія правознавства складніша, ніж термінологія правозастосування, оскільки в ній вживаються терміни, які позначають теоретичні поняття, що не зустрічаються в текстах законів (наприклад, гіпотеза, диспозиція і т.д.)» [77, с. 8]. Проте ця класифікація не набула значної популярності можливо тому, що вона може бути застосована лише у вузькоспеціальних цілях.

Відповідно до сфери функціонування розрізняють три види юридичних термінів:

- *загальноживані* юридичні терміни [130, с. 70] або «терміни загального користування» / «загально значимі терміни» [194, с. 356], такі терміни є основою законодавчої лексики [53];
- *спеціальні* юридичні терміни, що володіють «особливим правовим змістом» [194, с. 356] або професійні юридичні терміни [53]. Такі терміни лаконічно та чітко позначають поняття юриспруденції та використовуються здебільшого у фаховому спілкуванні;
- *технічні* терміни, які запозичені з різних галузей науки, техніки, мистецтва або використовуються в цих галузях [130, с. 74] або спеціально-технічні [194, с. 366].

Таким чином, вузькогалузеві терміни – це терміни, які характерні лише для певної галузі. Юридичні терміни включають терміни права і терміни правознавства. Дослідження текстів сімейного й кримінального права Німеччини та України залучає до аналізу термінологію відповідного права. Такий підхід сприяв визначенню спільних та специфічних рис фахової мови юриспруденції загалом та термінів, які в ній функціонують зокрема.

1.3.2. Термін та загальноживане слово: загальне та специфічне.

Основна відмінність терміну від загальноживаного слова – це різні галузі їх вживання, що передбачає різні категоріальні та функціональні характеристики цих типів мовних одиниць. Лексичне значення загальноживаного слова має предметно-конкретний характер, а терміну – понятійний. Зміст нетермінологічної одиниці імплікує у свідомості уявлення про певну річ, процес відношення і т.д. Словотермін пов'язаний у свідомості з професійним науковим або технічним поняттям [10, с. 9–10].

Термінологічна інформація визначається як понятійна (семантична) інформація, що має мовну природу. Термін володіє двоєдиною сутністю – він акумулює загальномовну та спеціальну інформацію та є одиницею мовного і професійно-наукового знання [15, с. 23].

Основною ознакою терміна є його співвідношення з поняттям відповідної галузі знань, що зумовлює необхідність розмежування семантичних смислових зв'язків терміну та загальноживаного слова. Як зазначалось вище, термінологія є основою фахової мови загалом та фахової мови юриспруденції зокрема. Терміни у фаховій мові юриспруденції відіграють стрижневу роль, виступають у ролі скелета, який обростає мовною тканиною [99, с. 9]. На сьогодні більшість учених, серед яких М.Б. Вербенец, вважають, що для того, «щоб юридичний текст, особливо законодавчий, був чітким і лаконічним, бажано, аби він вміщував винятково терміни» [11, с. 104].

Термін у німецькій та українській фахових мовах належить до її найважливіших складових [36, с. 305].

У сучасному термінознавстві виокремлюються такі основні підходи до визначення терміну:

1) найменша змістовна і водночас незалежна мовна одиниця фахової мовної системи, яка вживається в комунікації певної людської сфери діяльності в рамках вираженого тексту [175, S. 51–55];

2) слово або словосполучення, яке є визначене у своєму значенні для того, щоб назвати специфічні теоретичні елементи та точно визначити їхній зміст [144, S. 301];

3) слова або словосполучення, які відрізняються від інших мовних одиниць однозначністю, точністю, системністю, незалежністю від тексту, а також емоційною нейтральністю [21, с. 67–71; 74, с. 58–62];

4) не як особливі слова, а як слова з особливою функцією [12, с. 76–80]. Термін як основна одиниця науки, спеціальних областей знань і сфер діяльності людини повинен називати об'єкти і процеси, а також одночасно слугувати предметом пізнання оточуючого світу [37, с. 14];

5) термін обов'язково має іменний характер [72, с. 77];

б) слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття [37, с. 76–80];

7) слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступає в системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворює разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» [43, с. 21].

К. Фраас, Б.Н. Головин, Т.Р. Кияк, Т. Шіппан та інші лінгвісти виокремлюють такі **ознаки або характеристики терміна**:

- однозначність [146, S. 429; 21, с. 68; 46, с. 129; 175, S. 61; 177, S. 230; 37, с. 305];
- ясність [146, S. 429; 21, с. 68; 46, с. 129; 36, с. 305];
- точність [146, S. 429; 175, S. 61; 177, S. 231];
- системність [21, с. 68; 46, с. 129; 177, S. 231];
- дефінітивність [84; с.192];
- емоційно-експресивну нейтральність [47].

Однозначність. Терміни тяжіють до однозначності, проте явище полісемії притаманне різним терміносистемам. Результати емпіричних досліджень доводять наявність полісемії та синонімії в рамках однієї термінології [175, S. 63–68]. Т. Шіппан вважає, що термінологія фахової мови знаходиться між намаганням пристосуватись до нових комунікативних та когнітивних потреб певної галузі та прагненням до стабільності термінологічних значень [180, S. 231]. Особливо в рамках однієї наукової галузі омонімія, синонімія та полісемія є небажаними. Внутрішня форма терміна повинна одночасно бути точною, тобто відображати найважливіше та суттєві ознаки, закладені у дефініції. На думку Д.С. Лотте вимога однозначності є бажаною для дотримання в межах одного термінологічного

поля, між різними термінологічними полями допускають термінологічну багатозначність та омонімічність [75, с. 9].

Системність. А.А. Реформатський наголошує, що термін повинен бути системним двічі: він як «словесне позначення поняття» має відповідати системі понять певної галузі науки чи технології, а як слово – термін має відповідати системі мови» [97]. Крім того, деякими дослідниками, зокрема Ф.А. Циткиною, виділяються такі основні ознаки системності: родовидова ієрархія термінологічних одиниць, їх однозначність, переважання певних структурних моделей, за якими будуються термінологічні словосполучення, наявність антонімічних відносин між термінологічними одиницями [115].

Під **точністю** розуміємо найбільш відповідне відношення фахових виразів предметам, стану справ та процесам відповідної сфери діяльності людини [175, S. 61]. Точність сприяє уникненню непорозумінь у фаховій комунікації. Т. Шіппан вважає, що уникання синонімів повинно сприяти кращому розумінню, проте перебільшена уніфікація/стандартизація може призвести до ігнорування різних посилань на користь окремих наукових думок [146, S. 429]. Це, звичайно, не означає, що в фахових мовах немає синонімів. Тільки тоді, коли термін містить суттєві ознаки названого ним поняття, його можна назвати точним [75, с. 41].

Дефінітивність. Передумовою термінологічної стандартизації є створення розгорнутих однозначних дефініцій відповідних понять, упорядкованих за певними структурними правилами та підпорядкованих певним логічним обмеженням у тлумаченнях. Такі логічні й лінгвістичні обмеження, вимога використовувати в складі дефініції тільки однозначні лексичні одиниці, певні типи мовних структур тощо мають на меті забезпечення семантичної (понятійної) системності термінології, чіткості та однозначності дефініцій [192].

Емоційно-експресивна нейтральність. Термін передає основну предметно-логічну інформацію без додаткової емоційно-оцінної забарвленості [47].

Таким чином, під *терміном* розуміємо мовну одиницю (слово або словосполучення), переважно номінативного характеру, яка позначає поняття, предмет або обставини справи у фаховій мові та слугує для мовної комунікації. Внутрішня форма терміна повинна одночасно бути точною, тобто відображати найважливіше й головні наведені у дефініції ознаки, проте ця вимога однозначності часто не дотримується.

Оскільки юридична мова застосовує словниковий запас загальноновживаної мови, загальноновживана лексика дуже розповсюджена в німецькій та українській юридичній мові й відповідно в німецькому та українському юридичному тексті. Зокрема, в сучасних текстах сімейного права Німеччини й України є лексичні одиниці, які є зрозумілими й використовуються кожним членом мовної спільноти. У досліджуваних німецьких текстах фіксуються такі приклади загальноновживаної лексики: *Geschwister pl, Enkel m, Kind n, Eltern pl, Gesundheit pl, Dauer f, Gegenstände pl, Zeit f, Arbeit f* та ін. У досліджуваних українських текстах ми виявили такі приклади загальноновживаної лексики: *подружжся, сім'я, родичі, батьки, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідний, брат, сестри, мачуха, вітчим, пасинок, двоюрідний брат, сестра, тітка, дядько, племінниця, племінник, побут, дружина, чоловік* та ін.

Поділ на загальноновживану лексику та фахові слова є неоднозначним. По-перше, значення загальноновживаних слів у юридичній мові, а також у будь-якій іншій фаховій мові, може змінюватися або уточнюватися. Так лексеми загальноновживаної мови стають фаховими словами. По-друге, в юридичному тексті з'являються такі лексеми, які не виявляють відмінностей у значенні в фаховій та загальній мовах.

Юридична мова значно частіше користується лексикою та граматичними засобами загальноживаної мови, ніж інші фахові мови. Багато лінгвістів та правознавців пояснюють це тим, що фахова мова юриспруденції повинна бути зрозумілою для простих громадян, які повинні розуміти її та слідувати її правилам та вимогам.

Зміну семантики загальноживаних слів у терміносистемах відбивають такі аспекти значення: сигніфікативний, денотативний, парадигматичний і синтагматичний, оскільки:

1) і термін, і загальноживане слово як словесні знаки характеризуються своєю предметно-понятійною зіставленістю, що дає змогу в значенні виділити денотативний і сигніфікативний аспекти;

2) парадигматичне і синтагматичне значення при своїй внутрішньомовній природі є ніби власне мовною «відповіддю» загальноживаного значення на вплив термінології, вони розкривають у парадигматиці — відношення слова у нелінійному ряду та синтагматиці — у лінійній площині, іншими словами — імпліцитно-парадигматичні відношення і екстліцитно-синтагматичні зв'язки словесних знаків [92].

Тісний зв'язок фахової мови юриспруденції з загальноживаною мовою має не лише позитивні сторони, але й слугує джерелом багатьох специфічних проблем. Юридичні терміни, що походять із загальноживаної мови часто мають інше значення від однакових за звучанням слів загальноживаної мови, наприклад:

Vorgang m (подія, процес) набуває термінологічного значення *Akte f* (справа); *Erkenntnis f* (пізнання, свідомість) використовується в значенні *Urteil n* (судове рішення, вирок);

beschweren (обтяжувати) має термінологічне значення *in seinen Rechten verletzen* (покласти (напр., на спадкоємця) виконання якого-небудь обов'язку на користь третьої особи);

erheben (підіймати, виносити, подавати) виступає в значенні *einziehen* (*Steuern, Beiträge*) (стягувати, напр., податки тощо).

Термінологічне значення, яке вкладається в дані спеціальні лексичні одиниці, визначається у більшості випадків через законодавчі дефініції. Розглянемо дефініцію терміна *Urteil n*:

Urteil, der den Prozess entscheidende Richterspruch, das Verfahren zur Fällung eines Urteils wird auch Erkenntnisverfahren genannt [200].

Вирок, вирішальне для процесу рішення суду, процедура винесення вироку також називається частиною судового розгляду, на якому розглядається питання по суті самої справи (переклад автора).

Таким чином, фахова мова юриспруденції є невід'ємною частиною правової системи з певними традиціями, призначеннями та властивостями. Основна різниця між фаховою та загальноживаною лексикою полягає у взаємовідношенні між поняттєвою та мовною (зовнішньою) стороною мовного знака. Юридичні терміни проявляють залежність від загальноживаної мови. Вони розвивались з уже існуючих мовних знаків у загальноживаній мові і поступово набули нових ознак та функцій фахових термінів. Зміна змісту та обсягу фахового поняття не обов'язково спричиняє зміну мовної форми.

1.4. Синтаксис фахової мови юриспруденції

Тривалий час дослідження дослідження фахових мов тривалий час обмежувалося аналізом їх терміносистем [175, S. 50]. Г.-Р. Флук вважає, що непотрібно недооцінювати роль синтаксису, адже без нього фахова мова була б лише «набором термінів» [145, S. 2]. Німецька юридична мова належить до фахових мов і базується на німецькій загальноживаній мові, використовуючи граматичні, морфологічні та синтаксичні засоби останньої [154, S. 158; 145, S. 12; 198; 175, S. 80]. При цьому використовуються деякі

вибрані синтаксичні засоби, які натомість вживаються частіше, ніж у загальноновживаній мові.

Жодна з фахових мов не володіє власним синтаксисом, а користується синтаксисом загальноновживаної мови [166, S. 24]. Відмінність полягає у виборі тих чи інших синтаксичних структур та засобів. Деякі дослідники, серед яких Т. Рьольке, вказують на специфіку вибору синтаксичних конструкцій [175, S. 80] в порівнянні з загальноновживаною мовою. Спостерігаються відмінності у вживанні синтаксичних засобів між загальноновживаною та фаховою мовами. Різноманіття синтаксичних засобів загальноновживаної мови обмежується у фаховій, натомість ця обмежена кількість синтаксичних засобів вживається частіше. На думку Т. Рьольке, така обмеженість ґрунтується на прагненні до зрозумілості, економії та анонімності [175, S. 80].

М. Мінарікова, К. Фукс-Какар, Т. Рьольке виділяють такі синтаксичні ознаки юридичної мови [166, S. 25; 147, S. 42; 175, S. 80]:

- надання переваги розповідним реченням;
- надання переваги певним підрядним реченням, насамперед підрядним реченням умови, мети, реченням зі сполучником *während* для підкреслення контрасту;
- часте вживання відносних речень та атрибутивних рядів;
- велика кількість номіналізацій та структур з функціональними дієсловами;
- комплексність речень, спричинена підвищеною послідовністю та зв'язком синтагм та поширенням окремих членів речення;
- вживання складносурядного речення для одночасного представлення складних обставин справи.

Говорячи про німецьку юридичну мову, необхідно вказати, що вона не є окремою одиницею, а складається з юридичних мов окремих національних

юридичних норм. Тому Д. Ейов пропонує розрізняти юридичні мови Федеративної Республіки Німеччини, Австрії та Швейцарії [140, S. 30].

Одним із аспектів досліджень фахового тексту виступає аналіз довжини речення, тобто кількості у ньому слів. Спостереження виявили, що середня довжина речень у 10–12 слів. Це пов'язане з тим, що речення середньої довжини найточніше виражають логічні судження і дозволяють реципієнту їх запам'ятовувати. За порядком членів у реченні переважає прямий порядок слів.

Аналізуючи синтаксичну будову української мови, слід виділити такі особливості. Національний синтаксис історично є найбільш стабільною системою, яка через віки зберегла життєдайний шар мови [110]. Серед характерних синтаксичних рис української мови М. Гінзбург виділяє такі: утворення речень з кількох повнозначних слів та речення з присудковими формами на *-но*, *-то* [20; 112].

У центрі українського вислову превалює процес, а не предмет, тому логічний наголос у фразі найчастіше падає на присудок, а не на підмет. Енергетика українського тексту зосереджена в безпосередній дії, вираженій дієсловом. Зважаючи на це, найхарактернішою стилістичною помилкою у фахових текстах є надуживання віддієслівними іменниками на *-ння*. Щоб забезпечити легкість вимови й мелодійність, треба замість конструкцій з віддієслівними іменниками в реченнях максимально використовувати дієслова, а саме:

- речення з неозначеною формою дієслова;
- речення з особовими формами дієслова;
- дієприслівникові звороти;
- дієслівні форми на *-но*, *-то* [20, с. 154–159].

М. Гінзбург вказує на домінування активних конструкцій над пасивними в українських фахових текстах і наводить класифікацію конструкцій у фахових текстах на рис. 1.1.

Конструкції у фахових текстах

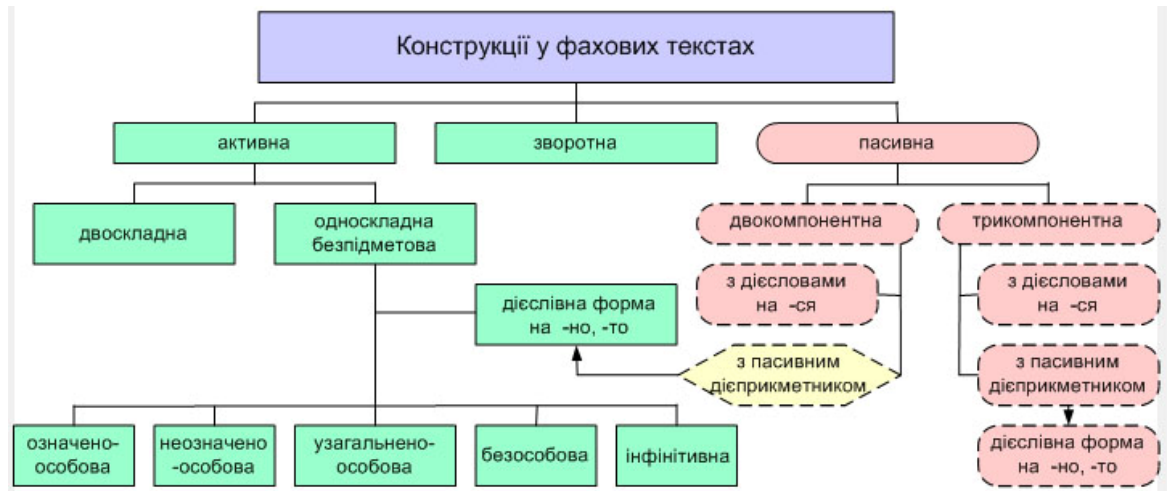

Рис. 1.1. Конструкції у фахових текстах

Аналіз німецької та української юридичних мов у зіставленні виявляє їх спільні та відмінні риси. Виокремлюються спільні засоби вираження синтаксичних категорій, а відмінності констатуються у формі та ступені використання подібних формальних засобів вираження, в їх співвідношенні та взаємодії. Типологічні паралелі простежуються в класифікації речень за метою висловлювання, складу речень (однокладові / двоскладові), порядку слів – однаковими синтаксичними позиціями: підмет присудок, додаток, відмінності зумовлені відмінним порядком слів.

Висновки до розділу 1

1. Під «фаховою мовою» розуміємо сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в одній професійно обмеженій комунікативній сфері, для створення оптимального порозуміння між фахівцями, які працюють у цій галузі, і характеризується специфічною фаховою лексикою і спеціальними нормами щодо вибору, використання і частоти вживання лексичних, граматичних та синтаксичних засобів загальнозживаної мови.

2. При дослідженні співвідношення фахової мови і загальнозживаної мови виявляються такі три напрями: поляризація, нейтралізація та

розміщення на шкалі фаховості. Фахова мова співіснує з загальноновживаною та утворює марковану частину загальної мови.

3. Класифікація фахових мов здійснюється на основі горизонтального (за фахом, спеціальністю) та вертикального (за рівнем абстракції) принципів. Спільним для класифікацій фахової мови юриспруденції є поділ на мову законів або законотворення, мову науки правознавства, а також мову судових рішень та вироків, які унаочнюють класичні галузі функціонування права.

4. Фахова мова юриспруденції визначається як сукупність мовних засобів, які слугують для оптимального порозуміння між фахівцями правової сфери і характеризується специфічною фаховою лексикою й спеціальними нормами щодо вибору, використання та частоти вживання лексичних, граматичних та синтаксичних засобів загальноновживаної мови. Фахова мова юриспруденції базується на загальноновживаній мові та послуговується лексичними, морфологічними та синтаксичними засобами останньої.

5. Терміни відіграють ключову роль у фаховій мові юриспруденції. Під терміном розуміємо мовну одиницю (слово або словосполучення), переважно номінативного характеру, яка позначає поняття, предмет або обставини справи у фаховій мові та слугує для мовної комунікації. Внутрішня форма терміна повинна одночасно бути точною, тобто відображати найважливіші та головні, наведені у дефініції, ознаки. Основними ознаками термінів є однозначність, точність, системність, незалежність від тексту, а також емоційна нейтральність.

6. Фаховій мові юриспруденції притаманний синтаксис загальноновживаної мови. Поміж великої кількості синтаксичних засобів звгвльновживаної мови у фаховій вживаються лише певні вибрані, наприклад розповідні речення, складні, певні типи складнопідрядних. Натомість вони характеризуються високою частотою вживання.

Основні положення першого розділу відображені у таких публікаціях автора [65; 66; 68; 69, 163].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ МОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

Теоретичні засади дослідження фахових мов, викладені у першому розділі, показали, що для їх повного аналізу необхідно визначити специфіку фахового тексту з позицій його лексичного наповнення, синтаксичної будови, морфологічної специфіки. Комплексна методика дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті базується на принципах порівняльно-типологічного, контекстуально-семантичного, дефініційного та функціонального видів аналізу.

2.1. Методика дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження є праці науковців, які висвітлюють загальні проблеми термінології, зокрема, Г.О. Винокур [12], Б.Н. Головін [21; 22], Т.Р. Кияк [44; 46; 47; 49], Д.С. Лотте [74; 75; 76], Е.Ф. Скороходько [106], А.В. Суперанська [109], В.М. Лейчик [70; 71], В.П. Даниленко [26; 27] та інших, а також праці В.І. Карабана [41], Л. Гоффманна [153; 154; 155; 156], Г.-Р. Флука [145], Т. Рьолке [175], які стосуються питань фахових мов, лінгвістики фахового тексту й перекладу. Корисними для зіставного дослідження фахової термінології були праці дослідників, які аналізували галузеві терміносистеми З.Б. Куделько [62], І.В. Котеленець [56], О.М. Ріба [98], В.В. Синьо [103] та ін.

Методологічну основу дослідження фахових мов становили наукові праці Т.Р. Кияка [48], Й. Філіпека [143], Л. Гоффманна [154; 156] про базові ознаки фахових мов та розподіл лексичного складу фахових текстів; праці Е.Ф. Скороходька [106] про лексико-термінологічний склад фахових мов, а саме: інтрагалузеві, загальнонаукові, загальнотехнічні та міжгалузеві

терміни, номенклатурні одиниці та загальноновживана лексика; положення про ознаки термінів Д. С. Лотте [74; 75; 76] та А.А. Реформатського [97]; положення впорядкування термінології В. П. Даниленка [27] , Т.Р. Кияка, Д. С. Лотте, Л. О. Симоненка [102], теорія зіставлення термінології у різних мовах А.В. Крижанівської [105], Ф.О. Циткіної [115], Д. Ейова [140], Т. Тіннефельда [184].

Дослідження проводиться на матеріалі двох мов – німецької та української, а тому передбачає залучення *зіставного аналізу* для виявлення спільних та відмінних рис мовних даних.

Зіставний метод є основним у виявленні міжмовних подібностей та відмінностей у структурах мов, у способах вираження одних і тих самих значень і розрізнених функцій однотипних елементів структури мови [57, с. 16].

Поєднання структурного та функціонального підходів у межах зіставлення мовних одиниць є плідним для порівняння німецької та української фахових мов. Предметом функціональної типології є мова як комунікативний засіб, яка розглядається крізь призму її соціальних функцій та сфер вживання; предмет структурної типології – внутрішня організація мови як система [73, с. 512]. Предметом аналізу структурної типології може бути фонетика і фонологія, дериватологія і граматики, лексикологія і фразеологія, а також стилістика. Функціональна типологія активно використовує результати досліджень структурної типології.

Фахові мови не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших підсистемах; їхня відмінність – особливі лексичні засоби; але різницю між фаховою та загальноновживаною мовами М.А.К. Галлідей вбачає у статистичному розподілі граматичних структур [150, р. 78]. На думку А.В. Суперанської, фахові мови базуються на граматичній системі загальнонаціональної мови, проте мають відмінності в галузі словотвору і словозміни та значні відмінності в лексиці [109, с. 233].

А. С. Д'яков вважає, що для словотворчої архітекτονіки термінологічних одиниць характерні в цілому ті ж принципи, що й для загальноновживаних одиниць [31, с. 13]. Але, як зауважує Л.О. Симоненко, на відміну від загальнономовного, термінологічне словотворення має певні особливості, пов'язані насамперед з самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання [102, с. 92]. В.П. Даниленко вважає, що термінологічне словотворення є усвідомленим процесом; воно дає можливість штучно запроваджувати в галузеві термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які виступаючи в певних терміносистемах виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію [26, с. 65]. Галузеве термінотворення дозволяє використовувати спеціалізовані словотворчі морфеми, які є показниками конкретних значень і виконують класифікаційну функцію. Крім того, у термінологічному словотворенні вільніше й простіше поєднуються запозичені й національні словотворчі засоби [102, с. 92; 104, с. 57].

2.2. Методи та прийоми аналізу мовного матеріалу

Відповідно до аспектів дисертаційного дослідження були застосовані методи та прийоми аналізу мовного матеріалу.

Порівняльний метод забезпечив характеристику спільних та відмінних мовних рис юридичних текстів на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях; *метод контекстуального аналізу* дозволив дослідити мовну специфіку фахових юридичних текстів сімейного та кримінального права.

Установлення особливостей семантичної структури юридичних термінів німецької та української мов базується на використанні *зіставного методу, методу компонентного аналізу, методу семного аналізу словникових дефініцій*, а також *прийом кількісних підрахунків*. Зіставлення термінів двох мов ґрунтується на *принципах системного аналізу мовних*

явищ. *Компонентний аналіз* застосовувався для дослідження семантичної структури термінів і встановлення системних відношень між ними. *Зіставний метод* використовувався для виявлення типологічної схожості й відмінностей німецького та українського фахових текстів сімейного та кримінального права. *Метод семного аналізу словникових дефініцій* залучено для встановлення тотожностей і відмінностей у семантиці термінів. *Компонентний аналіз* для визначення мінімальних значущих одиниць у семантичній структурі похідного слова, виділення їх спільних та відмінних компонентів. Методика компонентного аналізу полягає в послідовному розкладенні значення на найдрібніші, семантично неподільні одиниці смислу – семи, а також у виявленні ієрархічної побудови семантичної структури лексеми, коли виділяються спільні й відмінні семи. Спільна (або інтегральна) сема вказує на родову ознаку, яка наближає окрему лексичну одиницю до інших слів, відмінна ж – на ту видову ознаку, за допомогою якої значення слова різниться від значень інших лексичних одиниць. Базується компонентний аналіз на виявленні значення за умов існування "прямого зв'язку змісту і структури" термінів [100, с. 52], тобто на вмотивованості останніх. Використання елементів *кількісного аналізу* забезпечив об'єктивність здобутих результатів.

Основні етапи проведення дослідження:

1. Визначення специфіки фахової мови юриспруденції, спільних та відмінних рис фахової та загальноживаної мови.
2. Класифікація фахової мови юриспруденції залежно від сфери функціонування та лінгвоспільноти, у межах якої вона представлена.
3. Зіставлення мовних німецьких та українських мовних даних на різних рівнях, а саме морфологічному, лексичному та синтаксичному. Встановлення ізоморфних та аломорфних рис порівнюваних фахових мов на матеріалі кримінального та сімейного права. На цьому етапі здійснювався

опис змістовних характеристик на основі системних зв'язків за допомогою дериваційного та парадигматичного аналізу.

Таким чином, розроблена комплексна методика була зумовлена основною метою дослідження та спрямована на вияв характерних ознак фахової мови юриспруденції на матеріалі сучасних текстів німецького та українського кримінального та сімейного права. Дослідження базувалось на принципах функціональності та системності, що забезпечує всебічний розгляд об'єкту наукового пошуку. Обрана теоретична база і розроблена методика дослідження дала можливість охарактеризувати фахову мову юриспруденції як об'єкт зіставних студій; визначити види лексики у фахових мовах; виявити ознаки фахової мови юриспруденції; розглянути вертикальну класифікацію фахової мови юриспруденції; охарактеризувати терміни та загальноживані слова в фаховій мові юриспруденції; провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права; визначити словотвірні особливості у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції на матеріалі кримінального та сімейного права; виявити лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; охарактеризувати частини мови у фахових мовах юриспруденції в текстах кримінального та сімейного права Німеччини й України; визначити синтаксичні особливості німецької та української фахової мови юриспруденції на основі кримінального та сімейного права.

Висновки до розділу 2

Запропонована методика та методи аналізу мовного матеріалу сприяють розв'язанню конкретних завдань, що зумовлені метою роботи.

1. Для встановлення спільних та відмінних рис німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та

синтаксичному рівнях доцільним є використання певного комплексу методів, до яких належать порівняльний метод для визначення спільних та відмінних характеристик фахових текстів кримінального та сімейного права Німеччини й України; зіставний аналіз для зіставлення мовних даних української та німецької мов; дескриптивний метод, який дозволив окреслити особливості функціонування мовних одиниць у фахових текстах; компонентний та контекстуальний аналіз для визначення структури значення термінів і загальноновживаної лексики.

2. Застосування цих методів дає можливість охарактеризувати фахову мову юриспруденції як об'єкт зіставних студій; визначити види лексики у фахових мовах; виявити ознаки фахової мови юриспруденції; розглянути вертикальну класифікацію фахової мови юриспруденції; охарактеризувати терміни та загальноновживані слова в фаховій мові юриспруденції; провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі кримінального та сімейного права; визначити словотвірні особливості в німецькій та українській фахових мовах юриспруденції на матеріалі кримінального та сімейного права; виявити лексико-термінологічний склад німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі кримінального та сімейного права; охарактеризувати частини мови у фахових мовах юриспруденції в текстах кримінального та сімейного права Німеччини й України; визначити синтаксичні особливості німецької та української фахових мов юриспруденції на основі кримінального та сімейного права.

3. Обраний теоретичний напрям наукового пошуку виявився ефективним у дослідженні німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях та для вивлення їх ізоморфних та аломорфних рис.

Основні положення другого розділу відображені у таких публікаціях автора [64; 66; 67; 69; 162; 164].

РОЗДІЛ 3

СЛОВОТВІРНІ ТА ЛЕКСИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

Зіставний аналіз німецької та української фахової мов юриспруденції залучає до аналізу одиниці всіх мовних рівнів у зіставному аспекті. Виявлення словотвірних, лексичних та морфологічних характеристик фахової мови юриспруденції дозволило, з одного боку, описати її системно, а з іншого, уможливило визначення ізоморфних та аломорфних рис порівнюваних фахових мов на всіх мовних рівнях.

Структурно Кримінальний кодекс Німеччини містить 358 параграфів (статей) згрупованих в п'ять розділів Загальної частини (параграфи 1–79b) та тридцять розділів Особливої частини (параграфи 80–358) (станом на 01.01.2013), які містять 20 статей. Загальна кількість слів – 73472 слова.

Структурно Кримінальний кодекс України складається з двох частин: Загальної і Особливої. У Загальній частині налічується 15 розділів, в Особливій – 20. Кожен розділ об'єднує певну сукупність статей. Загальна кількість статей – 87. Загальна кількість слів – 12879.

Кримінальний кодекс Німеччини більший за український у 5,6 разів.

Крім того, у Кримінальному кодексі України чітко вказано призначення цього документа, його функції, що відсутнє в німецькому юридичному тексті:

Стаття 1. Завдання Кримінального кодексу України

1. Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

2. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Сімейне право є складовою цивільного права. Норми, які регулюють сімейні відносини в Німеччині, розміщено в цивільних кодексах: книга 4 Німецького цивільного кодексу, §§ 1297–1921. Структурно Сімейне право Німеччини містить 5 глав, 18 статей, 624 параграфів. Загальна кількість слів – 46328.

Структурно Сімейний кодекс України складається з 7 розділів, 22 глав, 287 статей. Загальна кількість слів – 29697. Сімейне право Німеччини більше за українське у 1,5 рази.

Крім того, у Сімейному кодексі України чітко вказується призначення цього документа, його функції:

Стаття 1. Завдання Сімейного кодексу України

1. Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.

Характеристику та призначення сімейного права Німеччини знаходимо у ст. 6 Німецького цивільного кодексу, хоча саме сімейно право викладено у §§ 1297–1921:

Art. 6 Abs. 1 GG. Das Familienrecht ist Teil des Zivilrechts und findet sich größtenteils im vierten Buch des Bürgerlichen Gesetzbuchs (§§ 1297 - 1921 BGB). Es beinhaltet die Rechtsnormen zur Regelung des Rechts der Ehe und Verwandtschaft, definiert den Begriff der Familie aber nicht, sondern ordnet die Rechtsbeziehungen der Familienmitglieder untereinander und zu Dritten.

Wichtige Bereiche des Familienrechts sind das eheliche bzw. lebenspartnerschaftliche Güterrecht, Unterhaltsvorschriften und Versorgungsausgleich nach Scheidung bzw. Auflösung der Lebenspartnerschaft.

Zudem umfasst das Familienrecht das Recht der Adoption, Pflegschaft (Ergänzungspflegschaft), Betreuung und Vormundschaft. Verfassungsrechtlich stehen Ehe und Familie unter dem besonderen Schutz der staatlichen Ordnung.

3.1. Словотвір у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції кримінального та сімейного права

Термінологія є динамічною підсистемою фахової мови, яка перманентно змінюється, тобто поповнюється новими термінологічними одиницями. Крім термінологізації, утворення термінологічних одиниць відбувається завдяки словотвору. В процесі творення нових термінів збагачуються й удосконалюються також і способи словотвору [50, с. 5]. Вивченням словотвору займалися такі вітчизняні й зарубіжні дослідники: Г. О. Винокур [12], О. С. Гринюк [25], В. Д. Даниленко [26; 27], Н. Ф. Клименко [50; 51; 52], Н. Г. Іщенко [38], О. С. Кубрякова [59; 60], Н. І. Овчаренко [91], М.Д. Степанова [107; 108], Л. Айхінгер [137], П. Айзенберг [138], В. Флайшер [144], Т. Шіппан [177] та ін.

Словотворення, на думку О. С. Кубрякової, спрямоване на виникнення нових одиниць у сфері номінації, тобто нової структурної одиниці як нової лексеми, як нової одиниці позначення, а отже і нової називної форми [60, с. 179]. Т.М. Нікульшина вважає, що дериваційні номінації включають афіксальні, композитні, субстантивні та аббревіатурні одиниці. Дериваційні номінації членуються на кілька структурних елементів, утворюючись за такими словотвірними моделями [89, с. 279]:

- 1) за допомогою афіксів;
- 2) способом осново- й словоскладання;
- 3) субстантивацією;
- 4) аббревіацією.

О.С. Кубрякова розглядає такі способи утворення термінологічних одиниць:

- словоскладання: *Schadenersatz m*;
- деривації: *Volljährigkeit f*;
- конверсії: *Verschulden n*

а) субстантивовані інфінітиви (вони слугують також основою для складених термінів):

§ 1297 абз. 2. *Das Versprechen einer Strafe für den Fall, dass die Eingehung der Ehe unterbleibt, ist nichtig.*

§ 1315 абз. 4...*in den Fällen des § 1314 Abs. 2 Nr. 2 bis 4, wenn der Ehegatte nach Entdeckung des Irrtums oder der Täuschung oder nach Aufhören der Zwangslage zu erkennen gegeben hat, dass er die Ehe fortsetzen will (Bestätigung);*

б) прикметники можуть конвертуватися в іменники (вони можуть виступати в якості основних елементів термінологічних груп слів):

§ 1767 абз. 1. *Ein Volljähriger kann als Kind angenommen werden, wenn die Annahme sittlich gerechtfertigt ist; dies ist insbesondere anzunehmen, wenn zwischen dem Annehmenden und dem Anzunehmenden ein Eltern-Kind-Verhältnis bereits entstanden ist.*

§ 1770 абз. 1. *Die Wirkungen der Annahme eines Volljährigen erstrecken sich nicht auf die Verwandten des Annehmenden;*

в) дієприкметники I та II:

§ 1767 абз. 1. *Ein Volljähriger kann als Kind angenommen werden, wenn die Annahme sittlich gerechtfertigt ist; dies ist insbesondere anzunehmen, wenn zwischen dem Annehmenden und dem Anzunehmenden ein Eltern-Kind-Verhältnis bereits entstanden ist.*

§ 1779 абз. 3 *Das Familiengericht soll bei der Auswahl des Vormunds Verwandte oder Verschwägerte des Mündels hören, wenn dies ohne erhebliche Verzögerung und ohne unverhältnismäßige Kosten geschehen kann;*

г) числівники:

Dritten gegenüber wirkt die Beschränkung oder Ausschließung nur nach Maßgabe des § 1412 [§ 1357 абз. 2].

П. Айзенберг виділяє чотири основних типи словотвору [138, S. 209]: словоскладання, префіксація, суфіксація, конверсія. Префіксація та суфіксація зазвичай об'єднуються та визначаються як деривація [138, S. 209].

Основними способами словотворення, спільними для німецької та української мов, є: безафіксне словотворення, афіксальний (префіксація і суфіксація) спосіб словотворення, словоскладання, творення складнопохідних слів (зрощення), аббревіація.

Здебільшого словотвірні моделі загальноновживаної мови характерні для утворення юридичних номінативних одиниць. Оскільки іменники наділені найбільшою термінологічністю, то використання афіксів іменників та словоскладання є характерними для утворення німецьких та українських термінів фахової мови юриспруденції.

Засобами словотворення в порівнюваних мовах є словотвірні морфеми – префікси та суфікси, а також фонетичні зміни у структурі кореня: чергування голосних (у німецькій мові – аблаут, умлаут, значно рідше – приголосних).

Як способи, так і засоби словотворення в обох мовах можуть бути продуктивними, малопродуктивними і непродуктивними.

Як у загальній мові, так і у фаховій мові словоскладання та деривація є продуктивними типами словотвору [156, S. 193; 177, S. 233]. Як показав аналіз юридичних текстів німецькою та українською мовами, кількість іменників у цих текстах відносно велика.

3.1.1. Словотвірні особливості німецької та української фахових мовах юриспруденції кримінального права. У даному підрозділі ми проаналізуємо продуктивні способи словотвору – деривацію й

словоскладання – на прикладі німецьких та українських юридичних текстів кримінального права та виявимо ефективні засоби словотвору.

3.1.1.1. Деривати в сучасних юридичних текстах німецького кримінального права. Деривацією є процес або результат утворення в мові будь-якого вторинного знаку, який можна пояснити за допомогою вихідної одиниці, або знак, виведений з неї шляхом застосування певних правил [60, с. 64].

Вивчення дериватів або похідних іменників окреслює їх місце у словотвірній системі німецької мови, з одного боку, та у системі фахових мов, з іншого. Один із найхарактерніших способів словотвору, що активно використовується для творення юридичних термінів в українській та німецькій мовах, на думку Г.О. Винокура, є морфологічний спосіб творення слів, який полягає у поєднанні афіксальних морфем з кореневою частиною слова за певними словотворчими моделями, правилами, тенденціями, що існують у певній мові на різних етапах її розвитку [12, с. 28].

Саме афіксальний словотвір дозволяє вкрай компактно описати ситуацію екстралінгвальної дійсності похідною одиницею. Похідне слово розглядається як складний комплекс структурно-семантичних характеристик одиниць мови, відмінною особливістю яких є їх вторинний характер, структурно і семантично пов'язаний з твірними словами [25, с. 4].

Аналіз дериватів, які утворенні за допомогою додавання суфікса, у німецькій мові розділяються на дві великі групи:

1. Деривати, утворені від прикметника (Adverbialabstrakta (AA)).
2. Деривати, утворені від дієслова (Verbalabstrakta (VA)).

AA – це іменники утворені від прикметників і відображають абстрактне значення ознаки [140, S. 54].

У німецькому фаховому тексті продуктивними суфіксами цих моделей є суфікси ***-keit, -heit, -schaft, -e, -er, -ung***:

1) **-keit**: *Fähigkeit f (9), Schuldfähigkeit f (3), Schuldunfähigkeit f (7), Amtsfähigkeit f (1), Verhandlungsfähigkeit f (2), Gefährlichkeit f (1), Nichtigkeit f (1), Strafbarkeit f (8), Strafflosigkeit f (3).*

У німецьких юридичних текстах кримінального права зафіксовано 81 іменник (174 вживання в тексті). Прикметникова основа – дериват з *-keit* та приєднується за допомогою *-bar, -ig, -lich* та *-sam*;

§ 57 (1) *Bei der Entscheidung sind insbesondere die Persönlichkeit der verurteilten Person, ihr Vorleben, die Umstände ihrer Tat, das Gewicht des bei einem Rückfall bedrohten Rechtsguts, das Verhalten der verurteilten Person im Vollzug, ihre Lebensverhältnisse und die Wirkungen zu berücksichtigen, die von der Aussetzung für sie zu erwarten sind.*

§ 62 *Grundsatz der Verhältnismäßigkeit;*

2) **-heit**: *Abwesenheit f (1), Freiheit f (5), Sicherheit f (2).* У німецьких юридичних текстах кримінального права зафіксовано 80 іменників з цим суфіксом (310 вживань в тексті). Суфікс *-heit (Gelegenheit)* функціонує при утворенні іменникових назв властивостей, при цьому такі властивості відносяться або до людей, або до об'єктів:

§ 56 *...zu der verletzten Person oder bestimmten Personen oder Personen einer bestimmten Gruppe, die ihm Gelegenheit oder Anreiz zu weiteren Straftaten bieten können, keinen Kontakt aufzunehmen, mit ihnen nicht zu verkehren, sie nicht zu beschäftigen, auszubilden oder zu beherbergen;*

3) **-schaft**: *Verwandtschaft f (2), Schwangerschaft f (1);*

4) суфікс **-e** досить продуктивний для утворення іменників жіночого роду (*Trage f, Sterbe f, Wäsche f, Sprache f*). Цей суфікс служить також для утворення іменників чоловічого роду. У досліджуваному тексті виявлено такі іменники, утворені за допомогою суфікса **-e**: *Härte (2), Höhe (8), Schwere (2);*

5) суфікс **-er** вважають давнім латинським запозиченням (*-arius*), який набув широкого поширення вже у давньоверхньонімецькій мові (*-ari*) і є досить продуктивним у теперішній час [107, с. 160]. Серед термінів зі

значенням діяча суфікс – *er* найбільш поширений. У проаналізованому тексті виявлено такі деривати з суфіксом *-er*: *Täter m (2)*, *Deutscher m (5)* і т.д.

Кількість іменників з суфіксом – *er* – 534 (1100 вживань у тексті). Суфікс –*er* позначає назви осіб та назви жителів:

§ 5 *Gefährdung des demokratischen Rechtsstaates*

a) *in den Fällen der §§ 89, 90a Abs. 1 und des § 90b, wenn der Täter Deutscher ist und seine Lebensgrundlage im räumlichen Geltungsbereich dieses Gesetzes hat, und*

b) *in den Fällen der §§ 90 und 90a Abs. 2.;*

б) поширений в німецькій юридичній термінології суфікс –*ung* пояснюється його широким значенням. Іменники з суфіксом –*ung* використовуються для номінації дій, процесів, сукупності людей та предметів. Цей суфікс набув і власне термінологічне значення: *Zumessung (5)*. Кількість іменників з суфіксом – 2054 (5350 вживань в тексті). Суфікс –*ung* (*Zumessung*) слугує для мовного вираження процесів, які тривають:

Bei der Zumessung wägt das Gericht die Umstände, die für und gegen den Täter sprechen, gegeneinander ab.

У німецьких юридичних текстах кримінального права префікси здебільшого використовуються для вираження заперечення та протиставлення при словотворі:

a) для позначення заперечення передусім вживаються ***un-***, ***ver-***. У юридичних текстах зафіксовано 24 іменника (87 вживань у тексті) з префіксом ***un-*** та 536 іменників (1044 вживання в тексті) з префіксом ***ver-***:

§ 67g *Das Gericht widerruft die Aussetzung ferner, wenn Umstände, die ihm während der Dauer der Führungsaufsicht bekannt werden und zur Versagung der Aussetzung geführt hätten, zeigen, daß der Zweck der Maßregel die Unterbringung der verurteilten Person erfordert.*

б) протиставлення виражається за допомогою префікса *nicht-*. У юридичних текстах зафіксовано 9 іменників з цим префіксом (27 вживань у тексті).

§ 67d *Das Gericht ordnet den Nichteintritt der Führungsaufsicht an, wenn zu erwarten ist, dass der Betroffene auch ohne sie keine Straftaten mehr begehen wird.*

В юридичній термінології терміноелемент *nicht-* виражає протиставлення по лінії правомірне – неправомірне.

Менш продуктивними префіксами є *ge-, nach-, unter-, vor*.

Таким чином, найпродуктивнішим способом утворення похідних іменників у німецьких юридичних текстах кримінального права є суфіксація. Найчастотнішим зафіксовано суфікс – *er* на позначення осіб, а саме зафіксовано 534 іменника з цим суфіксом (1100 вживань у тексті); найпродуктивнішим префіксом є *ver-* (536 іменників (1044 вживання в тексті)).

3.1.1.2. Аналіз похідних іменників в українських юридичних текстах кримінального права. Похідне слово-термін містить у своєму складі одну кореневу та одну (чи більше) афіксальну морфему. Серед найпоширеніших **суфіксів** у сфері творення іменників в українських юридичних текстах кримінального права можна виділити:

1. **-ств-о:** у проаналізованому тексті виявлено 9 іменників із даним суфіксом, які вжито в тексті 24 рази. Іменниковий суфікс **-ств-о** має збірне значенням: *законодавство (8), вбивство (2), хуліганство (1), насильство (1), недоумство (2), підприємство (4), слідство (1), людство (3), суспільство (2)*.

2. **-анн-я (-янн-я), -енн-я, -інн-я (-їнн-я):** кількість іменників із даними суфіксами – 99 лексичних одиниць, які вживаються в дослідженому тексті 1126 разів. Віддієслівно-іменникові суфікси **-анн-я (-янн-я), -енн-я, -інн-я (-**

їнн-я) мають значення дії, стану, процесу: *вживання (3), визнання (2), виконання (12), використання (3), виправлення (12), випробування (15), вчинення (92), діяння (40), застосування (25), погашення (17), відбування (65), покарання (339), обмеження (40), позбавлення (106)* та ін. (див. додатки).

3. **-ість**. За допомогою даного суфікса утворено 27 іменників, які вжито 341 разів у проаналізованому тексті. Іменниковий суфікс **-ість** має абстрактне значення: *відповідальність (93), злочинність (5), караність (4), обов'язковість (3), чинність (9), судимість (3), бездіяльність (11), малозначність (1), можливість (5), осудність (2), необережність (5), самовпевненість (2), недбалість (2), повторність (6), сукупність (24), відповідність (2), наявність (1), відсутність (1), необхідність (1), небезпечність (1), давність (4), гідність (1), власність (2), залежність (1), тяжкість (2), тривалість (2)*

У результаті проведеного аналізу виявлено, що найпродуктивнішим суфіксом творення іменників в українських юридичних текстах є віддієслівно-іменникові суфікси **-ання (-янн-я)** зі значенням дії, стану, процесу. В тексті зустрічаються 770 абстрактних віддієслівних іменника, які становлять 16% від загальної кількості іменників.

Найпоширенішими словотвірними **префіксами** в юридичній терміносистемі української мови юриспруденції є: *від-, при-, ви-, об-, роз-, до-, за-, на-, пере-*.

Приклади іменників із префіксом **від-**: *відвернення (1), відсутність (2), відбування (49), відбуття (5), відрахування (3), відсотки (2), відпустка (1), відшкодування (1)*. Виявлено 8 іменників із префіксом **від-**, які вживаються в тексті 64 рази.

Іменники із префіксом **при-**: *притягнення (2), пристосування (1), приховування (2), примус (7), придбання (1), примирення (3), призначення (20), приєднання (1)*. Кількість іменників із префіксом **при-** 8, у тексті вони вживаються 37 разів.

Іменники із префіксом **ви-**: *визначення (1), вирішення (3), видача (1), визнання (3), використання (1), виплати (1), випробування (12), виправлення (4)*. За допомогою префікса **ви-** утворено 8 іменників, які вжито 26 разів у тексті.

Іменники із префіксом **об-**: *обмеження (29), обчислення (3)*. Кількість іменників із префіксом **об-** становить 2, проте в тексті вони вживаються 32 рази.

Іменники із префіксом **роз-**: *розмір (26), розлад (2), розбій (1), розподіл (1), розкриття (5), розстрочка (3), розрахунок (5), розбрат (1), розгляд (1)*. З префіксом **роз-** у проаналізованому тексті виявлено 9 іменників, які вжито 45 разів.

Префікси **до-**, **за-**, **на-**, **пере-** спільні для іменників і дієслів. Вони виконують функцію конотативних уточнень семантичного обсягу терміна:

пере-: *передача (5), перешкода (3), переховування (1), перевищення (11), перебіг (6), перерахування (1)*. Кількість іменників із префіксом **пере-** - 6 (27 вживань у тексті);

до-: *доходи (12), доведення (4), доставлення (1), довіра (1)*. Кількість іменників із префіксом **до-** - 4 (18 вживань у тексті);

за-: *забезпечення (4), замах (10), захворювання (4), заходи (6), застосування (5), задоволення (1), захоплення (1), заволодіння (1), закінчення (8), заподіяння (8), затримання (8), запобігання (1), засуджений (53), засудження (7), заміна (4), зарахування (3)*. Кількість іменників із префіксом **за-** - 16 (124 вживання у тексті);

на-: *набрання (4), надання (3), настання (1)*. Кількість іменників із префіксом **на-** - 3 (8 вживань у тексті);

Продуктивність морфологічного способу в термінологічному словотворі Н.І. Шило пояснює тим, що у термінах, утворених цим способом, закладено основи структурної систематизації (що є дуже важливим для термінології), тобто на позначення однотипних технічних понять

використовуються однотипні способи словотвору [125, с. 29]. Найпродуктивнішими префіксами творення іменників в українських юридичних текстах є **від-** та **за-**. Префіксація та суфіксація є продуктивними способами творення похідних іменників в українській мові.

3.1.1.3. Особливості утворення та вживання складних іменників у сучасних німецьких текстах кримінального права. Словоскладання – продуктивний спосіб термінотворення в сфері юриспруденції, оскільки терміни утворені таким шляхом експліцитно передають взаємовідношення родових та видових понять. В юридичній термінології представлені всі характерні для загальнонавчаної мови моделі, хоча модель іменник+іменник є найрепрезентативнішою.

Існує три типи основних характеристик складних слів:

1) морфемна структура слова: наявність двох або більше основних морфем. Складні слова утворюються шляхом поєднання лексичних основ в одній спільній базі [108, с. 69];

2) семантична єдність компонентів складного слова. Композиція являє собою складне слово, яке відображає таке значення, що в іншому випадку може бути представлено словосполученням [35, с. 239];

3) кореляція складного слова із словосполученням [2, с. 31].

Складне слово як цілісне лексичне утворення за одним із діючих у мові словотвірних типів і компоненти якого формуються на основі синтаксичного поєднання двох чи кількох повнозначних слів [51, с. 75].

Т. Шіппан, Г.-Р. Флук, Т. Рьольке розглядають словоскладання як один з найпродуктивніших типів словотвору в німецькій мові [175, S. 73; 177, S. 117; 145, S. 50]. Під **словоскладанням** ми розуміємо вид словотвору, коли з'єднуються два або більше сусідніх слова (також називаються безпосередні компоненти [144, S. 253; 177, S. 115]). При цьому означальне слово в складних словах:

- 1) залишається без змін;
- 2) приймає закінчення родового відмінка;
- 3) слова на *-heit, -keit, -schaft, -ung, -ion* приймають з'єднувальний елемент *-s-*;
- 4) жіночого роду на *-e* і приймає *-n*;
- 5) середнього роду і вживається в множині.

У нових або okazіональних складних словах іменники можуть з'єднуватись за допомогою дефісу. Означальними елементами виступають також імена, прізвища або немовні елементи.

Утворені таким чином слова, які називаються складні слова, утворюються за зразком основа + основа, при чому кожна зі складових може сама бути складним словом, напр. *Gericht n + Hof m; Betrieb m + Wirtschaft f; Betriebswirtschaft f + Lehre f* та ін.

Основи можуть бути продуктивними та малопродуктивними для утворення складних слів. Так, зокрема з основою *Freiheit* у німецькому кримінальному тексті утворені такі складні слова: *Freiheitsstrafe f* (99), *Ersatzfreiheitsstrafe f* (4), *Gesamtfreiheitsstrafe f* (3), *Freiheitsentziehung f* (9); у той час як *Härtevorschrift f* зустрічається у тексті лише один раз.

У даному дослідженні притримуємося думки Т. Рьольке та П. Айзенберга щодо виокремлення трьох видів складних слів, які найчастіше зустрічаються [175, S. 73; 138, S. 226]:

1. Складання іменників (*Agrarpolitik f, Asylrecht n*).
2. Складання основи дієслова та іменника (*Arbeitsbedingungen pl, Lebensbedingungen pl, Lebensqualität f*).
3. Складання іменника та прикметника або прислівника (часто при утворенні антонімів): *Armenrecht n, Gleichbehandlung f, Gleichberechtigung f*.

Складні слова з прийменника та іменника [138, S. 226], а також складні слова зі скорочень або цифр та іменника [175, S. 73] зустрічаються відносно рідко.

Дієслово у складних словах:

1) основа дієслова + іменник: *Wohnort m* (1), *Unterhaltungspflicht f* (6), *Fahrerlaubnis f* (25), *Wohnsitz m* (4), *Drucksätze pl* (1).

2) прикметник або прислівник як означальне слово: *Vollstreckung f* (45), *Unbrauchbarmachung f* (12), *Voraussetzung f* (57), *Disziplinarvorgesetzte m/f* (2), *Höchstmaß n* (1).

3) іменник + дієприкметник I: *friedensgefährdend* (1), *sicherheitsgefährdend* (2), *hilfeleistend* (1), *freiheitsentziehend* (2), *jugendgefährdend* (2).

Прикметник/ прислівник у складних словах:

1) прикметник + іменник: *Bekanntmachung f* (7), *Geheimbereich m* (2), *Wahrnehmung f* (5), *Privatgeheimnis n* (2), *Heilberuf m* (1).

2) прикметник + прикметник: *privatärztlich* (1), *gemeingefährlich* (1), *leichtfertig* (1).

7) прикметник + дієприкметник I або II: *wildlebend* (3), *tiefgreifend* (2), *nahestehend* (1).

8) прикметники втрачають у термінологічних синтагмах здатність утворювати ступені порівняння: *Höchstmaß n* (1).

Числівники в складних словах: з'являються або у формі слова, або, як цифри: *einmal* (5), *erstmal* (1), *zweimal* (1).

Тенденцію німецької юридичної мови до словоскладання Т. Рьольке пояснює прагненням до мовної економії [175, S. 74]. Часто складне слово замінює ціле відносне підрядне речення або іменний комплекс, що веде до мовної економії.

У досліджуваному юридичному тексті знайдено **1162 складних слів**, що становить 20,5 % від усіх іменників.

Більшість складних слів двочленні, тобто складаються з двох складових. Складовими можуть бути граматично сформовані слова або їхні частини. Так, складне слово *Härtevorschrift f* (1) складається зі складових

Härte та *Vorschrift*, які в такій формі можуть виступати і самотійно. В складових словах *Strafantrag* *m* (2), *Strafanzeige* *f* (1), *Strafaussetzung* *f* (18), *Strafbefehl* *m* (1), *Strafbemessung* *f* (2), *Strafdrohung* *f* (3), *Strafgesetz* *n* (8), *Strafgewalt* *f* (2), *Strafrest* (16) *m*, *Strafrecht* *n* (9), *Strafsache* *f* (1), *Straftat* *f* (64), *Strafverfahren* *n* (2), *Strafverbüßung* *f* (1), *Strafverlangen* *n* (5), *Strafvollzug* *m* (6). Складова *Straf* не може вживатися самотійно.

Кількість складних слів з однією не самотійною складовою в досліджуваному тексті відносно незначна, а саме – 238 таких складних слова, а саме *Beweggrund* *m* (1), *Fahrerlaubnis* *f* (23), *Fahrverbot* *m* (6), *Höchstdauer* *f* (3), *Höchstfrist* *f* (7), *Höchstmaß* *n* (7), *Höchstzahl* *f* (1), *Hochverrat* *m* (1), *Kraftfahrzeug* *n* (2), *Kraftfahrzeugführer* *m* (2), *Luftfahrzeug* *n* (2), *Mindestdauer* *f* (1), *Mindestmaß* *n* (19), *Strafgewalt* *f* (2), *Strafprozeßordnung* *f* (8), *Strafrecht* *n* (9), *Strafrest* *m* (16), *Strafsache* *f* (1), *Straftat* *f* (64), *Strafverbüßung* *f* (1), *Strafverfahren* *n* (2), *Strafverlangen* *n* (5), *Strafvollzug* *m* (6), *Sonnabend* *m* (1), *Sonntag* *m* (1), *Sprachgebrauch* *m* (1), *Sprengstoffverbrechen* *n* (1), *Strafantrag* *m* (2), *Strafanzeige* *f* (1), *Strafaussetzung* *f* (18), *Strafbefehl* *m* (1), *Strafbemessung* *f* (2), *Strafdrohung* *f* (3), *Straferlaß* *m* (2), *Strafgesetz* *n* (8), *Strafzumessung* *f* (1), *Stimmrecht* *n* (1), *Werktag* *m* (1), *Wohnort* *m* (1), *Wohnsitz* *m*(4).

У досліджуваній частині німецького юридичного тексту знаходимо також тричленні складні слова, у яких одна зі складових сама є складним словом, напр. *Ersatzfreiheitsstrafe* *f* складається з *Ersatz* та *Freiheitsstrafe*. *Freiheitsstrafe* можна поділити ще на дві частини *Freiheit* та *strafe*. 29 тричленних складних слів складають 2,5% всіх складних слів: *Ersatzfreiheitsstrafe* *f* (4), *Gesamtgeldstrafe* *f* (1), *Gesamtvermögensstrafe* *f* (1), *Gesamtstrafenbildung* *f* (1), *Jugendgerichtsgesetz* *n* (1), *Kraftfahrzeugführer* *m* (2), *Kernenergieverbrechen* *n* (1), *Lebenspartnerschaftsgesetz* *n* (1), *Maßregelvollzug* *m* (1), *Mitgliedstaat* *m* (3), *Sprengstoffverbrechen* *n* (1), *Staatzugehörigkeitszeichen* *n* (1), *Strafprozeßordnung* *f* (8), *Suchtmittelkontrolle* *f*

(2), *Wertpapierfälschung f (1)*. Найчастіше вживане складне слово – *Freiheitsstrafe f (99)*.

3.1.1.4. Аналіз складних іменників української мови юриспруденції кримінального права. Н.Ф. Клименко вважає, що крім афіксації, до продуктивних способів словотворення в українській мові належать також осново – і словоскладання, використання яких зумовлено появою нових слів у відповідь на соціальні замовлення, збільшенням запозичень – складних слів, засвоєння яких веде до виокремлення нових або зростання продуктивності вже відомих основ і залучення їх у процеси словотворення мови, подальшим згортанням словосполучень [53, с. 83]. Основним носієм понятійного значення в юридичній термінології виступають іменники. Складні слова, виявлені в досліджуваному українському юридичному тексті, можна поділити на дво- та тричленні. Складні слова з'являються в українській юридичній мові, як і в українській мові взагалі, рідше. В досліджуваній частині українського юридичного тексту було знайдено **459 складних слів**. Йдеться про двочленні композити. У досліджуваному тексті немає тричленних складних слів. Складові композитів, знайдених в українському тексті, не є самостійними граматичними формами, наприклад, *законодавство* складається з *закон*, з'єднувального елемента *-о-* та деривату від *дав(ати)*. Суфікс *-ств-о*, як уже зазначалося вище, слугує для утворення абстрактних віддієслівних іменників. *Законодавство* – це приклад одночасно словоскладання та утворення абстрактного віддієслівного іменника. *Неповнолітній* (35) складається з *не-* (заперечення), *повн(ий)*, *-о-* (з'єднувального елемента) та *літ(а)*. Закінчення *-ий* вказує на чоловічий рід, однину.

Найчастіше вживане складне слово – *злочин* (334), що, власне кажучи, є очікуваним для кримінального права. Всі інші композити наведено в додатку.

Розглянуто основні моделі слово- та основоскладання, що зустрічаються в українському юридичному термінотворенні. Проаналізовано продуктивність безафіксальних та афіксальних способів слово- та основоскладання.

Серед складених юридичних термінів за морфологічною будовою виділено такі структурні типи:

1. субстантивні (іменник у головній ролі):
іменник + дієслово (1): *злочин* (*зло* + *чинити*);
2. ад'єктивні (прикметник або прийменник у головній ролі):
прикметник + іменник (1): *військовослужбовець*;
прийменник + іменник (2): *співучасник*, *відмова*;
3. прийменник + дієслово (3): *причина* (*при* + *чинити*), *замах* (*за* + *махати*), *приму* (*при* + *мусити*).

Для українського юридичного тексту характерні лише двочленні складні слова, загальна кількість яких – 459, найчастотнішим композитом є термін *злочин*, який вживається у тексті 334 рази.

3.1.1.5. Зіставний аналіз німецьких та українських мовних показників. Домінуючий номінативний стиль німецької та української фахових мов юриспруденції визначає велику кількість субстантивованих прикметників та дієслів, за допомогою яких виражаються стан, властивості та процеси. Серед продуктивних способів словотвору було проаналізовано афіксацію та словоскладання в німецьких та українських юридичних текстах кримінального права. Результати аналізу наведені в таблиці 3.1 та таблиці 3.2.

Таблиця 3.1

**Складні іменники в німецьких та українських юридичних текстах
кримінального права**

	Німецька фахова мова юриспруденції	Українська фахова мова юриспруденції
Складні іменники	1162	459
Двочленні композити	1133	459
Тричленні композити	29	–

Таблиця 3.2

**Продуктивні афікси в німецьких та українських юридичних текстах
кримінального права**

	Продуктивні суфікси			Продуктивні префікси		
	Суфікс	Кількість іменників	Частота вживання в тексті	префікс	Кількість іменників	Частота вживання в тексті
Німецька фахова мова юриспруденції	-ung	2054	5350	ver-	536	1044
	-er	534	1110	un-	24	87
	-keit	81	174	nicht-	align="center">9	align="center">27
	-heit	80	310			
Українська фахова мова юриспруденції	-анн-я, енн-я	99	1126	за-	16	124
	-ість	27	345	роз-	9	45
	-ство	9	24	від-	8	64
	-ція	8	24	при-	8	37
				ви-	8	26
				об-	2	32
				пере-	6	27
				до-	4	18
			на-	3	8	

Кількість німецьких абстрактних прикметникових іменників складає 3,5% від усіх наявних в тексті іменників. Українські абстрактні прислівникові іменники становлять 3% від загальної кількості іменників. Найпродуктивнішим способом утворення похідних іменників у німецьких юридичних текстах кримінального права є суфіксація. Найчастотнішими зафіксовано іменники з суфіксами *-ung* – 2054 (5380 вживань у тексті) та *-er*, 534 (1100 вживань у тексті). В українських абстрактних прикметникових іменників домінує суфікс *-ість*. Абстрактний прикметниковий іменник *відповідальність* найпоширеніший в українському юридичному тексті. Найпродуктивнішими префіксами творення іменників в українських юридичних текстах є *від-* - 8 (64 вживань у тексті) та *за-* 16 (124 вживань у тексті).

Частка німецьких абстрактних віддієслівних іменників складає 16% від загальної кількості іменників. Українські абстрактні віддієслівні іменники становлять 21% від загальної кількості іменників. Найпродуктивніший суфікс у абстрактних віддієслівних іменників німецької мови *-ung*.

В українських абстрактних віддієслівних іменників найпродуктивніші суфікси *-анн-я* (*-янн-я*), *-енн-я*, *-інн-я* (*-їнн-я*) - 99 (1126 вживань у тексті).

Що стосується словоскладання, то складні іменники в німецькому юридичному тексті становлять 20,5% від загальної кількості іменників. В українському юридичному тексті лише 13%.

Більшість композитів в німецькому тексті двочленні, і лише 2,5% - тричленні. В українському тексті наявні лише двочленні композити.

3.1.2. Особливості словотвору в німецькій та українській фахових мовах юриспруденції на матеріалі сучасних текстів сімейного права. У цьому підрозділі проаналізовано лексичні та морфологічні особливості фахової мови юриспруденції на матеріалі сімейних кодексів

ФРН та України, що дає змогу говорити про специфіку фахової мови окремо та у зіставленні. Властивості, характерні для мовних одиниць у загальному вжитку, можуть обмежуватись або, навпаки, далі розвиватися у фаховій мові, вважає Б. Гавранек [151, р. 3–17]. Даний підрозділ містить аналіз найбільш продуктивних способів словотвору в сучасних німецьких та українських юридичних текстах сімейного права.

3.1.2.1. Похідні іменники в німецькій мові юриспруденції сімейного права. Похідне слово, на думку О.С. Кубрякової, визначається як будь-яка вторинна, тобто зумовлена іншим знаком або сукупністю знаків, одиниця номінації зі статусом слова незалежно від структурної простоти або складності останнього [61, с. 5].

І.І. Ковалик вважає, що суфіксальні морфеми в процесі творення слова разом із передсуфіксальною його частиною не тільки модифікують лексичне значення передсуфіксальної частини слова, але й одночасно граматично оформлюють граматично нейтральну передсуфіксальну частину, а тим самим і загалом усе слово [54, с. 26].

Найпоширеніші словотвірні суфікси в німецькій юридичній терміносистемі сімейного права: *-schaft, -keit, -heit, -igkeit, -e, -tum*.

Згідно з семантичною класифікацією Ю. Енгеля [142, S. 504] **іменники, що походять від прикметникових основ**, належать до «*nomina qualitatis*», які виражають властивість, здібність та ін. як величину.

§ 1311 *Die Eheschließenden müssen die Erklärungen nach § 1310 Abs. 1 persönlich und bei gleichzeitiger Anwesenheit abgeben.*

Суфікси *-keit, -igkeit* – найпродуктивніші в тексті серед іменників, що походять від прикметникових основ (52,6% від усіх прикметникових абстрактних назв). Серед прикметникових абстрактних назв найчастіше

зустрічаються такі лексеми: *Verbindlichkeit f* (36), *Gütergemeinschaft f* (32), *Gesamtgutverbindlichkeiten f* (9), *Angelegenheit f* (7).

Кількість іменників на *-keit* – 70 (185 вживань у тексті) одиниць, наприклад: *Bewusstlosigkeit f* (5), *Geistestätigkeit f* (3), *Geschäftsunfähigkeit f* (29), *Volljährigkeit f* (71), *Aufhebbarkeit f* (7), *Volljährigkeit f* (2), *Wirksamkeit f* (2), *Unwirksamkeit f* (1), *Bewusstlosigkeit f* (2), *Geschäftsfähigkeit f* (2), *Geschäftsunfähigkeit f* (2), *Aufhebbarkeit f* (3), *Erwerbstätigkeit f* (3), *Billigkeit f* (4), *Unbilligkeit f* (1), *Rechtsstreitigkeit f* (2), *Fälligkeit f* (1), *Verbindlichkeit f* (36), *Gesamtgutverbindlichkeit f* (9).

Суфікс *-keit*: 1) прикметникова основа – дериват з *-keit* та приєднується за допомогою *-bar*, *-ig*, *-lich* та *-sam*:

§ 1315 *Eine Aufhebung der Ehe ist ausgeschlossen*

1. *bei Verstoß gegen § 1303, wenn die Voraussetzungen des § 1303 Abs. 2 bei der Eheschließung vorlagen und das Familiengericht, solange der Ehegatte nicht volljährig ist, die Eheschließung genehmigt oder wenn der Ehegatte, nachdem er volljährig geworden ist, zu erkennen gegeben hat, dass er die Ehe fortsetzen will (Bestätigung);*

2. *bei Verstoß gegen § 1304, wenn der Ehegatte nach Wegfall der Geschäftsunfähigkeit zu erkennen gegeben hat, dass er die Ehe fortsetzen will (Bestätigung).*

§ 1318 *Die §§ 1569 bis 1586b finden entsprechende Anwendung*

1. *zugunsten eines Ehegatten, der bei Verstoß gegen die §§ 1303, 1304, 1306, 1307 oder § 1311 oder in den Fällen des § 1314 Abs. 2 Nr. 1 oder 2 die Aufhebbarkeit der Ehe bei der Eheschließung nicht gekannt hat oder der in den Fällen des § 1314 Abs. 2 Nr. 3 oder 4 von dem anderen Ehegatten oder mit dessen Wissen getäuscht oder bedroht worden ist;*

Кількість іменників на *-schaft* – 41, зокрема: *Gütergemeinschaft f* (32), *Verwandschaft f* (2), *Gemeinschaft f* (1)

Кількість іменників на *-heit* – 22: *Abwesenheit f (5)*, *Anwesenheit f (4)*, *Angelegenheit f (7)*, *Krankheit f (5)*, *Sicherheit f (1)*.

Словниковий склад досліджуваних юридичних текстів містить в цілому 133 іменники, що походять від прикметникових основ (5,2% від усіх іменників у тексті) та виражають абстрактне значення властивості.

Наступним типом словотвору іменників, який зафіксовано в тексті, є утворення **віддієслівних абстрактних назв**. Віддієслівні абстрактні назви – це іменники, побудовані від дієслів за допомогою суфіксів *-ung*, *-nis*, *-nahme* і можуть називати як процеси, так і результати цих процесів. «Під віддієслівними абстрактними назвами ми розуміємо похідні іменники, які мають процесуальне значення мотивуючого дієслова. Віддієслівні абстрактні назви можуть розвивати вторинне предметне значення.» [148, S. 224].

У тексті зустрічається в цілому 477 іменників, що походять від дієслівних основ з суфіксами *-ung* та *-nis* (18,5 % від усіх іменників у тексті). **Віддієслівні абстрактні назви** можна трансформувати в мотивуючі повнозначні дієслова.

Найчастіше вживаються віддієслівні абстрактні назви на *-ung* (див. додатки). Кількість іменників на *-ung* – 410, що становить 15,9 % від усіх іменників та 86 % всіх віддієслівних абстрактних назв:

§ 1303 *Erteilt das Familiengericht die Befreiung nach Absatz 2, so bedarf der Antragsteller zur Eingehung der Ehe nicht mehr der Einwilligung des gesetzlichen Vertreters oder eines sonstigen Inhabers der Personensorge* (мовне вираження процесу, який триває).

Це найбільша група в тексті. Найчастотніші терміни в тексті – віддієслівні абстрактні назви на *-ung*: *Aufhebung f (20)*, *Ausgleichsforderung f (15)*; *Förderung f (4)*, *Eheschließung f (28)*, *Eingehung f (10)*, *Entscheidung f (5)*, *Eintragung f (12)*, *Einwilligung f (17)*, *Eklärung f (14)*, *Führung f (5)*, *Genehmigung f (10)*.

У той час, як іменник *Aufhebung f* (20), що походить від дієслівної основи з'являється в тексті 20 разів, дієслово *aufheben* вживається одинадцять разів, зокрема і в таких словосполученнях: *eine rechtskräftige Entscheidung aufheben* в § 1382 абз. 6; *den Güterstand, die Gütergemeinschaft, die Regelung aufheben* в §§ 1408 абз. 2, 1412 абз. 2. Форма пасивного стану *aufheben* вживається з *Ehe, neue Ehe, die Todeserklärung* та *Gütergemeinschaft* (пор. §§ 1313, 1314 абз. 1, 1314 абз. 2, 1319 абз. 1, 1319 абз. 2, 1411 абз. 1, 1414).

Ausgleichsforderung (15); *Forderung* (4). Дієслово *fordern* вживається в тексті чотири рази (§§ 1301, 1446 абз. 1, 1366 абз. 3, 1563). Пор. напр. § 1487 абз. 2: *Was der überlebende Ehegatte zu dem Gesamtgut schuldet oder aus dem Gesamtgut zu fordern hat, ist erst nach der Beendigung der fortgesetzten Gütergemeinschaft zu leisten.*

Віддієслівна абстрактна назва *Ausgleichsforderung f* ніколи не використовується у дієслівному словосполученні *Ausgleich fordern*, лише у словосполученні *Ausgleich verlangen*. Пор. в § 1385:

Der ausgleichsberechtigte Ehegatte kann vorzeitigen Ausgleich des Zugewinns bei vorzeitiger Aufhebung der Zugewinnsgemeinschaft verlangen, wenn...

Виявлені в німецькому юридичному тексті віддієслівні абстрактні терміни-іменники наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Віддієслівні абстрактні терміни-іменники в німецькому
юридичному тексті сімейного права**

<i>Ablehnung f</i> (1)	<i>Bewertung f</i> (1)	<i>Stundung f</i> (1)
<i>Abweichung f</i> (2)	<i>Bezeichnung f</i> (2)	<i>Täuschung f</i> (4)
<i>Änderung f</i> (1)	<i>Deckung f</i> (1)	<i>Teilung f</i> (1)
<i>Anordnung f</i> (1)	<i>Drohung f</i> (1)	<i>Todeserklärung f</i> (4)
<i>Anrechnung f</i> (1)	<i>Einwendung f</i> (1)	<i>Überlassung f</i> (2)

Продовження таблиці 3.3

<i>Aufforderung f (2)</i>	<i>Entdeckung f (2)</i>	<i>Übertragung f (1)</i>
<i>Auflösung f (3)</i>	<i>Entziehung f (1)</i>	<i>Vereinbarung f (2)</i>
<i>Aufrechterhaltung f (3)</i>	<i>Erfüllung f (2)</i>	<i>Verfügung f (4)</i>
<i>Aufwendung f (2)</i>	<i>Erhaltung f (1)</i>	<i>Vergütung f (2)</i>
<i>Ausbildung f (1)</i>	<i>Ermächtigung f (1)</i>	<i>Verjährung f (2)</i>
<i>Ausschließung f (3)</i>	<i>Erwartung f (2)</i>	<i>Vermögensminderung f (2)</i>
<i>Ausstattung f (5)</i>	<i>Erwerbsstellung f (1)</i>	<i>Vermutung f (1)</i>
<i>Ausstellung f (1)</i>	<i>Erziehung f (1)</i>	<i>Verpflichtung f (4)</i>
<i>Ausübung f (1)</i>	<i>Fortsetzung f (1)</i>	<i>Versagung f (1)</i>
<i>Bedingung f (1)</i>	<i>Gefährdung f (1)</i>	<i>Verschwendung f (1)</i>
<i>Beendigung f (15)</i>	<i>Gütertrennung f (2)</i>	<i>Versicherung f (1)</i>
<i>Befreiung f (8)</i>	<i>Haftung f (1)</i>	<i>Versöhnung f (1)</i>
<i>Befriedigung f (3)</i>	<i>Handlung f (2)</i>	<i>Verteidigung f (1)</i>
<i>Bekanntmachung f (1)</i>	<i>Haushaltsführung f (3)</i>	<i>Verweisung f (1)</i>
<i>Benutzung f (4)</i>	<i>Hausratsverordnung f (1)</i>	<i>Wahrnehmung f (1)</i>
<i>Berechnung f (6)</i>	<i>Herabsetzung f (1)</i>	<i>Weiterführung (1)</i>
<i>Berechtigung f (3)</i>	<i>Herstellung f (1)</i>	<i>Wiederholung f (1)</i>
<i>Bereicherung f (5)</i>	<i>Landesregierung f (1)</i>	<i>Wiederverheiratung f (1)</i>
<i>Berichtigung f (2)</i>	<i>Mitwirkung f (5)</i>	<i>Willenserklärung f (1)</i>
<i>Berücksichtigung f (3)</i>	<i>Rechnung f (3)</i>	<i>Wirkung f (5)</i>
<i>Beschädigung f (1)</i>	<i>Rechtsverordnung f (2)</i>	<i>Würdigung f (1)</i>
<i>Bescheinigung f (1)</i>	<i>Regelung f (1)</i>	<i>Zahlung f (4)</i>
<i>Beschränkung f (3)</i>	<i>Rückforderung f (1)</i>	<i>Zeitbestimmung f (1)</i>
<i>Besorgung f (2)</i>	<i>Schenkungen f (1)</i>	<i>Zuwendung f (4)</i>
<i>Bestätigung f (2)</i>	<i>Sicherheitsleistung f (3)</i>	<i>Zwangsvollstreckung f (1)</i>
<i>Bestimmung f (4)</i>	<i>Sicherung f (1)</i>	
<i>Beurkundung f (1)</i>	<i>Störung f (2)</i>	

Ще одну групу **віддієслівних абстрактних назв** утворюють іменники на *-nis*, які складають 12,2 % всіх віддієслівних абстрактних назв у тексті. Кількість іменників на *-nis* – 59 (98 вживань у тексті): *Bedürfnisse pl (1)*, *Ehehindernis n (1)*, *Erfordernis n (1)*, *Kenntnis f (2)*, *Verhältnis n (24)*, *Annahmeverhältnis n (1)*, *Lebensverhältnisse pl (1)*, *Vermögensverhältnisse pl (1)*, *Verwandschaftsverhältnis n (1)*, *Wohnverhältnisse pl (1)*, *Eigentumsverhältnisse pl (1)*, *Verlöhnis (5)*, *Vermächtnis n (7)*, *Verzeichnis n (7)*, *Zeugnis n (5)*.

Віддієслівна абстрактна назва *Verhältnis n* та складні слова з другою складовою *-verhältnis* зустрічаються найчастіше серед віддієслівних абстрактних назв на *-nis* у тексті.

Кількість іменників на *-er* – 56 одиниць, напр.: *Vertreter m (23)*, *Gläubiger m (9)*, *Schuldner m (4)*, *Eigentümer m (19)*, *Geschäftsfähiger m (5)*.

Суфікс *-er* в іменниках позначає назву особи:

§ 1298 *Tritt ein Verlobter von dem Verlöhnis zurück, so hat er dem anderen Verlobten und dessen Eltern sowie dritten Personen, welche anstelle der Eltern gehandelt haben, den Schaden zu ersetzen, der daraus entstanden ist, dass sie in Erwartung der Ehe Aufwendungen gemacht haben oder Verbindlichkeiten eingegangen sind.*

Префіксальний спосіб є менш продуктивним при утворенні похідних іменників.

Для заперечення та протиставлення у словотворі використовуються префікси: *un-* (5 іменників), *ver-* (28 іменників).

Кількість іменників із префіксом *un* – 5 (14 вживань у тексті): *Unklagbarkeit f (1)*, *Unbilligkeit f (6)*, *Unwirksamkeit f (4)*, *Unzeit f (2)*, *Unkenntnis f (1)*. За допомогою цього префікса утворюються терміни зі значенням «явище, протилежне до названої мотивуючої основи».

Кількість іменників із префіксом *ver-* – 28 (46 вживань у тексті): *Verfügung f (14)*, *Verlobung f (2)*, *Verlobte m/f (1)*, *Verlöhnis n (1)*, *Verjährung f (3)*.

§ 1361 *Die Vorschrift des § 1579 Nr. 2 bis 8 über die Beschränkung oder Versagung des Unterhalts wegen grober Unbilligkeit ist entsprechend anzuwenden.*

§ 1301 ... *nach den Vorschriften über die Herausgabe einer ungerechtfertigten Bereicherung fordern.*

Протиставлення виражається також за допомогою префікса *nicht-*:

§ 2078 *Das Gleiche gilt, soweit der Erblasser zu der Verfügung durch die irrige Annahme oder Erwartung des Eintritts oder Nichteintritts eines Umstands oder widerrechtlich durch Drohung bestimmt worden ist.*

Серед інших префіксів виокремлюються *ge-*, *nach-*.

Кількість іменників із префіксом *ge* — 41 (76 вживань у тексті): *Geschenk n (2)*, *Geschäftsunfähigkeit f (17)*, *Geschwister pl (2)*, *Gesetzbuch n (4)*, *Geburt f (10)*.

Кількість іменників із префіксом *nach-* — 10 (29 вживань у тексті): *Nachlass m (9)*, *Nachlassverbindlichkeit f (2)*, *Nachlassgericht n (2)*, *Nachteil m (6)*, *Nachforschung f (1)*.

Малопродуктивними префіксами для утворення термінів сімейного права є *heraus-*, *vor-*, *ein-*:

§ 1301 *Unterbleibt die Eheschließung, so kann jeder Verlobte von dem anderen die Herausgabe desjenigen, was er ihm geschenkt oder zum Zeichen des Verlöbnisses gegeben hat, nach den Vorschriften über die Herausgabe einer ungerechtfertigten Bereicherung fordern. Im Zweifel ist anzunehmen, dass die Rückforderung ausgeschlossen sein soll, wenn das Verlöbnis durch den Tod eines der Verlobten aufgelöst wird).*

§ 1303 (1) *Eine Ehe soll nicht vor Eintritt der Volljährigkeit eingegangen werden.*

Таким чином, німецькі похідні іменники, що утворені суфіксальним та префіксальним способом, базуються на двох моделях:

1) абстрактні іменники, побудовані на прикметниковій основі;

2) абстрактні іменники, побудовані на дієслівній основі.

Ці моделі є найрепрезентативнішими, що підкріплено кількісними підрахунками. Детальніше з результатами аналізу можна ознайомитися в додатках.

3.1.2.2. Похідні іменники в українській мові юриспруденції сімейного права. Слід зазначити, що в українській мові виокремлюється значна кількість фахових слів, які представлені збірними іменниками, які позначають сукупність однакових або подібних предметів і сприймаються як одне ціле [110, с. 117]. Найпоширеніші словотвірні суфікси в юридичній терміносистемі української мови сімейного права – *ість*, *-ств(о)* та *-ання (-ення)* (див. додатки).

Кількість іменників із суфіксом *-ість* – 34 (121 вживання у тексті): *домовленість* (16), *можливість* (7), *обов'язковість* (2), *дієздатність* (2), *давність* (10), *добровільність* (1), *одношлюбність* (2), *чинність* (4), *відповідальність* (4), *обізнаність* (1), *наявність* (5), *судимість* (2), *вартість* (2), *присутність* (2), *правозгідність* (1), *недійсність* (4), *відсутність* (3), *нездатність* (2), *недоторканність* (2), *власність* (23), *інвалідність* (3), *непрацездатність* (2), *рівність* (3), *відповідність* (1), *гідність* (1), *прихильність* (2), *роздільність* (1), *заборгованість* (4), *немічність* (0), *кількість* (1), *діяльність* (2), *здатність* (1), *відповідність* (2).

Кількість іменників із суфіксом *-ств(о)* – 10 (98 вживань у тексті): *суспільство* (13), *дитинство* (3), *материнство* (20), *батьківство* (43), *законодавство* (5), *насильство* (2), *господарство* (3), *громадянство* (5), *недоумство* (1), *міністерство* (3).

Кількість іменників на *-ання*, *-ення* становить 48, які вжито в тексті 438 разів. Найчастіше зустрічаються *розірвання* (80), *народження* (63), *визнання* (39), *визначення* (31), *припинення* (30).

Найпоширеніші словотвірні префікси в юридичній терміносистемі української мови на основі сімейного права *від-*, *при-*, *пере-*, *ви-*, *до-*, *за-*, *на-*, *об-*, *роз-*.

Кількість іменників із префіксом **від-** – 8 (24 вживання у тексті): *відібрання (5)*, *відчуження (1)*, *відмова (1)*, *відсотки (3)*, *відділення (2)*, *відрахування (5)*, *відчужувач (2)*, *відшкодування (6)*.

Кількість іменників із префіксом **при-** – 12 (59 вживань у тексті):: *припинення (30)*, *примушування (4)*, *приховання (2)*, *приховування (3)*, *приготування (3)*, *придбання (3)*, *приєднання (1)*, *приплід (3)*, *присудження (2)*, *примирення (2)*, *присвоєння (2)*, *призначення (4)*.

Кількість іменників із префіксом **пере-** – 7 (24 вживання у тексті): *перешкода (9)*, *перевага (1)*, *перелік (3)*, *перенесення (1)*, *передача (3)*, *перебування (4)*, *передання (3)*.

Кількість іменників із префіксом **ви-** – 18 (162 вживання у тексті): *визнання (39)*, *винесення (1)*, *вимога (22)*, *вибір (5)*, *вирішення (17)*, *виграш (1)*, *виділення (4)*, *визначення (31)*, *виплати (16)*, *витрати (13)*, *використання (2)*, *вивчення (1)*, *викрадення (1)*, *виселення (1)*, *використання (2)*, *виїзд (2)*, *вирахування (1)*, *витрачання (3)*.

Кількість іменників із префіксом **до-** – 7 (78 вживань у тексті): *догляд (8)*, *дохід (36)*, *домовленість (9)*, *досягнення (12)*, *допомога (4)*, *доказ (1)*, *дотримання (7)*.

Кількість іменників із префіксом **за-** – 11 (128 вживань у тексті): *забезпечення (15)*, *застосування (11)*, *затрати (4)*, *запис (4)*, *захід (7)*, *заслуга (1)*, *запис (40)*, *закінчення (5)*, *засвідчення (1)*, *заробіток (11)*, *заборгованість (19)*.

Кількість іменників із префіксом **на-** – 12 (140 вживань у тексті): *навчання (9)*, *надання (23)*, *наслідки (12)*, *намір (4)*, *набуття (3)*, *народження (63)*, *накладення (2)*, *набрання (13)*, *напис (1)*, *напої (2)*, *набувач (1)*, *нагляд (7)*.

Кількість іменників із префіксом **об-** – 17 (23 вживання у тексті): *обчислення (1), обстеження (3), обстановка (1), обмеження (3), обладнання (3), обмін (2), облік (10)*.

Кількість іменників із префіксом **роз-** – 13 (171 вживання у тексті): *розлад (2), розгляд (7), розв'язання (1), розділ (14), розірвання (80), розмір (53), розподіл (2), розпорядження (5), розслідування (2), роздільність (1), розпорядження (2), розшук (1), підрозділ (1)*.

В українській юридичній мові суфіксальний та префіксальний способи термінотворення є продуктивними. За допомогою суфікса *-ання (-ення)* утворено 438 одиниць у фаховому тексті сімейного кодексу, а за допомогою префіксу *роз* – 171.

3.1.2.3. Складні іменники в німецькій мові юриспруденції в сучасних текстах сімейного права. Складні слова або композити дають можливість повніше виразити нові поняття. Г.О. Винокур наголошував, що «поява термінів такої структурної будови пояснюється потребою виразити дві ідеї в одному слові» [12, с. 162].

Словоскладання як процес словотвору характерний для німецької мови. В фахово-мовній галузі підвищена потреба в номінації покривається переважно шляхом словоскладання. Т. Рьольке, вказуючи на роль складних слів в цій галузі зазначає, що складні слова (а серед них, насамперед, детермінативні складні слова) представляють як багатослівні назви детальну характеристику назв на лексичному рівні. Цю характеристику можна розглядати, зазвичай, як трансформацію атрибутивного номінального комплексу або конструкції з відносним реченням, що призводить до мовної економії з точки зору скорочення виразу [175, S. 74].

У іменнику-композиті в проаналізованому тексті перша складова слугує означенням для другої складової (детермінативне складне слово). Так виникає, наприклад, складне слово *Schadenersatz m* з двох автосемантичних

складових *Schaden* та *Ersatz* та з'єднувального елемента *-s-* (більшість наявних у тексті складних слів містять з'єднувальні елементи *-(e)s-* або *-(e)n-*). Перша складова *Schaden* визначає другу складову *Ersatz*. Це свідчить про можливість заміни на означення в родовому відмінку: *Ersatz des Schadens*. Сурядні складні слова не зустрічаються в досліджуваному німецькому юридичному тексті.

Означальне слово може:

1) залишається без змін *Elternteil m (34)*, *Jugendamt n (40)*, *Zeitraum m (8)*, *Ehegatte m (405)*, *Familiengericht n (213)*:

§ 2078 *Eine letztwillige Verfügung kann angefochten werden, wenn der Erblasser einen zur Zeit des Erbfalls vorhandenen Pflichtteilsberechtigten übergeben hat, dessen Vorhandensein ihm bei der Errichtung der Verfügung nicht bekannt war oder der erst nach der Errichtung geboren oder pflichtteilsberechtigt geworden ist.*

2) приймати з'єднувальний елемент *-s*, якщо закінчується на *-heit*, *-keit*, *-schaft*, *-ung*, *-ion*: *Gesundheitsschaden m (1)*, *Gelegenheitsgeschenk n (1)*, *Sicherheitsleistung f (1)*, *Verschollenheitsgesetz n (1)*, *Gesundheitszustand m (1)*, *Billigkeitsgrund m (1)*, *Wirksamkeitsvoraussetzung f (1)*, *Abhängigkeitsverhältnis n (1)*, *Verwandtschaftsverhältnis n (10)*, *Vaterschaftsvermutung f (1)*, *Lebenspartnerschaftsname m (6)*, *Lebenspartnerschaftsgesetz n (1)*, *Gesellschaftsvertrag m (1)*, *Erbteilungsvertrag m (1)*, *Verzinsungspflicht f (1)*, *Aufwendungsersatz m (1)*, *Justizvergütungs- und -entschädigungsgesetz n (1)*, *Betreuervergütungsgesetz n (1)*, *Religionsdiener m (2)*:

§ 2095 *Der durch Anwachsung einem Erben anfallende Erbteil gilt in Ansehung der Vermächtnisse und Auflagen, mit denen dieser Erbe oder der wegfallende Erbe beschwert ist, sowie in Ansehung der Ausgleichungspflicht als besonderer Erbteil.*

- *Erwerbsstellung f (2)*, *Erwerbstätigkeit f (2)*, *Unterhaltspflicht f (2)*, *Erwerbsverhältnis n (2)*, *Erbbaurecht n (1)*.

Композити, які містять принаймні одну не самостійну складову, зустрічаються в досліджуваному тексті відносно рідко, наприклад: *Strafverfahren n* (3), *Mißbrauch m* (2), *Wohnverhältnis n* (1).

У дослідженому німецькому юридичному тексті виявлено всього **1009** лексем (12% від кількості слів), які за своєю структурою є складними словами. Серед вище названих лексем складні іменники утворюють найбільшу групу. Вони становлять більше 38% (981 одиниць з 2573 всіх іменників у тексті).

Більшість складних слів (майже 97 %) в німецькому юридичному тексті – двочленні, тобто складаються з двох компонентів. Лише 31 складне слово (приблизно 3% всіх складних слів у тексті) складаються з більш, ніж двох компонентів. Аналіз складових структур, наявних багаточленних складних слів показує, що ієрархічна структура присутніх у юридичному тексті багаточленних складних слів, як правило, бінарна: складне слово не включає, наприклад, три складові, а дві з них утворюють спочатку вужчу смислову одиницю, яка разом з третьою складовою, яка може бути в пре- або постпозиції, – тричленне складне слово.

Дієслово у складних словах: основа дієслова + іменник:

§ 2126 *Der Vorerbe hat im Verhältnis zu dem Nacherben nicht die außerordentlichen Lasten zu tragen, die als auf den Stammwert der Erbschaftsgegenstände gelegt anzusehen sind.*

Так, наприклад, тричленне складне слово *Amtsgerichtsbezirk m* спочатку поділяється на *Amtsgericht* та *Bezirk*, потім складова *Amtsgericht* поділяється на *Amt* та *Gericht*. Також трапляється, що друга складова тричленного складного слова вже є складним словом, напр.: *Erbbaurecht n* складається з *Erb-* та *Baurecht*. Інші приклади багаточленних складних слів в німецькому юридичному тексті: *Gesamtgutverbindlichkeiten pl* (6), *Güterrechtsregister n* (6), *Pflichtteilsanspruch m* (1).

У більшості двочленних складних слів, наявних у тексті, їхні складові представляють вільні самостійні лексичні одиниці: так виникає складне слово *Zeitpunkt m* (15) зі складових *Zeit* та *Punkt*. По-іншому відбувається зі складним словом *Wohnrecht n*, яке складається з частин *wohn-* та *-recht*. Перша складова *wohn-* є автосемантичною вербальною основою і не може самостійно вживається у цій формі. Друга складова *-recht* - виступає як граматично оформлене слово і може з'являтися самостійно. Суворий поділ складних слів на такі, чиї складові можуть виступати як самостійні лексичні («вільні») одиниці, та такі, в яких принаймні одна складова не може виступати самостійно («зв'язані»), може бути проблематичним. У різних випадках межі розмиті, оскільки складові можна неправильно тлумачити: так, наприклад, *letztwillig* (1) – не складне слово з прикметникової основи *letzt-* та прикметника *willig*. Ця дериваційна модель із суфіксом *-ig* походить від іменникової групи слів „прикметник + іменник» (*letzter Wille*) [144].

Незважаючи на вищезгадані труднощі, можна стверджувати, що частка складних слів, чиї складові можуть вільно існувати, дуже висока в досліджуваному німецькому юридичному тексті. Прикладами високої частотності таких складних слів є: *Ehegatte m* (396), *Gesamtgut n* (139), *Gütergemeinschaft f* (37), *Vorbehaltsgut n* (28) та *Güterstand m* (27). Інші приклади з меншою частотністю: *Rechtsstreit m* (19), *Ausgleichsforderung f* (15), *Ehename m* (12), *Familiengericht n* (11), *Vormundschaftsgericht n* (9), *Geburtsname m* (7), *Anfangsvermögen n* (7), *Gütertrennung f* (5), *Lebensgemeinschaft f* (4).

В тексті наявні різні складні слова зі складовою *Gemeinschafts-*: *Lebensgemeinschaft f* (5), *Zugewinngemeinschaft f* (1), *Gütergemeinschaft f* (32). Складне слово *Gütergemeinschaft f* (32) зустрічається в тексті найчастіше.

Таким чином, складні слова, утворені шляхом словоскладання, є в основному двочленними (97 %). У дослідженому німецькому юридичному тексті виявлено всього 1009 лексем (12 % від всієї кількості слів), які за

своєю структурою є складними словами. Серед них складні іменники утворюють найбільшу групу. Вони становлять більше 38% (981 з 2573 іменників) всіх іменників в тексті.

3.1.2.4. Складні іменники в українській мові юриспруденції в сучасних текстах сімейного права. У даному підрозділі розглянуто основні моделі словоскладання та основоскладання, що зустрічаються в українському юридичному термінотворенні. Проаналізовано продуктивність безафіксальних та афіксальних способів слово- та основоскладання.

Складні слова різних типів, на думку О. С. Кубрякової, моделюються як семантичні структури, що слугують розчленованому опису позначуваного предмета, процесу або явища, оскільки вони експліцитно вказують на клас предметів та його ознаки окремо [61, с. 66].

У досліджуваній частині українського юридичного тексту виявлено 92 складних слова. Йдеться про двочленні композити. У досліджуваному тексті не знайдено тричленних складних слів.

Складові композитів, виявлених в українському тексті, не є самостійними граматичними формами, наприклад, *законодавство* складається з *закон*, *-о-* (з'єднувальний голосний) та *дав(ати)*. Суфікс *-ств-о*, як уже зазначалося вище, слугує для утворення абстрактних віддієслівних іменників. *Законодавство* – це приклад одночасно словоскладання та утворення абстрактного віддієслівного іменника. Інші композити (*дитина-сирота*, *дитина-інвалід*, *дієздатність*, *правовідношення*, *правозгідність*, *непрацездатність*, *правопорушення*, *повноліття*, *взаємодопомога*, *добросовісність*, *взаємовідповідність*, *правонаступник*, *добровільність*, *повноваження*, *самозахист*, *самоврядування*, *одношлюбність*) наведено в додатках.

Серед складних термінів типовими є двоосновні, такі, як: *злочин, очевидець* та ін. Серед складених юридичних термінів за морфологічною будовою виділено такі структурні типи:

1. Субстантивні (іменник у головній ролі), що поділяються на:

а) іменник + іменник:

дитина-сирота (7), дитина-інвалід (5), дієздатність (2), правовідношення (4), правозгідність (1), непрацездатність (2), правопорушення (3);

б) іменник + прикметник:

повноліття (22);

2. Ад'єктивні (прикметник або прийменник у головній ролі), серед яких виділяємо:

а) прикметник + іменник:

взаємодопомога (2), добросовісність (1), взаємовідповідність (1), правонаступник (1), добровільність (1), повноліття (22), повноваження (11);

б) займенник + іменник:

самозахист (3), самоврядування (3);

в) числівник + іменник:

одношлюбність (1).

Таким чином, складні слова, утворені шляхом словоскладання в українській юридичній мові сімейного права, базуються на двох моделях - субстантивній та ад'єктивній. Загальна кількість складних слів – 92, і всі вони є двочленими утвореннями.

3.1.2.5. Зіставний аналіз німецьких та українських мовних даних.

У дослідженому німецькому юридичному тексті було знайдено 1009 лексем (12% від кількості слів), які за своєю структурою є складними словами.

Складні іменники утворюють серед них найбільшу групу. Вони складають більше 38% (981 з 2573 іменників) всіх іменників у тексті. У

досліджуваній частині українського юридичного тексту було зафіксовано 92 складних слова, всі вони є двочленними композитами. У досліджуваному тексті немає трьохчленних складних слів.

Найчастіше вживане складне слово з основою – *право* - (9).

Німецькі складні слова утворені на основі трьох моделей, а саме: субстантивній, ад'єктивній та дієслівній.

Серед українських складених юридичних термінів за морфологічною будовою виділено такі структурні типи:

1. Субстантивні (іменник у головній ролі):

а) іменник + іменник;

б) іменник + прикметник.

2. Ад'єктивні (прикметник або прийменник у головній ролі):

а) прикметник + іменник;

б) займенник + іменник;

в) числівник + іменник.

Результати аналізу наведені в таблицях 3.4 та 3.5:

Таблиця 3.4

**Складні іменники в німецьких та українських текстах
сімейного права**

	Німецька фахова мова юриспруденції	Українська фахова мова юриспруденції
Складні іменники	1009	92
Двочленні композити	979	92
Тричленні Композити	30	–

Таблиця 3.5

Продуктивні афікси в німецькій та українській мовах сімейного права

	Продуктивні суфікси			Продуктивні префікси		
	Суфікс	Кількість іменників	Частота вживання в тексті	префікс	Кількість іменників	Частота вживання в тексті
Німецька фахова мова юриспруденції	-ung	94	197	ver-	28	46
	-er	56	111	un-	5	14
	-keit	49	185	nach-	10	20
	-heit	22	38			
	-nis	59	98	ge-	41	76
Українська фахова мова юриспруденції	-анн-я, енн-я	48	438	за-	16	124
	-ість	34	121	роз-	9	45
	-ство	10	98	від-	8	64
				при-	8	37
				ви-	8	26
				об-	2	32
				пере-	6	27
				до-	4	18
				на-	3	8

3.2. Частиномовна представленість у німецькій та українській фахових мовах юриспруденції (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)

Весь словниковий склад німецьких та українських юридичних текстів було досліджено на предмет поділу на частини мови. Під частинами мови розуміємо традиційно лексико-граматичні класи або групи слів, що характеризуються спільними морфологічними, синтаксичними та семантичними ознаками [195, S. 297; 36, с. 158].

3.2.1. Аналіз сучасних текстів кримінального права ФРН та України на морфологічному рівні. У даному підрозділі проаналізована частиномовна представленість у німецьких та українських юридичних текстах кримінального права, виявлено ізоморфні й аломорфні риси досліджуваних мов на морфологічному рівні.

3.2.1.1. Аналіз частиномовної представленості в сучасних текстах німецького кримінального права. Для даного дослідження було застосовано метод кількісних підрахунків, завдяки якому виявлено кількість лексичних одиниць у досліджуваних текстах і встановлено частиномовну представленість в них. У дослідженні виведено також процентне відношення іменників, прикметників, займенників і дієслів у німецькому юридичному тексті кримінального права.

Завдяки проведеному аналізу частин мови виявлено, що іменники зустрічаються в тексті 4811 рази, що становить 35 %. Кількість прикметників становить 456, тобто 3,3 %, зокрема:

§5 Taten, die ein deutscher Amtsträger oder für den öffentlichen Dienst besonders Verpflichteter während eines dienstlichen Aufenthalts oder in Beziehung auf den Dienst begeht;

§66b Abs. 1, Abs. 2, Abs. 3 Satz 2. [...] *dass er mit hoher Wahrscheinlichkeit erhebliche Straftaten begehen wird, [...].*

§70. [...] *er bei weiterer Ausübung des Berufs, Berufszweiges, Gewerbes oder Gewerbezweiges erhebliche rechtswidrige Taten der bezeichneten Art begehen wird.*

§70b. *Das Gericht widerruft die Aussetzung eines Berufsverbots, wenn die verurteilte Person während der Bewährungszeit unter Mißbrauch ihres Berufs oder Gewerbes oder unter grober Verletzung der mit ihnen verbundenen Pflichten eine rechtswidrige Tat begeht, [...].*

Прикметники звужують поняття, які передаються іменником.

Займенники зустрічаються у текстах 502 рази та складають 3,6 %, зокрема:

§56c *Das Gericht erteilt dem Verurteilten für die Dauer der Bewährungszeit Weisungen, wenn er dieser Hilfe bedarf, um keine Straftaten mehr zu begehen.*

§64 [...] *wenn die Gefahr besteht, dass sie infolge ihrer Hanges erhebliche rechtswidrige Taten begehen wird.*

§66b [...] *der Untergebrachte infolge seines Hanges erhebliche Straftaten begehen wird, [...].*

Займенники вживаються здебільшого для уникання повторення слів.

Частина іменних елементів становить майже 42% загального словникового складу:

§5 ...*Taten, die jemand gegen einen Amtsträger, einen für den öffentlichen Dienst besonders Verpflichteten oder einen Soldaten der Bundeswehr während der Ausübung ihres Dienstes oder in Beziehung auf ihren Dienst begeht;*

Щільність використання іменників на одне речення достатньо висока, у зазначеному фрагменті використано 10 іменників, 3 займенника (*jemand, ihres, ihren*) та 1 прикметник (*öffentlichen*) у межах одного речення.

Найчастотніші іменники, які вживаються в текстах кримінального права Німеччини: *Aussetzung f* (33), *Weisung f* (30), *Vollstreckung f* (29), *Bewährung f* (29), *Voraussetzung f* (28), *Verurteilung f* (23), *Begehung f* (17).

Висока частотність вживання іменників пояснюється необхідністю точної номінації фахових понять.

На основі більшості з цих іменників утворені дієслова, які також представлені у зазначеному фаховому тексті:

- aussetzen: §56d. *Eine Weisung nach Absatz 1 erteilt das Gericht in der Regel, wenn es eine Freiheitsstrafe von mehr als neun Monaten aussetzt und die verurteilte Person noch nicht 27 Jahre alt ist.*

§ 56. *Bei der Verurteilung zu Freiheitsstrafe von mindestens sechs Monaten wird die Vollstreckung nicht ausgesetzt, wenn die Verteidigung der Rechtsordnung sie gebietet.*

§ 67. *Wird der Strafreist nicht ausgesetzt, so wird der Vollzug der Maßregel fortgesetzt; das Gericht kann jedoch den Vollzug der Strafe anordnen, wenn Umstände in der Person des Verurteilten es angezeigt erscheinen lassen.*

Дієслово *vollstrecken* знаходимо 5 разів у німецькому юридичному тексті, зокрема в § 51, §56. §79:

§ 51 *Wird eine rechtskräftig verhängte Strafe in einem späteren Verfahren durch eine andere Strafe ersetzt, so wird auf diese die frühere Strafe angerechnet, soweit sie vollstreckt oder durch Anrechnung erledigt ist.*

Ist der Verurteilte wegen derselben Tat im Ausland bestraft worden, so wird auf die neue Strafe die ausländische angerechnet, soweit sie vollstreckt ist.

Форма пасивного стану від *vollstrecken* використано в таких фрагментах:

§55 *Die §§ 53 und 54 sind auch anzuwenden, wenn ein rechtskräftig Verurteilter, bevor die gegen ihn erkannte Strafe vollstreckt, verjährt oder erlassen ist, wegen einer anderen Straftat verurteilt wird, [...].*

§ 68g *Ist eine Freiheitsstrafe oder Gesamtfreiheitsstrafe von mindestens zwei Jahren wegen vorsätzlicher Straftaten oder eine Freiheitsstrafe oder*

Gesamtfreiheitsstrafe von mindestens einem Jahr wegen Straftaten der in § 181b genannten Art vollständig vollstreckt worden, [...]

Дієслово *voraussetzen* зустрічається лише один раз в §11:

Vorsätzlich im Sinne dieses Gesetzes ist eine Tat auch dann, wenn sie einen gesetzlichen Tatbestand verwirklicht, der hinsichtlich der Handlung Vorsatz voraussetzt, hinsichtlich einer dadurch verursachten besonderen Folge jedoch Fahrlässigkeit ausreichen läßt.

Дієслово *verurteilen* зустрічається в тексті лише у формі пасиву в §44 §45, §55, §56g, §59b, §59c, §64, §66, §66b:

§44 *Wird jemand wegen einer Straftat, die er bei oder im Zusammenhang mit dem Führen eines Kraftfahrzeugs oder unter Verletzung der Pflichten eines Kraftfahrzeugführers begangen hat, zu einer Freiheitsstrafe oder einer Geldstrafe verurteilt, so [...].*

§45 *Wer wegen eines Verbrechens zu Freiheitsstrafe von mindestens einem Jahr verurteilt wird, [...].*

Дієслово *begehen* зустрічається в таких параграфах, як §5, §25, §30, §31, §32, §34 §35, §45b, §56, §56c, §56f, §59, §64, §66b, §67d, §67g, §68e, §68f, §70, §70a, §70b:

§25 *Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht.*

§35 *Wer in einer gegenwärtigen, nicht anders abwendbaren Gefahr für Leben, Leib oder Freiheit eine rechtswidrige Tat begeht, um die Gefahr von sich, einem Angehörigen oder einer anderen ihm nahestehenden Person abzuwenden, handelt ohne Schuld.*

§45b [...] *der Verurteilte künftig keine vorsätzlichen Straftaten mehr begehen wird.*

Таким чином, іменникові частини мови утворюють ядро у проаналізованих фахових текстах, оскільки це пов'язано з їхньою специфікою, а саме визначення, ідентифікація, характеристика певних осіб, дій, явищ.

Результати аналізу наведені в таблиці 3.6:

Таблиця 3.6

**Частиномовна представленість німецького фахового тексту
юриспруденції кримінального права**

Частини мови	Німецький юридичний текст
Іменник	4811 (35%)
Прикметник	456 (3,3 %)
Займенник	502 (3,6%)

3.2.1.2. Особливості частиномовної представленості в сучасних текстах українського кримінального права. Аналіз українського юридичного тексту кримінального права був проведений аналогічно до німецького, застосовано метод кількісних підрахунків та виведено процентне відношення частин мови в текстах.

У ході дослідження виявлено, що загальна кількість іменників становить 3453, що становить 34% від кількості слів.

Кількість прикметників становить 1234, тобто 12 %. Кількість займенників становить 366, що становить 4 % кількості слів.

Кількість дієслів у тексті в цілому становить 1949. Частка дієслів в українському тексті становить 14,1 %.

Загальна кількість іменників, займенників та прикметників становить 40,7% від кількості слів в тексті. У зв'язку з цим А. Ясперсен говорить про так званий номінативний стиль юридичної мови [157, S. 105], чиєю головною ознакою є надання переваги іменникам та прикметникам порівняно з іншими частинами мови.

Результати аналізу наведені в таблиці 3.7:

Таблиця 3.7

**Частиномовна представленість українського фахового тексту
юриспруденції на матеріалі кримінального права.**

Частини мови	Український юридичний текст
Іменник	3453 (34%)
Займенник	366 (4%)
Прикметник	1234 (12%)

В українському юридичному тексті кількість іменників становить 3453 одиниці, що становить 34% від загальної кількості повнозначних слів: *людина, громадянин, власність, довілля, людство, злочинність, караність, становище, судимість, виконавець, громадяни, чинність, громадянство, держава, ступеня, тяжкості, готування, організація, розділ, розмір, перешкод, замах, підкуп, примус, забезпечення, устрій, посягання, наслідки, оприлюднення, опублікування, зміни, набрання, покарання, співучасники, підсудний, вчинення, покарання, притягнення, видача, передача, бездіяльність, суспільство, доходи, позбавлення, підшукування, пристосування, доведення, осудність, бездіяльність, сп'яніння, ушкодження, повноваження, самоврядування, військовослужбовець, самовпевненість, охорона, право, свобода, мир, безпека, особа, склад, вина, вирок, суд, закон, принцип, норма, згода, Рада, час, день, територія, шлях, орган, шкода, вид, штраф, воля, строк, стаття, засіб, алкоголь, акт.*

Найчастотнішими є такі іменники, які подані за спадною активністю:
вчинення (92):

Ст. 22 1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

відбування (65):

Стаття 74. Звільнення від покарання та його відбування;

звільнення (50):

Стаття 44. Правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності;

обмеження (40):

Ст 149. 1. 1) два роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

діяння (40):

Ст. 74 2. Особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання;

застосування (25):

Стаття 77. Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням;

тримання (18):

Стаття 62. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

засудження (17):

Ст. 80 1. 1) два роки - у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі;

випробування (15):

Стаття 75. Звільнення від відбування покарання з випробуванням;

виконання (12):

Стаття 41. Виконання наказу або розпорядження;

виправлення (10):

Стаття 81. 2. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення.

постановлення (10):

Ст. 64 2. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також

до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

Прикметники становлять 12% від загальної кількості повнозначних слів в українському юридичному тексті. Їх кількість становить – 1234, зокрема: *прямий, тяжкий, кримінальний, правовий, громадський, конституційний, злочинний, офіційний, законний, дипломатичний, юридичний, середньої, істотний, непрямий, невеликої, неоподаткований, притягнений, звільненні, міжнародний, суспільно-небезпечний, загальновизнаний, кримінально-правовий, добровільний, адміністративно-господарський, законодавчий, правоохоронний, легковажний.*

Найчастотнішими прикметниками у цьому виді фахового тексту є **кримінальний** (120), зокрема:

Ст. 44 Абз. 1. *Особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом, а також на підставі закону України про амністію чи акта помилування.*

Ст. 45. *Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.*

Ст. 46. *Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.*

Часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності.

Злочинний (34):

Ст. 25 1. *Необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість.*

Прикметник **дисциплінарний** зустрічається 11 разів, зокрема:

Ст. 62 Абз. 2. *Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.*

Ст. 81 Абз. 1. *До осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.*

Прикметник **правовий** зустрічається 9 раз:

Стаття 35. Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву злочинів.

В українському юридичному фаховому тексті нараховується 1949 дієслів: *становить, вчинили, встановлено, набирати, пом'якшує, поліпшує, поширюється, внесені, відбувають, погіршує, змінювався, пом'якшує, підлягають, продовжено, припинено, проживають, підлягають, надавати, перебувають, відмовити, запитується, заподіяла.*

Дієслово *застосувати* (51) є найчастотнішим у юридичному тексті Кримінального права України і зустрічається в таких статтях: Ст. 1 Абз. 2., Ст. 19 Абз. 2., Ст.19 Абз. 3., Ст. 49 Абз. 4., Ст. 49 Абз. 5., Ст. 50 Абз. 1., Ст. 51., Ст. 52 Абз. 3., Ст. 57 Абз. 2., Ст. 58 Абз. 1., Ст. 60 Абз. 3., Ст. 61 Абз. 3., Ст. 62 Абз. 2., Ст. 64 Абз. 1., Ст. 64 Абз. 2., Ст. 74 Абз. 1., Ст. 80 Абз. 5., Ст. 80 Абз. 6., Ст. 81 Абз. 1., Ст. 81 Абз. 2., Ст. 81 Абз. 3. - Абз. 4., Ст. 82 Абз. 3., Ст. 82 Абз. 5., Ст. 83 Абз. 2., Ст. 84 Абз. 1., Ст. 84 Абз. 4., Ст. 93., Ст. 94 Абз. 1., Ст. 94 Абз. 2., Ст. 94 Абз. 2. - Абз. 5., Ст. 95 Абз. 2., Ст. 96 Абз. 1., Ст. 97 Абз. 1., Ст. 97 Абз. 2., Ст. 98 Абз. 1., Ст. 98 Абз. 2., Ст. 99 Абх. 1., Ст. 104 Абз. 1. - Абз. 2., Ст.105 Абз. 2. - Абз. 3., Ст. 106 Абз. 1., Ст. 107 Абз. 2. - Абз. 5., зокрема:

Ст. 1 Абз. 2. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Ст. 19 Абз. 2. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Ст.19 Абз. 3. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню.

Ст. 81 Абз. 3. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим [...]

Ст. 81 Абз. 4. [...] разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу.

Іншими частотними дієсловами, які вживається в фахових текстах кримінального права України, є дієслова *відбувати* (див., напр., Ст. 5, 56, 57, 60, 62, 81, 82, 88, 89, 90, 120, 107) та *звільняти* (див., напр., Ст. 32, 33, 44-49, 72, 75, 78, 79, 80-85, 88-90, 97, 105, 107), які зустрічається по 35 разів, зокрема:

Ст. 5 Абз. 1. Закон про кримінальну відповідальність, який скасовує злочинність діяння або пом'якшує кримінальну відповідальність, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.

Ст. 56 Абз. 2. Громадські роботи встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

Ст. 57 Абз. 1. *Покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого.*

Ст. 60 Абз. 3. *Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті.*

Ст. 83 Абз. 1. [...] *суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.*

Ст. 83 Абз. 4. *Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком*

Дієслово *засудити* знаходимо 21 раз, зокрема:

Ст. 10. *Видача особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, та особи, яка засуджена за вчинення злочину*

Ст. 33 Абз. 1. *Сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено.*

Ст. 74 Абз. 2. *Особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання.*

Ст. 89 Речення 1. *Такими, що не мають судимості, визнаються:*

особи, засуджені відповідно до статті 75 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом.

Речення 2. [...] *жінки, засуджені відповідно до статті 79 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і*

якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду.

Речення 3. [...] особи, засуджені до позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю після виконання цього покарання;

Дієслово виконати вжито 10 разів:

Ст. 15 Абз. 2. Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

Ст. 30 Абз. 2. Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них.

Ст. 78 Абз. 2. Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання.

Щодо інших дієслів, то вони вживаються поодинокі у зазначеному фаховому тексті.

Так, дієслово погасити виявлено в досліджуваній частині юридичного тексту двічі:

Ст. 32 Абз. 4. Повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято.

Ст. 90 Абз. 2. Якщо вирок не було виконано, судимість погашається по закінченні строків давності виконання вироку.

Дієслово закінчити вжито тричі.

Ст. 6 Абз. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

Ст. 15 Абз. 2. Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

Ст. 84 Абз. 4. У разі одужання осіб, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, вони повинні бути направлені для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені статтями 49 або 80 цього Кодексу, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання.

Проведений аналіз частиномовної представленості в українському юридичному тексті кримінального права методом кількісних підрахунків та виведення процентної частки найбільш вживаних частин мови виявив, що найрепрезентативніша частина мови в німецьких юридичних текстах кримінального права – іменник, найчастотніші іменники: *вчинення* (92), *відбування* (65), *звільнення* (50), *обмеження* (40) *діяння* (40), *застосування* (25).

3.2.1.3. Зіставний аналіз німецьких та українських показників.

Загальна частина кримінального кодексу Німеччини включає 79 параграфів, в середньому майже 207 словоформ на параграф. Загальна частина кримінального кодексу України містить 108 статей в середньому приблизно 94 лексичними одиницями на статтю. Таким чином, кримінальний кодекс Німеччини охоплює більше словоформ, ніж кримінальний кодекс України.

В обох юридичних текстах переважає номінативний стиль. Процентна частка іменників, прикметників велика в обох досліджуваних текстах. Це можна пояснити домінуючим номінальним стилем юридичної та інших фахових мов.

Найрепрезентативнішими частинами мовами в німецькому та українському фахових текстах є іменники та прикметники, їхнє кількісне співвідношення представлено у таблиці 3.8.

Таблиця 3. 8

Порівняння частиномовної представленості німецького та українського фахового тексту кримінального права.

Частини мови	Німецький юридичний текст	Український юридичний текст
Іменник	4811 (35%)	3453 (34%)
Прикметник	456 (3,3%)	1234 (12%)
Займенник	502 (3,6%)	366 (4%)
% іменних частин мови	41,9%	50%

Відсоткова частка іменників німецького та українського текстів становить приблизно 50%. Відсоткова частка іменних частин мови в українському юридичному тексті більше, ніж у німецькому.

Найчастотніші іменники, які вживаються в текстах кримінального права Німеччини та України, показані у таблиці 3.9:

Таблиця 3. 9

Найчастотніші терміни-іменники кримінального права у фахових текстах порівнюваних мов.

Німецький юридичний текст	Український юридичний текст
<i>Aussetzung</i> (33) (відкладання, відстрочка, відтермінування)	<i>вчинення</i> (92),
<i>Weisung</i> (30) (розпорядження)	<i>відбування</i> (65),
<i>Vollstreckung</i> (29) (виконання)	<i>звільнення</i> (50),
<i>Bewährung</i> (29) (умовне засудження)	<i>обмеження</i> (40)
<i>Voraussetzung</i> (28) (передумова, умова)	<i>діяння</i> (40)
<i>Verurteilung</i> (23) (засудження)	<i>застосування</i> (25)
<i>Begehung</i> (17) (скоєння (вчинення) злочину)	<i>тримання</i> (18)

Слід зазначити, що співпадає лише одне слово *Begehung* (17) (скоєння (вчинення) злочину) та *вчинення* (92) серед виокремлених найуживаніших іменників у текстах кримінального права Німеччини та України.

3.2.2. Аналіз морфологічних особливостей сучасних текстів імейного права ФРН та України. У даному підрозділі проаналізована частиномовна представленість у німецьких та українських юридичних текстах сімейного права, виявлено ізоморфні й аломорфні риси досліджуваних мов на морфологічному рівні. У ході аналізу було застосовано метод кількісних підрахунків та прораховано процентне відношення різних частин мови в Сімейних кодексах ФРН і України.

3.2.2.1. Частиномовна представленість німецьких юридичних текстів сімейного права. Загальна кількість іменників в текстах сімейного права Німеччини – 2573 слова, що становить 30,7 % від кількості слів. Кількість прикметників становить 298, тобто 3,6% (*rechtmäßig, rechtzeitig, abhängig, ordnungsgemäß, selbständig* та ін.):

§ 1317 *Hat der gesetzliche Vertreter eines geschäftsunfähigen Ehegatten den Antrag nicht rechtzeitig gestellt, so kann der Ehegatte selbst innerhalb von sechs Monaten nach dem Wegfall der Geschäftsunfähigkeit den Antrag stellen.*

§ 1600b *Hat der gesetzliche Vertreter eines minderjährigen Kindes die Vaterschaft nicht rechtzeitig angefochten, so kann das Kind nach dem Eintritt der Volljährigkeit selbst anfechten. In diesem Falle beginnt die Frist nicht vor Eintritt der Volljährigkeit und nicht vor dem Zeitpunkt, in dem das Kind von den Umständen erfährt, die gegen die Vaterschaft sprechen.*

Займенники зустрічаються в тексті 586 разів. Кількість займенників, що порівнюються, становить 535, що становить 6,4 % від кількості слів.

Кількість дієслів у тексті в цілому (тобто тут враховані також допоміжні дієслова в усіх складених формах, як, наприклад, перфект чи пасивний стан), становить 1572. Частка дієслів в німецькому тексті становить 14,1 %.

Дієприкметники у функції означення виступають в тексті рідко: в цілому 110 разів, що становить 1,3%. Все інше – це числівники, сполучники та прийменники.

Загальна кількість іменників, займенників та прикметників становить 40,6% від кількості слів в тексті, що говорить про так званий номінативний стиль юридичної мови [157, S. 105], чиєю головною ознакою є надання переваги іменникам та прикметникам порівняно з іншими частинами мови. Результати представлені в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

**Частиномовна представленість німецького фахового тексту
юриспруденції сімейного права**

Частини мови	Німецький юридичний текст
Іменник	2573 (30,7 %)
Займенник	586 (6,4 %)
Прикметник	298 (3,6 %)

У німецькому юридичному фаховому тексті іменники є найрепрезентативнішою частиною мови (їх відсоткова частка становить 30,7%): *Bedürfnisse pl, Ehehindernis n, Erfordernis n, Kenntnis f, Verhältnis n, Annahmeverhältnis n, Lebensverhältnisse pl, Vermögensverhältnisse pl, Verwandtschaftsverhältnis n, Wohnverhältnisse pl, Eigentumsverhältnisse pl, Verlöbnis n, Vermächtnis n, Verzeichnis n, Zeugnis n; Verschulden n, Aufhören n, Verfahren n, Scheidungsverfahren n, Strafverfahrung f, Verbindlichkeiten pl, Genehmigung f, Aufhebung f* та ін.

§ 1309 *Wer hinsichtlich der Voraussetzungen der Eheschließung vorbehaltlich des Artikels 13 Abs. 2 des Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche ausländischem Recht unterliegt, soll eine Ehe nicht eingehen, bevor*

er ein Zeugnis der inneren Behörde seines Heimatstaats darüber beigebracht hat, dass der Eheschließung nach dem Recht dieses Staates kein Ehehindernis entgegensteht.

§ 1598 Anerkennung, Zustimmung und Widerruf sind nur unwirksam, wenn sie den Erfordernissen der vorstehenden Vorschriften nicht genügen.

§ 1600b Die Frist beginnt, wenn die anfechtungsberechtigte Behörde von den Tatsachen Kenntnis erlangt, die die Annahme rechtfertigen, dass die Voraussetzungen für ihr Anfechtungsrecht vorliegen.

§ 1640 Die Eltern haben das ihrer Verwaltung unterliegende Vermögen, welches das Kind von Todes wegen erwirbt, zu verzeichnen, das Verzeichnis mit der Versicherung der Richtigkeit und Vollständigkeit zu versehen und dem Familiengericht einzureichen.

§ 1309 Wer hinsichtlich der Voraussetzungen der Eheschließung vorbehaltlich des Artikels 13 Abs. 2 des Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche ausländischem Recht unterliegt, soll eine Ehe nicht eingehen, bevor er ein Zeugnis der inneren Behörde seines Heimatstaats darüber beigebracht hat, dass der Eheschließung nach dem Recht dieses Staates kein Ehehindernis entgegensteht.

Така кількість іменників пояснюється необхідністю номінації понять, явищ, процесів у зазначеному виді права.

Дієслова становлять 14,1% від загальної кількості самотійних частин мови у німецькому юридичному тексті: *entscheiden, aufheben, fordern, verlangen, vorzeitigem, schließen, eingehen, eintragen, einwilligen, erklären, führen* та ін. Зокрема:

§ 1684 Das Familiengericht kann über den Umfang des Umgangsrechts entscheiden und seine Ausübung, auch gegenüber Dritten, näher regeln.

§ 1763 Während der Minderjährigkeit des Kindes kann das Familiengericht das Annahmeverhältnis von Amts wegen aufheben, wenn dies aus schwerwiegenden Gründen zum Wohl des Kindes erforderlich ist.

§ 1301 *Unterbleibt die Eheschließung, so kann jeder Verlobte von dem anderen die Herausgabe desjenigen, was er ihm geschenkt oder zum Zeichen des Verlöbnisses gegeben hat, nach den Vorschriften über die Herausgabe einer ungerechtfertigten Bereicherung fordern.*

§ 1360b *Leistet ein Ehegatte zum Unterhalt der Familie einen höheren Beitrag als ihm obliegt, so ist im Zweifel anzunehmen, dass er nicht beabsichtigt, von dem anderen Ehegatten Ersatz zu verlangen.*

§ 1304 *Wer geschäftsunfähig ist, kann eine Ehe nicht eingehen.*

Прикметники у тексті становлять 3,6%: *rechtskräftige, neue, ausgleichsberechtigte, vorzeitige, zuständige, volljährig, erforderliche* та ін. Зокрема:

§ 1315 I. *bei Verstoß gegen § 1306, wenn vor der Schließung der neuen Ehe die Scheidung oder Aufhebung der früheren Ehe oder die Aufhebung der Lebenspartnerschaft ausgesprochen ist und dieser Ausspruch nach der Schließung der neuen Ehe rechtskräftig wird.*

§ 1385 *Der ausgleichsberechtigte Ehegatte kann vorzeitigen Ausgleich des Zugewinns bei vorzeitiger Aufhebung der Zugewinnsgemeinschaft verlangen, wenn....*

§ 1411 *Ist der gesetzliche Vertreter ein Vormund, so ist außer der Zustimmung des gesetzlichen Vertreters die Genehmigung des Familiengerichts erforderlich, wenn der Ausgleich des Zugewinns ausgeschlossen oder eingeschränkt oder wenn Gütergemeinschaft vereinbart oder aufgehoben wird; ist der gesetzliche Vertreter ein Betreuer, ist die Genehmigung des Betreuungsgerichts erforderlich.*

Таким чином, загальна кількість іменників становить 2573, тобто 30,7% від загальної кількості слів; прикметників – 298, тобто 3,6 %; займенників – 586, тобто 6,4 %; дієслів – 1572, тобто 14,1 %. На інші частини (числівники, сполучники та прийменники) мови припадає 45%. Найрепрезентативнішою

частиною мови є іменник. Загальна кількість іменників, займенників та прикметників становить 40,6 % від кількості слів в тексті.

3.2.2.2. Особливості вживання частин мови в сучасних текстах українського сімейного права. Загальна кількість іменників в текстах сімейного права України становить 10457, прикметників – 3435. Займенники зустрічаються в тексті 895 разів. Кількість дієслів в тексті в цілому становить 2068; числівників – 53, сполучників – 1362 та прийменників – 1927.

Домінують іменники та прикметники порівняно з іншими частинами мови. Результати наведено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

**Частиномовна представленість українського фахового тексту
юриспруденції на матеріалі сімейного права**

Частини мови	Український юридичний текст
Іменники	10457 (43%)
Займенники	895 (3,7%)
Прикметники	3435 (14%)

Іменники надають фаховому тексті однозначності, узагальненості змісту, а документам певної офіційності: *кодекс, родичі, життя, дитинство, материнство, батьківство, розумність, аналогія, хвороба, піклування, давність, вагітність, догляд, подружжя, підстава, виникнення, усиновлювачі, усиновлені, зміцнення, побудова, осередок, споріднення, справедливість, відшкодування, бездіяльність, подарунок, взаємодопомога, дитину-сирота, повноліття, добросовісність, дієдатність, правовідношення, добровільність, орган, число, Закон, шлюб, право, зміст, батьки, член, союз, інститут, повага, дітьми, баба, брат, сестра, вітчим, падчерка, пасинок, тітка, дядя, племінниця, родич, дружина, чоловік, робота, вік, акт, раса, колір, стать, стан, жінка, чоловік.*

Глава 1. Стаття 1. *Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.*

Розділ II. Глава 11. Стаття 110. *Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.*

Глава 2. Стаття 18. 7) зміна правовідношення; {Частина другу статті 18 доповнено пунктом 7 згідно із Законом N 524-V (524-16) від 22.12.2006 }

Глава 3. Розділ II. Стаття 21. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Розділ II. Глава 3. Стаття 23. Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку.

Прикметник є самостійною частиною мови, яка виражає постійну ознаку предмета в граматичних категоріях роду, числа та відмінка. Ознака предмету, названа прикметником, може бути безпосередньою або вираженою через стосунок до інших предметів, осіб, явищ, дій, станів, кількості, обставинної ознаки: *державний, сімейний, особистий, немайнові, майнові, конкретних, паритетний, духовний, фізичний, двоюрідний, первинний, основний, спільний, взаємний, одинокий, моральний, шлюбний, нормативно-правовий, допустимий, можливий, непрацездатний, судовий, подібні, національний, міжнародний, психічний, примусовий, позовної (давності), релігійний, державний, медичний.*

Розділ II. Глава 4. Стаття 27. Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства.

Розділ II. Глава 6. Стаття 52. *Дружина та чоловік мають рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку.*

Розділ III. Глава 13. Стаття 146. *Дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не випливає із звичаю національної меншини, до якої належать мати і (або) батько.*

Розділ IV. Стаття 283. *Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини (995_021), інших міжнародних договорів.*

Розділ IV. Стаття 282. *Усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, здійснюється в консульській установі або дипломатичному представництві України.*

У фаховому тексті дієслово здебільшого втрачає своє часове співвідношення і вживається в теперішньому часі. У порівнянні з іменниками дієслова відіграють меншу роль: здійснюється, складають, проживають, суперечать, досягла, створити, народила, має, охороняє, створює, забезпечує, заохочує, підтримує, бере, вважається, регулюються, застосувати, обчислюються, містяться, застосовуються, припиняється, порушують, відшкодувати, реєструється, відкласти:

Глава 1. Стаття 1. *Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.*

Глава 1. Стаття 2. *Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання.*

Глава 1. Стаття 3. *Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.*

Розділ IV. Стаття 283. *Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 цього Кодексу.*

Розділ IV. Стаття 282. *Якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл центрального орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей { Абзац другий частини першої статті 282 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3097-IV (3097-15) від 16.11.2005, N 5462-VI (5462-17) від 16.10.2012 }.*

Дісприкетник виступає у фаховому тексті у функції означення: *пов'язані, заборонених, передбачених, ізольована, встановлених (законом), позбавлену (батьківського піклування), врегульовані, зареєстрований:*

Глава 1. Стаття 3. *Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.*

Глава 1. Стаття 4. *У випадках, передбачених частиною другою статті 23 цього Кодексу, сім'ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку.*

Глава 1. Стаття 5. *Ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (254к/96-ВР).*

Глава 2. Стаття 19. *При розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування.*

Глава 3. Стаття 21. *Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.*

Прислівник як самостійна частина мови конкретизує спосіб дії: *спільно, примусово, матеріально, морально, максимально, неможливо, добровільно.*

Глава 6. Стаття 54. *Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право противитися усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї.*

Глава 1. Стаття 4. *Особа може бути примусово ізольована від сім'ї лише у випадках і в порядку, встановлених законом.*

Глава 1. Стаття 5. *Держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство.*

Глава 1. Стаття 7. *Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.*

Числівник у фаховому тексті використовується здебільшого у функції уточнення, зокрема кількісного: *друга (частина), чотирнадцять, вісімнадцять:*

Глава 2. Стаття 19. *Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу.*

Глава 2. Стаття 18. *Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу.*

Глава 18. Стаття 211. *Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. {Абзац перший частини другої статті 211 із змінами, внесеними згідно із Законами N 257-VI (257-17) від 10.04.2008, N 3738-VI (3738-17) від 09.09.2011 }.*

Глава 18. Стаття 211. *У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років.*

Глава 18. Стаття 211. *Усиновлювачами можуть бути подружжя, а також особи, зазначені у частинах п'ятій та шостій цієї статті.*

Займенники здебільшого виступають у ролі слів-замісників, для уникнення повтору іменників: *ніхто, (у) тій (частині), цього (Кодексу), свої (права), хто:*

Глава 1. Стаття 5. *Ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (254к/96-ВР).*

Глава 1. Стаття 7. *Сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства.*

Глава 1. Стаття 9. *Подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.*

Глава 1. Стаття 9. *Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини яких не врегульовані цим Кодексом, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.*

Таким чином, загальна кількість іменників становить 11742; прикметників – 3435; займенників – 895 разів; дієслів в тексті – 2068; числівників – 53, сполучників – 1362 та прийменників – 1927. Перевага надається іменникам та прикметникам у порівнянні з іншими частинами мови.

3.2.2.3. Зіставний аналіз німецьких та українських мовних даних.

Зіставний аналіз частин мови в текстах сімейного права Німеччини та України демонструє спільні тенденції тяжіння до номінативних частин мови, які є найрепрезентативнішими у порівнюваних мовах. Порівняння кількісного аналізу частин мови в німецькому та українському фахових текстах на матеріалі сімейного права показано у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Порівняння частиномовної представленості німецького та українського фахового тексту на матеріалі сімейного права.

Частина мови	Німецький юридичний текст	Український юридичний текст
Іменник	2573 (30,7%)	10457 (43%)
Займенник	586 (6,4%)	895 (3,7%)
Прикметник	298 (3,6%)	3435 (14%)

Таким чином, на морфологічному рівні висока частка вживання припадає на іменник, що зумовлено тяжінням фахових понять до точності та специфічності номінації.

Займенники вжито здебільшого для уникнення повтору слів.

Наявність числівників свідчить про інформативність, та термінологічність.

3.3. Лексико- термінологічний склад німецької та української фахових мов юриспруденції (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)

Оскільки фахова мова – це насамперед мова, яка характеризується певною лексикою. Центральною одиницею мови є слово, інтерес до вивчення якого не слабшає. З приводу лексичних одиниць, що належать певній фаховій мові, на сьогоднішній день у дослідників немає єдиної думки, а тому

немає і загальноприйнятої класифікації лексичних засобів, загальноприйнятої їх характеристики та їх типології [118, с. 30].

Лексико-термінологічний склад німецьких та українських юридичних текстів кримінального права містить фахову лексику (вузькогалузеві терміни, терміни з інших галузей права та суміжних дисциплін) та загальноновживану лексику. Л. П. Шишканова вважає, що такі номінації можуть стати внутрішньо системними міжгалузевими одиницями [126].

3.3.1. Особливості лексико-термінологічного складу німецької й української юридичних мов кримінального права. У даному підрозділі проведено аналіз лексико-термінологічного складу німецького та українського юридичних текстів кримінального права, виокремлено загальноновживану лексику та терміни.

3.3.1.1. Аналіз загальноновживаної лексики та термінів німецької фахової мови юриспруденції кримінального права. Лексика загального словникового складу німецької юридичної мови є досить розповсюдженою і не має специфічного фахового значення. Наприклад: *Person f, Leben n, Zeit f, Ort m, Gruppe f*.

Належність лексем, наявних у юридичному тексті, до загальної чисельності фахової лексики не завжди однозначна. Деякі лексеми загальноновживаної мови наповнюються в юридичному тексті новим змістом, або їхній зміст уточнюється, таким чином вони набувають статусу фахових слів. Фахового значення особливо набувають лексеми загального вжитку в словосполученнях. Порівняймо наступні приклади: *Satz m* – загальноновживане: речення, тут: положення (*die Voraussetzungen von Satz 3 Nummer 1*); *Entscheidung f* – загальноновживане: рішення, тут: рішення суду (*die Entscheidung des Gerichts*); *Fall m* – випадок, тут: правовий випадок (*in den Fällen des § 68 Abs. 1*).

У досліджуваному тексті вузькогалузеві терміни становлять 17%, зокрема: *Friedensverrat m, Hochverrat m, Hausfriedensbruch m, Landfriedensbruch m, Volksverhetzung f, Doppelehe f, Zuhälterei f.*

Крім того, в досліджуваному тексті наявні юридичні терміни, визначені в інших уривках тексту із загального законодавства. Їх можна позначити як "не суто" терміни.

Поряд з цим є юридичні терміни, значення яких дається не в юридичному тексті, а в коментарях та в юридичних словниках, зокрема: *Beleidigung f, Vertraulichkeit des Wortes, höchstpersönlicher Lebensbereich m, Briefgeheimnis n, Post- oder Fernmeldegeheimnis n.*

Загальноживану лексику фахового тексту можна умовно розділити на такі тематичні групи:

1) назви родинних стосунків: *Verwandten pl, Geschwister pl, (Gebär)mutter f, Kind n:*

§ 173 *Wer mit einem leiblichen Verwandten aufsteigender Linie den Beischlaf vollzieht, wird mit Freiheitsstrafe bis zu zwei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft; dies gilt auch dann, wenn das Verwandtschaftsverhältnis erloschen ist. Ebenso werden leibliche Geschwister bestraft, die miteinander den Beischlaf vollziehen;*

2) номінації понять, пов'язаних із життям людини – предмети побуту, одягу та ін.: *Haus n, Gebäude n, Sachen pl, Fahrzeug n, elektrische Anlage f, Computer m, Verkehrsmittel n:*

§ 167a *Wer eine Bestattungsfeier absichtlich oder wissentlich stört, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.*

§ 180a (2) *Ebenso wird bestraft, wer*

1. *einer Person unter achtzehn Jahren zur Ausübung der Prostitution Wohnung, gewerbsmäßig Unterkunft oder gewerbsmäßig Aufenthalt gewährt oder*

2. eine andere Person, der er zur Ausübung der Prostitution Wohnung gewährt, zur Prostitution anhält oder im Hinblick auf sie ausbeutet.

§ 184 1. in der Nähe einer Schule oder anderen Örtlichkeit, die zum Besuch durch Personen unter achtzehn Jahren bestimmt ist, oder

2. in einem Haus, in dem Personen unter achtzehn Jahren wohnen, in einer Weise nachgeht, die diese Personen sittlich gefährdet, wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bestraft;

3) назви органів людського тіла: Auge n, das Glied des Körpers:

§ 226 Hat die Körperverletzung zur Folge, daß die verletzte Person

1. das Sehvermögen auf einem Auge oder beiden Augen, das Gehör, das Sprechvermögen oder die Fortpflanzungsfähigkeit verliert,

2. ein wichtiges Glied des Körpers verliert oder dauernd nicht mehr gebrauchen kann oder

3. in erheblicher Weise dauernd entstellt wird oder in Siechtum, Lähmung oder geistige Krankheit oder Behinderung verfällt,

so ist die Strafe Freiheitsstrafe von einem Jahr bis zu zehn Jahren;

4) номінації позначення місця, часу: Frist m, Termin m, Dauer f, Zeit f, Monat m, Tag m, Jahr n, Woche f, da, dort:

§ 304 Ebenso wird bestraft, wer unbefugt das Erscheinungsbild einer in Absatz 1 bezeichneten Sache oder eines dort bezeichneten Gegenstandes nicht nur unerheblich und nicht nur vorübergehend verändert;

5) номінації числових понять: zwei, drei, drei Viertel, vierundzwanzig Stunden, unter vierzehn Jahren, von vierzehn bis achtzehn Jahren:

§ 130 Mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder mit Geldstrafe wird bestraft, wer eine unter der Herrschaft des Nationalsozialismus begangene Handlung der in § 6 Abs. 1 des Völkerstrafgesetzbuches bezeichneten Art in einer Weise, die geeignet ist, den öffentlichen Frieden zu stören, öffentlich oder in einer Versammlung billigt, leugnet oder verharmlost.

Таким чином, переважна кількість лексики німецького юридичного тексту кримінального права становить загальноживана лексика на позначення кількості, місця, часу, світу людини та ін.

3.3.1.2. Загальноживана лексика та терміни української мови юриспруденції кримінального права. В українському юридичному тексті кримінального права виявлено лексеми, які зрозумілі всім членам мовної спільноти незалежно від їхньої діяльності. Лексеми загального словникового складу української юридичної мови дуже розповсюджені. Ці лексеми не мають специфічного фахового значення, зокрема: *особа, бездіяльність, становище, територія, питання, представник, згода, обов'язковість, шлях, громадянство, іноземець, небезпека, пристосування, засоби, знаряддя, підшукування, перешкоди, створення, умови, суб'єкт, порядок, підстава, захід, стан, охорона, захисник, хуліганство.*

Належність лексем, наявних в юридичному тексті, до загальної чисельності фахової лексики не завжди однозначна. Деякі лексеми загальноживаної мови наповнюються в юридичному тексті новим змістом, або їхній зміст уточнюється, таким чином вони набувають статус фахових слів.

Терміни, визначені в тексті, можна позначити як "суто" терміни: *обвинувальний вирок суду, кодекс, кримінально-правові наслідки, законодавство, злочинність, караність, судимість, вирок суду, рецидив, кримінальне провадження, позбавлення волі, осудний, присяжні засідателі, третейські судді, цивільні, комерційні або трудові спори.*

Виокремлюються юридичні терміни, значення яких фіксується не в юридичному тексті, а в коментарях та в юридичних словниках. Наприклад: *злочин, ухвалено, вчинення, замах, фізична особа, державна влада, органи місцевого самоврядування, службові особи, алкоголь, наркотичні засоби,*

одурманюючі речовини, військовослужбовець, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, звалтування.

Виявлену в результаті аналізу загальноживану лексику можна розділити на такі тематичні групи:

1. Номінації понять, пов'язаних із життям людини: *засіб, знаряддя та ін.*
2. Назви хвороб: *психічна хвороба.*
3. Номінації певних органів, структур: *Верховна Рада України, територія України, суди України, кримінально-виконавча інспекція, дитячий будинок.*
4. Лексика на позначення кількості: *більше одного разу, десять днів, три тисячі неоподаткованих мінімумів, п'ятнадцять років, два дні обмеження волі, три дні службового обмеження, три дні виправних робіт, вісім годин громадських робіт, на строк не більше п'яти років, від одного року до трьох років.*

Таким чином, лексико-термінологічний склад українського юридичного тексту кримінального права містить здебільшого загальноживану лексику, яка тематично може бути розділена на номінації на позначення кількості, певних органів та структур, світом людини. Вузькогалузеві терміни кримінального права становлять 11,5 %. Інші терміни можуть бути віднесені до різних галузей права та суміжних наук.

3.3.1.3. Класифікація німецьких юридичних термінів кримінального права. Юридичні терміни можна класифікувати за змістовними та формальними критеріями. Ці критерії неоднозначні, тобто віднесення до однієї групи в межах змістовної класифікації не виключає можливості формальної класифікації тих самих термінів.

За змістом юридичні терміни залежно від галузі права поділяються на:

- 1) терміни, типові насамперед для кримінального права, інакше

кажучи, спочатку введені в кримінальне право, та

2) терміни, характерні для інших галузей права.

До першої групи – термінів з кримінального права – належать: *Strafrecht n*, *Strafvollzugsrecht n*, *Strafgesetz n*, *Hauptäter m*, *Tätmittler m*, *Tatverdächtiger m*, *Verbrechensorganisation f*, *Bande f*, *Opfer n*, *Geschädigter m*, *Verurteilter m*, *Inhaftierte m/f*, *Strafgefangener m*, *Entlassene m/f*, *Deliktart f*, *Kriminalität f*, *Mord m*, *Angriff m*, *Diebstahl m*, *Strafbarkeit f*, *Tat f*, *Täterschaft f*, *Verjährung f*, *Vollstreckungsverjährung f*.

Відсоткова частка вузькогалузевих термінів становить 17 %.

В юридичному тексті містяться пояснення щодо основних понять кримінального права, зокрема:

Täter-Opfer-Ausgleich m

§ 46. *Kommt es zu einem Täter-Opfer-Ausgleich, muss sich der Täter sich mit dem Opfer und dem Leid, das er ihm zugefügt hat, auseinandersetzen (zum Beispiel durch Gespräche, Anti-Aggressionstraining, Psychotherapie). Er wird dadurch angeregt, sich mit seinem Tun eingehend zu befassen. Zusätzlich zahlt der Täter Geld an das Opfer oder arbeitet unbezahlt und lässt den Lohn dem Geschädigten zukommen. Kommt es zu einem richterlichen Schuldspruch, wird das Gericht in der Strafe das Bemühen des Täters um Schadenswiedergutmachung berücksichtigen).*

Разом з термінами кримінального права в тексті вживаються також терміни з інших галузей права, що відносяться до другої групи. Так, напр., словниковий склад досліджуваного юридичного тексту містить багато термінів з інших сфер права, зокрема *Doppelehe f*, *Verletzung f*, *Strafantrag m*, *Betrug m*, *Mißbrauch m*.

До термінів фінансового права належать: *Kreditbetrug m*, *Missbrauch m von Scheck- und Kreditkarten*, *Arbeitsentgelt n (pidue m)*, *Fälschung f*, *Konkursdelikt n*.

Міжгалузеві терміни містять:

1. Загальноюридичні терміни – номінативні одиниці, які використовуються як самостійні терміни у кожній з галузей права.

2. Загальноюридичні терміноелементи, одиниці терміносистеми (слова, афіксальні засоби), які використовуються для утворення термінів усіх галузей права.

3. Одиниці терміносистеми можуть використовуватись у більше, ніж в одній підсистемі юридичних термінів. У зв'язку з цим Л.П. Шишканова розмежовую

а) міжгалузеві терміни окремих галузей права;

б) міжгалузеві терміноелементи окремих галузей права [126, с. 5–6].

Інші сфери, з яких терміни вживаються у кримінальному кодексі:

- медицина: *seelische Störungen pl, psychiatrisches Krankenhaus n;*
- політика: *parlamentarische Äußerungen pl, parlamentarische Berichte pl, Amtsfähigkeit f, Wählbarkeit f, Stimmrecht n;*
- фінанси: *Geldfälschung f, Wertzeichen n, Wertpapiere pl, Währungsgebiet n, Schecks pl;*
- релігія: *Religionsgesellschaft f, Religionsausübung f, Totenruhe f, Bestattungsfeier f.*

Ці терміни слід вживати тоді, коли конкретне правове положення належить до відповідної фахової галузі:

§ 132 *Wer unbefugt*

1. *inländische oder ausländische Amts- oder Dienstbezeichnungen, akademische Grade, Titel oder öffentliche Würden führt,*

2. *die Berufsbezeichnung Arzt, Zahnarzt, Psychologischer Psychotherapeut, Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeut, Psychotherapeut, Tierarzt, Apotheker, Rechtsanwalt, Patentanwalt, Wirtschaftsprüfer, vereidigter Buchprüfer, Steuerberater oder Steuerbevollmächtigter führt,* (медична галузь)

3. *die Bezeichnung öffentlich bestellter Sachverständiger führt oder*

4. *inländische oder ausländische Uniformen, Amtskleidungen oder Amtsabzeichen trägt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bestraft.*

У зазначеному фрагменті використовуються терміни з інших сфер (*Arzt m, Zahnarzt m, Psychologe m, Psychotherapeut m, Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeut m, Psychotherapeut m, Tierarzt m, Apotheker m, Wirtschaftsprüfer m, vereidigter Buchprüfer m, Steuerberater m, Steuerbevollmächtigter m*) та професійної діяльності (*Uniformen pl, Amtskleidungen pl oder Amtsabzeichen n*).

3.3.1.4. Класифікація українських юридичних термінів кримінального права. Як зазначалося раніше, юридичні терміни залежно від галузі права поділяються на:

- 1) терміни кримінального права;
- 2) терміни, характерні для інших галузей права.

До термінів кримінального права належать: *арешт, вина, кодекс, злочин, осудність, обвинувальний вирок суду, вина, кримінально-правові наслідки, злочинність, караність, судимість, вирок суду, рецидив, кримінальне провадження, позбавлення волі, осудний, злочинні посягання, запобігання злочинам, склад злочину, злочинність, рецидив злочинів, замах на злочин, вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників.*

Відсоткова частка термінів кримінального права становить 11,5%.

У статті кримінального кодексу України містяться визначення основних термінопонять цього виду права:

Ст. 27. Виконавець злочину (співвиконавець) особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений Кримінальним кодексом України.

Стаття 23. Вина

Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

У тексті вживаються також терміни з інших галузей права.

До **загальних юридичних термінів** в досліджуваному тексті належать: *вчинення, замах, фізична особа, державна влада, органи місцевого самоврядування, службові особи, військовослужбовець, законодавство.*

Терміни інших галузей права вживаються в кримінальному кодексі:

- цивільно-процесуальне право: *неоподаткований, міжнародні парламентські асамблеї, психічне захворювання, розлад психічної діяльності;*
- карно-процесуальне право: *кодекс, обвинувальний вирок суду, кримінально-правові наслідки, законодавство, злочинність, караність, судимість, вирок суду, рецидив, кримінальне провадження, позбавлення волі, осудний, присяжні засідателі, третейські судді, цивільні, комерційні або трудові спори.*

Слід зазначити, що юридичні тексти містять **терміни з інших фахових мов:**

- фахової мови економіки:

виправданий ризик, збитки, заподіяна шкода, штраф, конфіскація майна, грошове стягнення, від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, розмір майнової шкоди, розстрочка, відшкодування завданого збитку, усунення заподіяної шкоди;

- соціології, державного управління:

інтерес, дія або бездіяльність особи, права та свободи людини і громадянина, суспільно корисна мета, діяльність організованої групи чи злочинної організації, громадський порядок, суспільна небезпечність,

громадські роботи, працівники правоохоронних органів, нотаріуси, судді, прокурори, адвокати, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, расова, національна чи релігійна ворожнеча або розбрат, службовий, громадський обов'язок;

- психології:

сильне душевне хвилювання, психічний примус, фізичний примус, бездіяльність, дійове каяття, фізичні страждання, щире каяття, аморальні дії, психічне захворювання, недоумство, поведінка, виправлення, психічна хвороба;

- медицина:

алкоголізм, наркоманія, вагітність.

Таким чином, в українських текстах кримінального права зафіксовані терміни, що відносяться не лише до цього виду права, а й, з одного боку, до інших видів права, зокрема, цивільно-процесуального та карно-процесуального, та, з іншого боку, – до інших предметних галузей, зокрема, економіки, соціології, державного управління, психології.

3.3.1.5. Порівняльний аналіз німецьких та українських лінгвістичних даних. Лексико-термінологічний склад німецьких та українських фахових текстів кримінального права включає терміни суто з кримінального права, інших галузей права, фахових текстів економіки, фінансів, психології, медицини тощо, а також загальноживану лексику.

Загальноживана лексика – це слова стилістично немарковані (нейтральні), тобто для неї не властиве забарвлення, оцінне чи експресивно-емоційне. Щодо складу загальноживаної лексики у фахових текстах, то слід вказати на ізоморфність тематичних груп цієї групи слів, які охоплюють сферу життя людини, діяльності держави.

Вузькогалузеві терміни, які належать до суто кримінального права, становлять невелику кількість, а саме в німецькому юридичному тексті – 17%, а в українському – 11,5%. Інші терміни відносяться до загальноюридичних термінів, термінів цивільно-процесуального права та термінів з інших галузей. Ізоморфною рисою є функціонування у німецьких та українських текстах кримінального права термінів, що відносяться до інших предметних галузей, зокрема, економіки, соціології, державного управління, психології, медицини. Результати аналізу представлені в таблиці:

Таблиця 3.13

**Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції
кримінального права України та ФРН**

	Німецький текст	Український текст
Терміни кримінального права	17 %	11,5%
Терміни, характерні для інших галузей права	11 %	18 %
Терміни суміжних наук	29%	26%
Загальноживана лексика фахового тексту	42 %	44,5 %

3.3.2. Аналіз лексико-термінологічного складу німецької й української юридичних мов сімейного права. Лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції на матеріалі сімейного права є неоднорідним, він представлений не лише термінами відповідної галузі права, а й термінами суміжних дисциплін, інших галузей права та загальноживаною лексикою.

3.3.2.1. Загальноживана лексика та терміни німецької фахової мови юриспруденції сімейного права. У результаті аналізу виявлено, що лексеми загального словникового складу німецької юридичної мови досить поширені у німецькому фаховому тексті кримінального права. В юридичному тексті наявні лексеми, які розуміють та використовують усі члени мовної спільноти незалежно від їхньої діяльності. Ці лексеми не мають специфічного фахового значення, зокрема: *Mann m, Frau f, Eltern pl, Enkelkinder pl, Kind n, Geschwister pl, Gesundheit f, Dauer f, Wissen n, zehn, gleichzeitig, wollen, Haushalt m, Leben n, Kenntnis f, Zeit f, Arbeit f, Krankheit f, Ausnahme f, Auskunft f, Bedingung f* та ін.

У юридичному тексті належність лексем до загального фонду фахової лексики не завжди однозначна. Деякі лексеми загальноживаної мови наповнюються в юридичному тексті новим змістом, або їхній зміст уточнюється. Таким чином, вони набувають статус фахових слів. Фахового значення особливо набувають лексеми загального вжитку в словосполученнях. Порівняймо такі приклади:

У виразі *jemanden für tot erklären* обидва компоненти *tot* та *erklären* зрозумілі всім, таким чином, вони належать до загальної мови. Проте цей вираз представляє особливу юридичну конструкцію, а саме "судова констатація, що зниклий безвісти помер" [131].

Власне кажучи, будь-яку лексему можна інтерпретувати як фахове слово, тобто термін, бо вона виступає елементом правової норми. Проте цей критерій викликає сумніви, оскільки в юридичному тексті з'являються також лексеми, які не відрізняються за значенням від вживання в загальноживаній мові. Допоміжним засобом роз'яснення може бути юридичний словник. Критерій "наявності в юридичному словнику" діє для сталих юридичних термінів, чиє значення вже давно зафіксоване у вживанні в юридичній мові суб'єктів права. Це здасться проблематичним у випадку нової юридичної

лексики. До того ж, жоден словник не може містити весь словниковий склад юридичної мови, оскільки останній постійно розвивається та збагачується.

Термінологічні одиниці у фаховому юридичному тексті сімейного права можна умовно поділити на такі групи:

1. "Суто" терміни, або терміни, які відносяться власне до сімейного права: *Geburtsname m* (§ 1355 абз. 6), *Ehename m* (§ 1355), *Zugewinn m* (§ 1373), *Anfangsvermögen n* (§ 1374 абз. 1), *Endvermögen n* (§ 1375 абз. 1), *Sondergut n* (§ 1417 абз. 2), *Vorbehaltsgut n* (§ 1418 абз. 2), *Ehevertrag m* (§ 1408 абз. 1), *Gesamtgut n* (§ 1416 абз. 1), *Gesamtgutverbindlichkeiten pl* (§ 1437 абз. 1 та § 1459 абз. 1):

§ 1355 *Geburtsname ist der Name, der in die Geburtsurkunde eines Ehegatten zum Zeitpunkt der Erklärung gegenüber dem Standesamt einzutragen ist.*

Ehename m (§ 1355):

(1) Die Ehegatten sollen einen gemeinsamen Familiennamen (Ehenamen) bestimmen. Die Ehegatten führen den von ihnen bestimmten Ehenamen. Bestimmen die Ehegatten keinen Ehenamen, so führen sie ihren zur Zeit der Eheschließung geführten Namen auch nach der Eheschließung.

§ 1373 *Zugewinn ist der Betrag, um den das Endvermögen eines Ehegatten das Anfangsvermögen übersteigt.*

1) Die Ehegatten können ihre güterrechtlichen Verhältnisse durch Vertrag (Ehevertrag) regeln, insbesondere auch nach der Eingehung der Ehe den Güterstand aufheben oder ändern.

(2) Schließen die Ehegatten in einem Ehevertrag Vereinbarungen über den Versorgungsausgleich, so sind insoweit die §§ 6 und 8 des Versorgungsausgleichsgesetzes anzuwenden.

2. Крім того, в досліджуваному тексті присутні юридичні терміни, визначені в інших уривках тексту (інших книжках) із законодавства. Їх можна позначити як "не суто" терміни.

- Термін *Schenkung f* (§ 1374 абз. 2, § 1425 абз. 2, § 1432 абз. 1, § 1455) визначається в Другій Книзі Федерального Закону "Право боргових відносин" в § 516.

- Термін *Wohnsitz m* (§ 1561 абз. 2) визначається в Першій Книзі "Загальної частини" в § 7.

- Термін *Mißbrauch m* (§ 1361 б абз. 1 та § 1377 абз. 2) визначається в Третій Книзі Федерального Закону в § 1030.

Разом з цим є юридичні терміни, значення яких дається не в юридичному тексті, а в коментарях та в юридичних словниках. Наприклад: *vollbürtig, halbbürtig* (§ 1307).

Загальноживану лексику, яка утворює значний пласт у фаховому тексті сімейного права, можна розділити на такі тематичні групи:

1. Назви родинних стосунків:

§ 1298 *Tritt ein Verlobter von dem Verlöbniß zurück, so hat er dem anderen Verlobten und dessen Eltern sowie dritten Personen, welche anstelle der Eltern gehandelt haben, den Schaden zu ersetzen, der daraus entstanden ist, dass sie in Erwartung der Ehe Aufwendungen gemacht haben oder Verbindlichkeiten eingegangen sind.*

2. Назви речей, пов'язаних із життям людини:

§ 1356 *Die Ehegatten regeln die Haushaltsführung im gegenseitigen Einvernehmen. Ist die Haushaltsführung einem der Ehegatten überlassen, so leitet dieser den Haushalt in eigener Verantwortung.*

3. Назви частин людського тіла:

§ 1361 *Leben die Ehegatten getrennt, so kann ein Ehegatte von dem anderen den nach den Lebensverhältnissen und den Erwerbs- und Vermögensverhältnissen der Ehegatten angemessenen Unterhalt verlangen; für Aufwendungen infolge eines Körper- oder Gesundheitsschadens gilt § 1610a.*

4. Позначення місця, часу:

§ 1361 *Der Verpflichtete schuldet den vollen Monatsbetrag auch dann, wenn der Berechtigte im Laufe des Monats stirbt.*

5. Позначення чисел, числових понять:

§ 1366 *Fordert der Dritte den Ehegatten auf, die erforderliche Genehmigung des anderen Ehegatten zu beschaffen, so kann dieser sich nur dem Dritten gegenüber über die Genehmigung erklären; hat er sich bereits vor der Aufforderung seinem Ehegatten gegenüber erklärt, so wird die Erklärung unwirksam.*

Класифікацію юридичних термінів сімейного права детально описано в підрозділі 3.3.2.3.

Таким чином, лексико-термінологічний склад німецьких юридичних текстів сімейного права містить такі терміни, які відносяться суто до цієї галузі права: *Geburtsname m, Ehe name m, Zugewinn m, Anfangsvermögen n, Endvermögen n, Sondergut n, Vorbehaltsgut n, Ehevertrag m, Gesamtgut n, Gesamtgutverbindlichkeiten pl*; терміни, які відносять до інших галузей права: *Schenkung f, Wohnsitz m* та ін. Загальноживана лексика широко представлена у таких текстах і тематично поділяється на декілька груп.

3.3.2.2. Загальноживана лексика та терміни української мови юриспруденції сімейного права. Лексеми загального словникового складу української юридичної мови також широко представлені у фаховому тексті: *питання, захист, діти, орган, права, обов'язки, подружжя, сім'я, родичі, зміцнення, батьки, почуття, забезпечення, побудова, розвиток, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідний, брат, сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, двоюрідний брат, сестра, тітка, дядько, племінниця, племінник, побут, дружина, чоловік, суспільство, проживання, дитинство, материнство, батьківство, повноліття, учасники, привілеї, обмеження, справедливість,*

добросовісність, розумність, допомога, виконання, право, спір, майно, документи, інтереси, причина, представник, день, наречені, здоров'я.

Деякі лексеми загальноживаної мови наповнюються в юридичному тексті новим змістом або їхній зміст уточнюється і таким чином вони набувають статус фахових слів.

1. У досліджуваному українському тексті зафіксовано терміни, які відносяться суто до сімейного права, а саме: *Сімейний кодекс України, правовий статус дитини, засади регулювання сімейних відносин, недопустимість свавільного втручання у сімейне життя, сімейне законодавство, дієдатність, опікун, невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку, зміна правовідношення, позовна давність до вимог, шлюбний вік, реєстрація шлюбу, шлюбний вік, одношлюбність, скасування усиновлення, державна реєстрація шлюбу, Свідоцтво про шлюб, сімейний спір, сімейні права.*

2. Крім того, в досліджуваному тексті наявні юридичні терміни. Їх можна позначити як "не суто" терміни: *нормативно-правові акти, регулювання сімейних відносин, непрацездатні члени сім'ї, судовий захист, письмовий висновок, Конвенція про права дитини, Верховна Рада України, Цивільний кодекс України, аналогія закону та аналогія права.*

Окремі юридичні терміни отримують тлумачення в коментарях та в юридичних словниках, зокрема: центральний орган виконавчої влади, Міжнародні договори України, Орган опіки та піклування, орган місцевого самоврядування, орган державної реєстрації актів цивільного стану.

У сімейному кодексі визначено основні поняття цієї галузі, зокрема шлюб визначається у такий спосіб:

Стаття 21. Поняття шлюбу

1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

2. *Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.*

3. *Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.*

Значний пласт утворює **загальноповживана лексика**. Виокремлюється загальноповживана лексика на позначення:

1) **родинних стосунків:** *баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідний, брат, сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, двоюрідний брат, сестра, тітка, дядько, племінниця, племінник, дружина, чоловік, наречені, дитина-сирота;*

2) **матеріального світу людини:** *майно, житло, земельна ділянка, коштовності, кошти, премії, нагороди, домашнє господарство, музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання, житловий будинок, квартира, будівля, споруда;*

3) **особа та її характеристики:** *раса, шкіра, стать;*

4) **назв установ, організацій:** *держава, центральний орган виконавчої влади, Міжнародні договори України, Верховна Рада України, психічний розлад, Орган опіки та піклування, орган місцевого самоврядування, орган державної реєстрації актів цивільного стану, Кабінет Міністрів України, Автономна Республіка Крим, нотаріальна контора;*

5) **номінації чисел, числових понять:** *первинний (осередок), чотирнадцять (років), частина друга, протягом десяти днів, вісімнадцять років, шістнадцять років;*

6) **назви документів:** *кодекс України, Конституція України, Конвенція про права дитини, Цивільний кодекс України, сімейне законодавство, нормативно-правові акти, закон України, Міжнародний договір України, Свідоцтво про шлюб.*

Таким чином, одиниці лексико-термінологічного складу фахового тексту сімейного права поділяються на терміни, що відносяться власне до термінів сімейного права, а також терміни, що відносяться до інших галузей права та фонду загальноповживаної лексики, яка представлена певними тематичними групами.

3.3.2.3. Класифікація німецьких юридичних термінів сімейного права. Юридичні терміни можна класифікувати за змістовними та формальними критеріями. Ці критерії неоднозначні, тобто віднесення до однієї групи в межах змістовної класифікації не виключає можливості формальної класифікації тих самих термінів.

За змістом юридичні терміни залежно від галузі права поділяються на:

- 1) терміни, типові насамперед для сімейного права;
- 2) терміни, характерні для інших галузей права.

До термінів з сімейного права належать: *Adoption f, Allianzname m, Anerkennung f, Eheverbot n, Familiengericht n, Gesamtgut n, Heiratsbuch n, Standesamt n, Ehegatte m, Ehepartner m, Ehevertrag m, Standesbeamte m, Vormund m, Ehe f, Gesamtgutverbindlichkeiten pl, Heiratsordnung f, Lebensgemeinschaft f, Scheidung f, Unterhaltspflicht f, Verwandtschaft f, Vormundschaft f, Wiederverheiratung f, Zugewinnngemeinschaft f, güterrechtlich, halbbürtig, vollbürtig.*

Разом з термінами сімейного права в тексті вживаються також терміни з інших юридичних галузей. Так, наприклад, словниковий склад досліджуваного юридичного тексту містить багато термінів цивільного права, що обґрунтовується тим, що сімейне є складовою цивільного права і міститься в цивільно-правовій книзі законів. До загальних цивільно-правових термінів в досліджуваному тексті належать: *bewegliche Sachen pl, Eigentum n, Pflichtteil m, Pflichtteilsrecht n, Rechtsgeschäft n, Vermögen n, Gläubiger m, Mißbrauch m, Schadenersatz m, Schuldner m, Vertrag m, Verjährung f,*

Einwilligung f, Erbe f, Erbschaft f, Geschäfts(un)fähigkeit f, Haftung f, Rechtsfähigkeit f, Schenkung f, Stundung f, Todeserklärung f, Vergütung f, Vermögensgegenstände pl, Willenserklärung f, minderjährig, volljährig, widerrufen.

Терміни з інших галузей права, які вживаються в сімейному кодексі:

- терміни з цивільно-процесуального права: *Urteil n, Rechtsstreit m, Klage f (erheben), Rechtshängigkeit f, Rechtsstreitigkeit f, Zwangsvollstreckung f, klagen.*
- терміни карно-процесуального права, зокрема: *Strafverfahren n.*

До загально-юридичної термінології належать: *beglaubigen, berechtigen, Gesetz n, Rechtsverhältnis n, Zeugnis n, Anspruch m, Schaden m, Beurkundung f, Ermächtigung f, Genehmigung f, Rechtshandlung f, Rechtskraft f, Rechtsverordnung f, Rechtsvorschrift f, Strafe f, Zuständigkeit f, ordnungsgemäß, rechtmäßig, rechtskräftig, verpflichten, zuständig* та ін.

Кількість термінів з інших фахових мов, наприклад фахової мови будівництва кораблів або економічної мови, в досліджуваному тексті відносно мала. Їх слід вживати тоді, коли конкретне правове положення належить до відповідної фахової галузі (галузі будівництва кораблів, галузі економіки).

Пор.: *Land- und forstwirtschaftlicher Betrieb m (§ 1374 абз. 4);*

Schiffsregister n, Schiffsbauregister n (§ 1416 абз. 3);

Schiff n, Schiffsbauwerk n (§ 1424);

Orderpapiere pl, Inhaberpapiere pl, Blankoindossament n, Zinsen pl, verzinsen (§ 1362).

При класифікуванні німецьких юридичних термінів сімейного права виділено групу термінів, які функціонують у різних сферах життєдіяльності людини:

1. Терміни з галузі медицини: *Krankheit f.*

Das Familiengericht kann auf Antrag des Ehegatten die Zustimmung des anderen Ehegatten ersetzen, wenn dieser sie ohne ausreichenden Grund

verweigert oder durch Krankheit oder Abwesenheit verhindert ist, eine Erklärung abzugeben.

2. Терміни з галузі економіки: *Betrag m, unentgeltliche Zuwendungen pl.*

Dem Endvermögen eines Ehegatten wird der Betrag hinzugerechnet, um den dieses Vermögen dadurch vermindert ist, dass ein Ehegatte nach Eintritt des Güterstands

1. unentgeltliche Zuwendungen gemacht hat, durch die er nicht einer sittlichen Pflicht oder einer auf den Anstand zu nehmenden Rücksicht entsprochen hat...

3. Терміни з галузі соціології: *Staatsangehörigkeit f, Annehmende m/f, Genehmigung f.*

Die Einwilligung bedarf bei unterschiedlicher Staatsangehörigkeit des Annehmenden und des Kindes der Genehmigung des Familiengerichts; dies gilt nicht, wenn die Annahme deutschem Recht unterliegt.

Отже, німецькі юридичні терміни сімейного права містить такі групи:

1. Терміни сімейного права.
2. Терміни з інших галузей права: цивільно-процесуальне право; кримінально-процесуальне право.
3. Терміни з галузі медицини, економіки, соціології.

3.3.2.4. Класифікація українських юридичних термінів сімейного права. Українські юридичні терміни сімейного права також класифікуємо за змістовними та формальними критеріями. Ці критерії неоднозначні, тобто віднесення до однієї групи в межах змістовної класифікації не виключає можливості формальної класифікації тих самих термінів.

За змістом юридичні терміни залежно від галузі права поділяються на:

- 1) терміни, типові насамперед для сімейного права, та
- 2) терміни, характерні для інших галузей права.

До першої групи термінів з сімейного права належать, наприклад:

кровне споріднення, шлюб, шлюбний вік, пріоритет сімейного виховання дитини, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, регулювання сімейних відносин, непрацездатні члени сім'ї, сімейний спір, сімейні права.

У текстах сімейного права вживаються також терміни з інших галузей права. Так, наприклад, словниковий склад досліджуваного юридичного тексту містить багато термінів з цивільного права, що не дивно, оскільки сімейне право – складова цивільного права. До загальних цивільно-юридичних термінів в досліджуваному тексті належать: *центральний орган виконавчої влади, Міжнародні договори України, Орган опіки та піклування, орган місцевого самоврядування, орган державної реєстрації актів цивільного стану.*

Інші галузі права, терміни яких вживаються в сімейному кодексі: цивільно-процесуальне право, зокрема: *правовий статус, засади регулювання сімейних відносин, аналогія закону та аналогія права, стягнення аліментів, платник, матеріальна допомога, матеріальне становище, майнові відносини, майнові права, власність, державна реєстрація, правовий режим майна, майновий спір, позов, Цивільний процесуальний кодекс.*

- карно-процесуальне право, наприклад: *умисний злочин, рішення суду, протиправна поведінка, правопорушення, умисне кримінальне правопорушення, досудове розслідування, Кримінальний процесуальний кодекс України.*

Кількість термінів з інших фахових мов, наприклад фахової мови економіки, в досліджуваному тексті відносно мала. Ці терміни слід вживати тоді, коли конкретне правове положення належить до відповідної фахової галузі (галузі економіки): *одноразова грошова виплата, грошова виплата, депозитний рахунок.*

Таким чином, класифікація юридичних термінів української мови юриспруденції на основі сімейного права містить такі групи:

1. Терміни сімейного права.
2. Терміни з інших галузей права: цивільно-процесуальне право; кримінально-процесуальне право.
3. Терміни з економіки.

3.3.2.5. Порівняльний аналіз німецьких та українських лінгвістичних даних. В юридичному тексті належність лексем до загального фонду фахової лексики не завжди однозначна. Деякі лексеми загальноновживаної мови наповнюються в юридичному тексті новим змістом або їхній зміст уточнюється, таким чином вони набувають статус фахових слів. Частка термінів, які відносяться суто до цієї галузі права, з-поміж лексико-термінологічного складу німецьких фахових текстів сімейного права становить 19%. Класифікація німецьких юридичних термінів сімейного права містить такі групи:

1. Терміни сімейного права.
2. Терміни з інших галузей права: цивільно-процесуальне право; карно-процесуальне право.
3. Терміни з галузі медицини, економіки, соціології.

Українські терміни, що відносяться суто до сімейного права, становлять 16,9%. Решта лексико-термінологічного складу фахового тексту розподіляється між термінами, що відносяться до інших галузей права та фонду загальноновживаної лексики, яка представлена певними тематичними групами. Класифікація юридичних термінів української мови юриспруденції на основі сімейного права містить такі групи:

1. Терміни сімейного права.
2. Терміни з інших галузей права: цивільно-процесуальне право; кримінально-процесуальне право.
3. Терміни з економіки.

Загальноживана лексика німецької та української фахової мови юриспруденції широко представлена у таких текстах і тематично поділяється на декілька тематичних груп, що здебільшого носить ізоморфний характер. Аноморфними рисами в українському юридичному тексті є такі групи загальноживаної лексики: номінації на позначення родинних стосунків, матеріального світу людини, особистості та її характеристик, установ, організацій.

Терміни обох юридичних текстів було поділено за змістом. Згідно змістової класифікації в юридичних текстах обох мов розрізняють терміни сімейного права та терміни, які вживаються також в інших галузях права. Терміни другої групи поділяються в залежності від того, до якої галузі права вони належать.

В обох текстах наявні юридичні терміни в справах неповнолітніх, публічного права, законодавства про державну службу, державного, народного, цивільного, приватного та соціального права.

Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції на матеріалі сімейного права ФРН та України представлена в таблиці 3.14:

Таблиця 3.14

**Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції
сімейного права України та ФРН.**

	Німецький юридичний текст	Український юридичний текст
Терміни сімейного права	19 %	16,9 %
Терміни, характерні для інших галузей права	25 %	25,6 %
Терміни суміжних наук	8,6%	5 %
Загальна лексика фахового тексту	47,4%	52,5 %

Висновки до розділу 3

1. Продуктивними словотвірними моделями термінотворення у фахових текстах кримінального права зіставлюваних мов є деривація та осново- й словоскладання. У німецькій фаховій мові юриспруденції найбільше іменників утворено з суфіксом *-ung* (всього 2054, які вживаються 5350 разів у тексті), а в українській – із суфіксом *-анн-я, енн-я* – 99 (1126 вживань). Німецьких складних слів нараховується – 1162, а українських – 459. Відмінною рисою – є відсутність тричленних композитів в українській фаховій мові юриспруденції.

2. Найпоширеніші словотвірні суфікси в юридичній терміносистемі німецької мови сімейного права – суфікси іменників, утворених від прикметникових основ *-schaft, -keit, -heit* та від дієслівних основ: *-ung, -er, -nis*; а в українській – на базі прикметникових основ – *ість* та *-ання, -ення, -ство* на дієслівних основах. Складні іменники переважають в німецькій фаховій мові юриспруденції.

3. На морфологічному рівні порівнюються відсоткові частки наявних у тексті іменникових частин мови. Відсоткова частка іменників німецького та українського текстів становить 35% і 34% відповідно. В обох юридичних текстах переважає номінативний стиль. Відсоткова частка іменників, прикметників та займенників в обох досліджуваних текстах велика, а саме 41,9% та 50% відповідно. Це підтверджує домінуючий номінативний стиль юридичної мови та інших фахових мов. Відсоткова частка іменних частин мови в українському юридичному тексті (50%) більша, ніж у німецькому (41,9%).

4. Частиномовна представленість фахової лексики в німецькій та українській мовах юриспруденції сімейного права виглядає таким чином: німецькі іменники становлять 30,7%, українські – 39,5%; німецькі прикметники – 3,6 %, українські – 11,5 %; німецькі займенники – 6,4 %, українські – 3 %, німецькі дієслова – 14,1 %, а українські – 7 %. Таким чином,

іменники утворюють найбільшу частку серед інших частин мови, як у німецькому, так і в українському фаховому тексті юриспруденції. Пропорційне відсоткове співвідношення інших частин мови носить ізоморфний характер у порівнюваних мовах.

5. Лексико-термінологічний склад німецької та української фахових мов юриспруденції кримінального права виявляє більше ізоморфних рис. Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції кримінального права має такий вигляд: німецькі терміни кримінального права – 17 %, українські – 11,5%; німецькі терміни інших галузей права – 11 %, українські – 18%; німецькі терміни суміжних наук – 29%, українські – 26%; німецька загальноживана лексика фахового тексту – 42%, українська – 44,5 %. Таким чином, німецька та українська загальноживана лексика фахових текстів займає 42% та 44,5 % відповідно, що є спільною рисою для порівнюваних мов.

6. Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції сімейного права має такий вигляд: німецькі терміни сімейного права – 19 %, українські – 16,9 %; німецькі терміни інших галузей права – 25%, українські – 25,6%; німецькі терміни суміжних наук – 8,6 %, українські – 5%; німецька загальноживана лексика фахового тексту – 47,4 %, українська – 52,5 %.

Основні положення третього розділу відображені у таких публікаціях автора [66; 69; 162; 164].

РОЗДІЛ 4

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СУБМОВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

На сьогоднішній день існує ряд наукових праць з порівняння німецької юридичної мови зі слов'янськими [140; 166] й романськими мовами [184] та праць в сфері перекладознавства на матеріалі німецької й української юридичних мов [120; 184; 185], проте немає зіставного дослідження української та німецької фахових мов юриспруденції.

Українська, як і німецька фахові мови юриспруденції, досліджувалися багатьма лінгвістами на термінологічному та морфологічному рівнях. При цьому синтаксису приділялося менше уваги. Даний розділ присвячений аналізу синтаксичних особливостей німецької та української фаховимов юриспруденції в зіставленні.

4.1. Дослідження німецьких та українських юридичних текстів кримінального права на синтаксичному рівні

У цьому підрозділі порівнюються синтаксичні особливості німецької й української юридичних мов кримінального права, а також вказуються їх спільні та відмінні риси.

4.1.1. Синтаксичні особливості німецької фахової мови кримінального права. В українській та німецькій юридичних мовах розрізняють, виходячи з різних властивостей та ознак, такі види речень: розповідне, питальне та окличне речення, а також речення, які виражають бажання [136, S. 63; 152; 139, S. 5].

Всі речення у кримінальному кодексі Німеччини та України – розповідні. Це – важлива спільна риса синтаксису обох мов.

Складносурядним називається таке складне речення, частини якого характеризуються відносною смисловою й синтаксичною самостійністю та пов'язуються між собою сполучниками сурядності [36, с. 343].

Безсполучникове – це складне речення, частини якого характеризуються відносною смисловою і синтаксичною самостійністю та пов'язуються між собою за допомогою інтонації [36, с. 343]. Частини безсполучникового складносурядного речення відділяються одна від одної комами [18, с. 367].

У даному аналізі порівнюються складносурядні (зі сполучниками й без) та складнопідрядні речення.

Як зазначалося вище, комплексність речення є однією з найважливіших синтаксичних ознак фахової мови юриспруденції. Зумовлена багатьма підрядними реченнями комплексність речення сприяє точності, яка досягається вживанням підрядних речень. Відповідно до цього, речення в мові закону довші, ніж у загальноновживаній.

У результаті кількісних підрахунків було виявлено 203 прості речення в німецьких текстах, тобто 23 % від усіх речень. Усі прості речення – поширені, тобто містять, окрім підмета і присудка, і другорядні члени:

§ 29 *Jeder Beteiligte wird ohne Rücksicht auf die Schuld des anderen nach seiner Schuld bestraft.*

Це просте речення поширене 4 додатками.

§ 37 *Wahrheitsgetreue Berichte über die öffentlichen Sitzungen der in § 36 bezeichneten Körperschaften oder ihrer Ausschüsse bleiben von jeder Verantwortlichkeit frei.*

Речення містить складений іменний присудок, поширене додатками та дієприслівниковим зворотом.

§ 39 *Freiheitsstrafe unter einem Jahr wird nach vollen Wochen und Monaten, Freiheitsstrafe von längerer Dauer nach vollen Monaten und Jahren bemessen.*

Складні речення складають 77% усіх речень:

§ 32 *Wer eine Tat begeht, die durch Notwehr geboten ist, handelt nicht rechtswidrig.*

Складнопідрядне речення з підрядним означальним. Підрядне речення з'єднане з головним за допомогою відносного займенники (Relativpronomen) *die*.

§ 17 *Fehlt dem Täter bei Begehung der Tat die Einsicht, Unrecht zu tun, so handelt er ohne Schuld, wenn er diesen Irrtum nicht vermeiden konnte.*

Це складнопідрядне речення з 2 підрядними умови. Перше підрядне з'єднане з головним асиндетично (без сполучника), друге – за допомогою сполучника *wenn*.

§ 23 *Hat der Täter aus grobem Unverstand verkannt, daß der Versuch nach der Art des Gegenstandes, an dem, oder des Mittels, mit dem die Tat begangen werden sollte, überhaupt nicht zur Vollendung führen konnte, so kann das Gericht von Strafe absehen oder die Strafe nach seinem Ermessen mildern.*

У фахових текстах відсутні питальні та окличні речення. Усі речення є розповідними:

§ 134 *Wer wissentlich ein dienstliches Schriftstück, das zur Bekanntmachung öffentlich angeschlagen oder ausgelegt ist, zerstört, beseitigt, verunstaltet, unkenntlich macht oder in seinem Sinn entstellt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bestraft.*

Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні. У німецькій лінгвістиці також іменовані паратаксами та гіпотаксами.

4.1.2. Типи підрядних речень в тексті кримінального права ФРН. У досліджуваному юридичному тексті всього 729 підрядних речень. Як показує аналіз, підрядні речення умови представляють найбільшу групу підрядних речень в юридичному тексті (57%):

§ 14 *Handelt jemand*

1. *als vertretungsberechtigtes Organ einer juristischen Person oder als Mitglied eines solchen Organs,*
2. *als vertretungsberechtigter Gesellschafter einer rechtsfähigen Personengesellschaft oder*
3. *als gesetzlicher Vertreter eines anderen,*
so ist ein Gesetz, nach dem besondere persönliche Eigenschaften, Verhältnisse oder Umstände (besondere persönliche Merkmale) die Strafbarkeit begründen, auch auf den Vertreter anzuwenden, wenn diese Merkmale zwar nicht bei ihm, aber bei dem Vertretenen vorliegen.

Це складнопідрядне речення з двома підрядним умови з асиндетичним та синдетичним зв'язком (за допомогою сполучника *wenn*).

5,9% (43) підрядних речень юридичного тексту – підрядні речення часу: § 218 *Ein besonders schwerer Fall liegt in der Regel vor, wenn der Täter*

1. *gegen den Willen der Schwangeren handelt oder*
2. *leichtfertig die Gefahr des Todes oder einer schweren Gesundheitsschädigung der Schwangeren verursacht.*

Це підрядне речення часу – Nachsatz (тобто підрядне речення, яке стоїть після головного речення), вводиться за допомогою сполучника *wenn*.

Більшість юридичних обставин формулюються без конкретної вказівки на час; юридичні норми чинні, доки чинний закон.

Одним із синтаксичних засобів цього є вживання означальних підрядних речень:

§ 11 *Rechtswidrige Tat: nur eine solche, die den Tatbestand eines Strafgesetzes verwirklicht....*

Підрядне означальне речення з'єднується з головним за допомогою відносного займенника (*die*).

Це друга за величиною група підрядних речень в німецькому юридичному тексті (35,1%). Найчастіше вони вводяться за допомогою

сполучника *dass*. Лише 12 речень у формі непрямого запитання введено за допомогою сполучника *ob*. Три речення введено за допомогою відносного займенника *was*:

§ 68 f (2) *Ist zu erwarten, dass die verurteilte Person auch ohne die Führungsaufsicht keine Straftaten mehr begehen wird, ordnet das Gericht an, dass die Maßregel entfällt.*

Речення містить два підрядних означальних речень, обидва введені за допомогою сполучника *dass*.

§ 206 (5) *Dem Fernmeldegeheimnis unterliegen der Inhalt der Telekommunikation und ihre näheren Umstände, insbesondere die Tatsache, ob jemand an einem Telekommunikationsvorgang beteiligt ist oder war.*

§ 139 (2) *Ein Geistlicher ist nicht verpflichtet anzuzeigen, was ihm in seiner Eigenschaft als Seelsorger anvertraut worden ist.*

Іншими типами підрядних речень, які характерні для німецького юридичного тексту, є:

- додаткове підрядне речення:

§ 142 *Der Verpflichtung, die Feststellungen nachträglich zu ermöglichen, genügt der Unfallbeteiligte, wenn er den Berechtigten (Absatz 1 Nr. 1) oder einer nahe gelegenen Polizeidienststelle mitteilt, daß er an dem Unfall beteiligt gewesen ist, und wenn er seine Anschrift, seinen Aufenthalt sowie das Kennzeichen und den Standort seines Fahrzeugs angibt und dieses zu unverzüglichen Feststellungen für eine ihm zumutbare Zeit zur Verfügung hält.*

Підрядне речення – Mittelsatz – з'єднується з головним синдетично, за допомогою сполучника *dass*;

- підрядне речення причини:

§ 205 *Dies gilt auch in den Fällen der §§ 202a und 202b, es sei denn, dass die Strafverfolgungsbehörde wegen des besonderen öffentlichen Interesses an der Strafverfolgung ein Einschreiten von Amts wegen für geboten hält.*

Це підрядне речення причини – Nachsatz (тобто підрядне речення, яке стоїть після головного речення), вводиться за допомогою сполучника *daß*;

- допустове підрядне речення:

§ 69 *Ist die rechtswidrige Tat in den Fällen des Absatzes 1 ein Vergehen*

1. *der Gefährdung des Straßenverkehrs (§ 315c),*

2. *der Trunkenheit im Verkehr (§ 316),*

3. *des unerlaubten Entfernens vom Unfallort (§ 142), obwohl der Täter weiß oder wissen kann, daß bei dem Unfall ein Mensch getötet oder nicht unerheblich verletzt worden oder an fremden Sachen bedeutender Schaden entstanden ist.*

Це допустове підрядне речення є Mittelsatz (тобто підрядне речення, яке «розриває» головне речення). Такі підрядні речення переважно вводяться за допомогою сполучника *obwohl*.

Таким чином, найбільшу групу підрядних речень становлять підрядні речення умови, другою за кількістю групою є підрядні означальні речення. Менш чисельними є підрядні речення часу, підрядні речення причини, допустові підрядні речення. Типи речень подані за спадною активністю.

4.1.3. Особливості синтаксису українських юридичних текстах кримінального права. На відміну від німецької українська юридична мова використовується лише в Україні і не поділяється ні на які національні правові норми. Йдеться лише про *юридичну фахову мову України*. Українська фахова мова юриспруденції користується структурами та одиницями загальноживаної мови. Специфіка полягає лише в тенденціях використання певних одиниць, які є більш характерними для фахових мов порівняно з загальноживаною.

В українській, як і в німецькій мовах виокремлюють прості та складні речення та розрізняють розповідні, питальні, а також наказові (спонукальні) речення [18; с. 338; 136, S. 63; 152, S. 614; 139, S. 5].

За метою висловлювання речення у фахових текстах є лише розповідними; за структурою – поширеними, двоскладовими. Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні.

В українському юридичному тексті виявлено прості та складні речення.

Число простих речень дорівнює 256 і становить майже 24 % всіх речень. Всі прості речення є поширеними:

Розділ II. Стаття 3. Ч. 4. *Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.*

Розділ III. Стаття 13. Ч. 2. *Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.*

Виокремлюються такі групи простих речень:

1. Просте речення - повне, поширене, двоскладне, неускладнене:

Розділ I. Стаття 2. Ч. 3. *Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.*

Розділ II. Стаття 3. Ч. 4. *Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.*

Розділ II. Стаття 4. Ч. 3. *Часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності.*

Розділ III. Стаття 13. Ч. 2. *Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.*

2. Просте речення – повне, поширене, двоскладне, ускладнене однорідними членами речення:

Розділ I. Стаття 1. Ч. 1. *Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.*

Розділ III. Стаття 12. Ч. 1. *Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.*

3. Речення просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене дієприкметниковим зворотом:

Розділ II. Стаття 3. Ч. 2. *Закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набрання чинності цим Кодексом, включаються до нього після набрання ними чинності.*

Розділ III. Стаття 11. Ч. 1. *Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.*

4. Речення просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене відокремленим уточненням:

Розділ II. Стаття 3. Ч. 3. *Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом.*

5. Просте речення – повне, поширене, двоскладне, ускладнене однорідними членами речення, дієприкметниковим зворотом:

Розділ II. Стаття 9. Ч. 2. *Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання.*

Складні речення утворюють майже 76 % всіх речень:

Розділ II. Стаття 3. *Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.*

Розділ II. Стаття 4. Ч. 2. *Злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння.*

Розділ III. Стаття 13. Ч. 1. *Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу.*

4.1.4. Вживання складнопідрядних речень в тексті кримінального права України. У досліджуваному юридичному тексті виявлено 653 складнопідрядні речення. Як показує аналіз, підрядні означальні речення представляють найбільшу групу підрядних речень в юридичному тексті – 317 (48,5%). Це перша за величиною група підрядних речень в українському юридичному тексті:

Розділ I. Стаття 2. Ч. 1. *Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.*

Підрядна частина – яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом – приєднується до головної за допомогою сполучника *яке*. Ця частина характеризується як двоскладна, поширена та ускладнена відокремленим означенням, вираженим дієприслівниковим зворотом.

Розділ II. Стаття 3. Ч. 1. *Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України (254к/96-ВР) та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права.*

Підрядна частина (*який ґрунтується на Конституції України (254к/96-ВР) та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права*) приєднана до головної сполучним словом *який* та характеризується як односкладна, поширена та ускладнена відокремленими додатками.

Розділ II. Стаття 3. Ч. 5. Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

До головної частини складного речення приєднані дві підрядні частини за допомогою сполучників *що* (*що містяться в чинних міжнародних договорах*) та *яких* (*згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України*).

Розділ II. Стаття 6. Ч. 1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом.

Підрядна частина (*які вчинили злочини на території України*) розриває головну частину складного речення та з'єднується за допомогою сполучника *які* та характеризується як односкладна, особова, неозначено-особова, поширена та неускладнена частина.

Розділ II. Стаття 10. Ч. 1. Громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду.

Підрядна частина (*які вчинили злочини поза межами України*) розриває головну частину складного речення та з'єднується з головною за допомогою сполучника *які* та характеризується як односкладна, особова, неозначено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ III. Стаття 12. Ч. 4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Підрядна частина (*за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних*

мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років) з'єднується з головною частиною за допомогою сполучника який та характеризується як односкладна, безособова та поширена.

Розділ III. Стаття 13. Ч. 1. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу.

Підрядна частина (яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу) з'єднується з головною частиною за допомогою сполучника яке та характеризується як односкладна, інфінітивна, поширена та ускладнена відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом.

Найчастіше підрядні означальні речення вводяться за допомогою сполучника який та що.

*28,5 % (186) підрядних речень юридичного тексту – **підрядні речення умови**. Більшість юридичних обставин формулюються без конкретної вказівки на час; правові норми чинні, доки чинний закон:*

Розділ II. Стаття 6. Ч. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

Підрядна частина (якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України) з'єднується з головною за допомогою сполучника якщо та характеризується як односкладна, дієслівна, безособова, поширена та ускладнена однорідними присудками.

Розділ II. Стаття 6. Ч. 3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.

Підрядна частина (якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України) з'єднується з головною за

допомогою сполучника *якщо* та характеризується як двоскладна, поширена, повна та неускладнена.

Розділ II. Стаття 7. Ч. 2. *Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини.*

Головна частина з'єднана з підрядною (*якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України*) за допомогою сполучника *якщо* та характеризується як двоскладна, поширена, повна та ускладнена відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом.

В українських фахових текстах виокремлюються також складні речення з кількома підрядними:

1. Багатокомпонентні складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю (3):

Розділ I. Стаття 1. Ч. 2. *Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.*

Розділ II. Стаття 7. Ч. 1. *Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.*

Розділ II. Стаття 8. *Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.*

Своєрідність синтаксичної будови вищезазначених прикладів багатокомпонентних складнопідрядних речень характеризується неоднорідною супідрядністю. Під час конструювання використовуються структурні різновиди простого речення, які модифікуються відповідно до особливостей складного речення. Тому дані речення ми розглядаємо як самостійну структурну й комунікативну одиницю, що є засобом формування й передачі юридично-законодавчої інформації.

2. Багатокомпонентні складні речення змішаного типу з підрядним і сурядним зв'язками (5):

Розділ II. Стаття 4. Ч. 1. *Закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.*

Перша і друга частини зв'язані підрядним зв'язком, друга і третя – сурядним за допомогою сполучника *але*.

Розділ II. Стаття 5. Ч. 1. *Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.*

Перша і друга частини зв'язані підрядним зв'язком, перша і третя – підрядним, перша і четверта – підрядним, четверта і п'ята – сурядним за допомогою сполучника *але*.

Розділ II. Стаття 5. Ч. 3. *Закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотну*

дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Перша і друга частини з'єднані підрядним зв'язком, друга і третя – сурядним (за допомогою сполучника *a*), перша і четверта – підрядним.

Розділ II. Стаття 9. Ч. 1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.

Перша і друга частини зв'язані підрядним зв'язком, друга і третя – сурядним (за допомогою сполучник *ta*).

Розділ III. Стаття 11. Ч. 2. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Перша і друга частини зв'язані підрядним зв'язком, друга і третя – сурядним (за допомогою сполучника *ale*), третя і четверта – підрядним.

Таким чином, серед аломорфних рис в українському фаховому юридичному тексті кримінального права виокремлюються багатоконпонентні складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю та багатоконпонентні складні речення змішаного типу з підрядним і з сурядним зв'язком.

4.1.5. Синтаксичні особливості німецької та української юридичних мов кримінального права в зіставленні. При проведенні зіставного аналізу німецьких та українських законодавчих текстів з кримінального права виявлено спільні та відмінні риси. Кримінальне право є однією з головних сфер права, оскільки впливає на повсякдення людей, визначаючи межу між дозволеною та забороненою поведінкою.

Головна синтаксична відмінність між українською та німецькою мовами юриспруденції, як і між загальнонавчаними, полягає у порядку слів у реченні. У німецькій мові він може бути прямим і зворотним. Дієслово стоїть зазвичай на другому місці в реченні. Українській мові притаманний навпаки нейтральний порядок слів у реченні. Головні члени речення, як і другорядні, теоретично можуть займати будь-яку позицію в реченні. Такий порядок слів з логічних і функціональних причин часто випускається і перевага надається такому порядку слів: підмет-присудок-додаток. Як в українській, так і в німецькій мовах головним чином вживається порядок: підмет-присудок-додаток.

У проаналізованих текстах усі речення є розповідними. Це становить найважливішу спільну синтаксичну ознаку обох мов.

Німецький аналізований текст, як і український, складається з простих і складних речень. Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні (у німецькій лінгвістиці також іменовані паратаксами та гіпотаксами). Деякі українські мовознавці, зокрема М.Г. Зубков, розрізняють не лише складносурядні та складнопідрядні речення, але й вбачають у безсполучникових реченнях також окремий тип [36, с. 343].

У даному аналізі порівнюються складносурядні (зі сполучниками та без) та складнопідрядні речення.

Як зазначалося раніше, комплексність речення є однією з найважливіших синтаксичних ознак юридичної мови. Зумовлена багатьма підрядними реченнями комплексність речення сприяє точності, яка досягається вживанням підрядних речень. Відповідно до цього речення в фаховій мові юриспруденції довші, ніж у загальнонавчаних.

Число простих речень у німецьких текстах дорівнює 203 і становить 23% від усіх речень. Усі прості речення є поширеними, тобто містять, окрім підмета і присудка, також другорядні члени речення. Складні речення складають 77% від усіх речень. Кількість простих речень в українських

текстах кримінального права становить 256. Складні речення утворюють майже 76% всіх речень. У досліджуваному юридичному тексті всього 653 підрядних речень.

Найбільш вживані речення в німецькому, як і в українському тексті, – розповідні. У жодному з текстів не виявлено питальних або спонукальних речень.

Кількість простих речень у німецькій юридичній мові менша, ніж в українській. Кількість складних речень також переважає в німецькій мові.

Відносно велика кількість складних речень може пояснюватися потребою мови законодавчих актів бути лаконічною і водночас охопити й узагальнити в одному реченні всі можливі дії та діяння.

Результати зіставлення наведені в таблиці 4.1:

Таблиця 4.1

**Синтаксична характеристика німецької та української фахових мов
юриспруденції на матеріалі кримінального права**

	Прості речення	Складні речення			
		902 (77%)			
Німецький юридичний текст кримінального права	203 (23%)	Складносурядні речення	Складнопідрядні речення		
			729 (81%)		
		173 (19%)	Підрядні речення умови	Підрядні означальні речення	Підрядні речення часу
			415 (57%)	43 (5,9%)	256 (35,1%)
Український юридичний текст кримінального права	256 (24%)	150 (23%)	653 (76%)		
			Підрядні речення умови	Підрядні означальні речення	
			186 (28,5%)	317 (48,5%)	

4.2. Синтаксичні особливості німецької й української фахових мов юриспруденції на матеріалі сучасних текстів сімейного права

У даному підрозділі проведено аналіз синтаксису німецьких та українських текстів сімейного права, виявлено спільні та відмінні риси.

4.2.1. Аналіз синтаксису німецьких юридичних текстів сімейного права. У німецькому юридичному тексті сімейного права було проаналізовано види речень та виявлено, що прості речення є розповідними та поширеними.

Складне речення визначається як граматично та інтонаційно оформлене смислове ціле, яке виражає розгорнуту думку і складається з двох або більше частин, які в структурному відношенні близькі до простих речень.

У складному реченні окремі прості речення можуть з'єднуватись між собою способом сурядності і підрядності. Розрізняють два типи складних речень:

- 1) складносурядне речення – *die Parataxe*;
- 2) складнопідрядне – *die Hypotaxe*.

Основними засобами сурядності є сполучники сурядності: *und, denn, aber, dann, dagegen*; прислівники, які мають темпоральне значення: *dann, darauf, daher, deshalb*.

До складнопідрядного речення (*das Satzgefüge*) входить головне речення (*der Hauptsatz*) і, як правило, одне або – рідше – кілька додаткових (*der Nebensatz*). Головне речення завжди має незалежний, самостійний характер, в той час, як додаткове завжди підпорядковується головному. Підрядний зв'язок може бути виражений або підрядними сполучниками, з'єднуючими головні речення з підрядними, або сполучними словами - відносними займенниками і прислівниками. Якщо сполучники виконують виключно службові (приєднувальні) функції, то прислівники та займенники,

крім того, що забезпечують зв'язок між підрядними і головними реченнями, одночасно з цим є ще й членами даних підрядних речень.

Частини складнопідрядного речення перебувають між собою у певному семантичному і граматичному зв'язку і залежності. Головне і підрядне речення граматично не рівноцінні. Важливим засобом підрядності виступає порядок слів: змінна частина складного присудка завжди стоїть на останньому місці, перед змінною частиною – невідмінювана або іменна частина присудка. Складнопідрядні речення можуть з'єднуватись з головним за допомогою підрядних сполучників:

- 1) *als, als ob, als wen, dass, ob, wein;*
- 2) відносних займенників: *wer; was; der, die, das, die (Pl.); welcher, welche, welches, welche (Pl.);*
- 3) відносних прислівників: *wo, wohin, woher, wann, wie, warum, worin, damit* [18]:

§ 1760 *Das Annahmeverhältnis kann auf Antrag vom Familiengericht aufgehoben werden, wenn es ohne Antrag des Annehmenden, ohne die Einwilligung des Kindes oder ohne die erforderliche Einwilligung eines Elternteils begründet worden ist.*

Це складнопідрядне речення з підрядним реченням умови. Підрядне речення – *der Nachsatz* (тобто підрядне речення, яке стоїть після головного), з'єднується з головним синдетично, за допомогою підрядного сполучника *wenn*.

У результаті кількісних підрахунків вичвлено, що число простих речень у німецьких текстах сімейного права дорівнює 116 і становить 18 % від усіх речень. Всі прості речення є поширеними, тобто містять, окрім підмета і присудка, також другорядні члени речення:

§ 1750 *Die Einwilligung nach §§ 1746, 1747 und 1749 ist dem Familiengericht gegenüber zu erklären.*

Це просте поширене речення зі складеним дієслівним присудком. Присудок складається з дієслова-зв'язки *sein* та інфінітива основного дієслова.

Складні речення складають 1972 одиниці від усіх речень:

Кількість складносурядних – 159–8 %.

Кількість складнопідрядних – 1813 – 92 %, з них кількість підрядних часу – 76, умови – 957 і т.д.

Складносурядних речень суттєво менше порівняно зі складнопідрядними. Їх співвідношення у фаховому тексті 11,4 : 1.

Знаходимо підтвердження синтаксичним ознакам юридичної мови, які вирізняли М. Мінарікова, К. Фукс-Какар та Т. Рьольке [166, S. 25; 147, S. 42; 175, S. 80], а саме:

1. Надання переваги розповідним реченням:

§ 134. *Wer wissentlich ein dienstliches Schriftstück, das zur Bekanntmachung öffentlich angeschlagen oder ausgelegt ist, zerstört, beseitigt, verunstaltet, unkenntlich macht oder in seinem Sinn entstellt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bestraft.*

Це складнопідрядне речення з підрядним означальним. Підрядне речення (der Mittelsatz) з'єднується з головним за допомогою відносного займенника *das*.

2. Надання переваги певним підрядним реченням, зокрема підрядним реченням умови:

§ 1366 абз. 2. *Hat er gewusst, dass der Mann oder die Frau verheiratet ist, so kann er nur widerrufen, wenn der Mann oder die Frau wahrheitswidrig behauptet hat, der andere Ehegatte habe eingewilligt; er kann auch in diesem Falle nicht widerrufen, wenn ihm beim Abschluss des Vertrags bekannt war, dass der andere Ehegatte nicht eingewilligt hatte.*

Це складнопідрядне речення з підрядними реченнями умови. Підрядні речення з'єднуються з головним як асиндетично, так і синдетично, за допомогою сполучника *wenn*.

3. Часте вживання відносних речень та атрибутивних рядів:

§ 1298 абз. 1. *Tritt ein Verlobter von dem Verlöbniß zurück, so hat er dem anderen Verlobten und dessen Eltern sowie dritten Personen, welche anstelle der Eltern gehandelt haben, den Schaden zu ersetzen, der daraus entstanden ist, dass sie in Erwartung der Ehe Aufwendungen gemacht haben oder Verbindlichkeiten eingegangen sind.*

У цьому реченні – 2 відносних підрядних речення.

§ 1362 абз. 1. *Zugunsten der Gläubiger des Mannes und der Gläubiger der Frau wird vermutet, dass die im Besitz eines Ehegatten oder beider Ehegatten befindlichen beweglichen Sachen dem Schuldner gehören.*

Атрибутивний ряд лексеми *Sachen* включає два прикметника, які виступають в реченні у функції означення.

4. Велика кількість номіналізацій:

§ 1365 абз. 1. *Ein Ehegatte kann sich nur mit Einwilligung des anderen Ehegatten verpflichten, über sein Vermögen im Ganzen zu verfügen.*

5. Вживання складносурядного речення для одночасного представлення складних обставин справи:

§ 1411 абз. 2. *Für einen geschäftsunfähigen Ehegatten schließt der gesetzliche Vertreter den Vertrag; Gütergemeinschaft kann er nicht vereinbaren oder aufheben.*

Це складносурядне речення, яке складається з двох простих поширених речень, з'єднаних асиндетично.

Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні. У німецькій лінгвістиці також іменовані паратаксами та гіпотаксами.

Кількість паратакс в німецькому юридичному тексті становить 13,8 % від усіх речень. Паратакси можна поділити на дві групи.

Першу групу утворюють паратакси, які складаються з двох сурядних речень. Вони зустрічаються в тексті 11 разів. Складові таких паратакс з'єднуються асиндетично. Частина паратакси в юридичному тексті орфографічно з'єднуються крапкою з комою, що є специфічною рисою для німецького юридичного тексту.

§ 1316 абз. 2 *In den übrigen Fällen kann ein minderjähriger Ehegatte den Antrag nur selbst stellen; er bedarf dazu nicht der Zustimmung seines gesetzlichen Vertreters.*

Це складносурядне речення, яке складається з двох простих поширених речень, з'єднаних асиндетично.

§ 1318 абз. 4. *Die §§ 1568a und 1568b finden entsprechende Anwendung; dabei sind die Umstände bei der Eheschließung und bei Verstoß gegen § 1306 die Belange der dritten Person besonders zu berücksichtigen.*

Це складносурядне речення, яке складається з двох простих поширених речень, з'єднаних асиндетично.

Друга група паратакс включає об'єднання двох головних речень, які зазвичай поширені підрядними реченнями:

§ 1317 абз. 1. *Die Frist beginnt mit der Entdeckung des Irrtums oder der Täuschung oder mit dem Aufhören der Zwangslage; für den gesetzlichen Vertreter eines geschäftsunfähigen Ehegatten beginnt die Frist jedoch nicht vor dem Zeitpunkt, in welchem ihm die den Fristbeginn begründenden Umstände bekannt werden, für einen minderjährigen Ehegatten nicht vor dem Eintritt der Volljährigkeit.*

Перше головне речення – просте, не поширене підрядним реченням. Друге речення поширене підрядним означальним, з'єднаним синдетично, за допомогою питального займенника *welchem*.

§ 1357 абз. 2. *Ein Ehegatte kann die Berechtigung des anderen Ehegatten, Geschäfte mit Wirkung für ihn zu besorgen, beschränken oder ausschließen;*

besteht für die Beschränkung oder Ausschließung kein ausreichender Grund, so hat das Familiengericht sie auf Antrag aufzuheben.

Перше головне речення – просте, не поширене підрядним реченням, але містить групу однорідних присудків. Друге речення поширене підрядним реченням умови, яке вводиться асиндетично і стоїть в препозиції (Vorsatz).

Орфографічно головні речення в усіх випадках з'єднані крапкою з комою. Кількість таких паратакс – 37.

4.2.2. Типи підрядних речень в тексті сімейного права ФРН. У досліджуваному юридичному тексті всього 1813 підрядних речень. Як показує аналіз, *підрядні речення умови* представляють найбільшу групу підрядних речень у юридичному тексті (51,8%). Така висока частотність пояснюється умовним характером юридичних норм:

§ 1360a абз. 4. *Ist ein Ehegatte nicht in der Lage, die Kosten eines Rechtsstreits zu tragen, der eine persönliche Angelegenheit betrifft, so ist der andere Ehegatte verpflichtet, ihm diese Kosten vorzuschießen, soweit dies der Billigkeit entspricht.*

Підрядне речення вводиться асиндетично і стоїть в препозиції (der Vorsatz).

§ 1361b абз. 1. *Leben die Ehegatten voneinander getrennt oder will einer von ihnen getrennt leben, so kann ein Ehegatte verlangen, dass ihm der andere die Ehwohnung oder einen Teil zur alleinigen Benutzung überlässt, soweit dies auch unter Berücksichtigung der Belange des anderen Ehegatten notwendig ist, um eine unbillige Härte zu vermeiden.*

Підрядне речення вводиться асиндетично і стоїть в препозиції (der Vorsatz).

§ 1779 (2) *Führt der Täter die Untauglichkeit nur für eine gewisse Zeit oder für eine einzelne Art der Verwendung herbei, so ist die Strafe Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder Geldstrafe.*

Підрядне речення вводиться асиндетично і стоїть в препозиції (der Vorsatz).

§ 1776 *Haben der Vater und die Mutter verschiedene Personen benannt, so gilt die Benennung durch den zuletzt verstorbenen Elternteil.*

Підрядне речення вводиться асиндетично і стоїть в препозиції (der Vorsatz).

§ 1375 абз. 3. *Der Betrag der Vermögensminderung wird dem Endvermögen nicht hinzugerechnet, wenn sie mindestens zehn Jahre vor Beendigung des Güterstands eingetreten ist oder wenn der andere Ehegatte mit der unentgeltlichen Zuwendung oder der Verschwendung einverstanden gewesen ist.*

Це складнопідрядне речення з двома підрядними умови, введеними синдетично, за допомогою сполучника *wenn*.

§ 218 *Ein besonders schwerer Fall liegt in der Regel vor, wenn der Täter
1. gegen den Willen der Schwangeren handelt oder
2. leichtfertig die Gefahr des Todes oder einer schweren
Gesundheitsschädigung der Schwangeren verursacht.*

Лише 2,1% підрядних речень юридичного тексту – підрядні речення часу. Більшість юридичних обставин формулюються без конкретної вказівки на час; правові норми чинні, доки чинний закон. Однак, іноді необхідно враховувати часові відношення певних юридичних обставин. Для цього використовуються **підрядні речення часу**:

§ 1309 (1) *Wer hinsichtlich der Voraussetzungen der Eheschließung vorbehaltlich des Artikels 13 Abs. 2 des Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche ausländischem Recht unterliegt, soll eine Ehe nicht eingehen, bevor er ein Zeugnis der inneren Behörde seines Heimatstaats darüber beigebracht hat, dass der Eheschließung nach dem Recht dieses Staates kein Ehehindernis entgegensteht.*

Інші обставинні підрядні речення, такі, як підрядні речення причини (2), допустове (3) та поступки (1) є виключеннями для синтаксису юридичного тексту:

§ 205 *Dies gilt auch in den Fällen der §§ 202a und 202b, es sei denn, dass die Strafverfolgungsbehörde wegen des besonderen öffentlichen Interesses an der Strafverfolgung ein Einschreiten von Amts wegen für geboten hält.*

Підрядне речення причини - *denn, dass die Strafverfolgungsbehörde wegen des besonderen öffentlichen Interesses an der Strafverfolgung ein Einschreiten von Amts wegen für geboten hält.*

Допустові підрядні речення:

Ist die rechtswidrige Tat in den Fällen des Absatzes 1 ein Vergehen

1. der Gefährdung des Straßenverkehrs (§ 315c),

2. der Trunkenheit im Verkehr (§ 316),

3. des unerlaubten Entfernnens vom Unfallort (§ 142), obwohl der Täter weiß oder wissen kann, daß bei dem Unfall ein Mensch getötet oder nicht unerheblich verletzt worden oder an fremden Sachen bedeutender Schaden entstanden ist.

Це допустове підрядне речення – der Mittelsatz (*obwohl der Täter weiß oder wissen kann*), оскільки стоїть всередині головного речення.

§ 1980 *Als Fahrlässigkeit gilt es insbesondere, wenn der Erbe das Aufgebot der Nachlassgläubiger nicht beantragt, obwohl er Grund hat, das Vorhandensein unbekannter Nachlassverbindlichkeiten anzunehmen; das Aufgebot ist nicht erforderlich, wenn die Kosten des Verfahrens dem Bestand des Nachlasses gegenüber unverhältnismäßig groß sind.*

Це допустове підрядне речення – der Mittelsatz (*obwohl er Grund hat*), оскільки стоїть всередині головного речення.

Юридичним обставинам справи необхідно часто давати детальну характеристику. Одним із синтаксичних засобів цього є вживання ***підрядних означальних речень***. Це друга за величиною група підрядних речень в німецькому юридичному тексті (30,8 %).

§ 1298 абз. 1. *Tritt ein Verlobter von dem Verlöbniß zurück, so hat er dem anderen Verlobten und dessen Eltern sowie dritten Personen, welche anstelle der Eltern gehandelt haben, den Schaden zu ersetzen, der daraus entstanden ist, dass sie in Erwartung der Ehe Aufwendungen gemacht haben oder Verbindlichkeiten eingegangen sind. Dem anderen Verlobten hat er auch den Schaden zu ersetzen, den dieser dadurch erleidet, dass er in Erwartung der Ehe sonstige sein Vermögen oder seine Erwerbsstellung berührende Maßnahmen getroffen hat.*

Це складнопідрядне речення з декількома видами підрядних речень – умови, означальним (*welche anstelle der Eltern gehandelt haben, den Schaden zu ersetzen, der daraus entstanden ist*), додатковим.

§ 11 *Rechtswidrige Tat: nur eine solche, die den Tatbestand eines Strafgesetzes verwirklicht.*

Це речення містить в собі як зв'язок сурядності, так і зв'язок підрядності (*die den Tatbestand eines Strafgesetzes verwirklicht*).

§ 1901 *Werden dem Betreuer Umstände bekannt, die eine Aufhebung der Betreuung ermöglichen, so hat er dies dem Betreuungsgericht mitzuteilen.*

Найчастіше вони вводяться за допомогою сполучника *dass*. Лише три речення у формі непрямого запитання введено за допомогою сполучника *ob*. Три речення введено за допомогою відносного займенника *was*.

§ 1301. *Im Zweifel ist anzunehmen, dass die Rückforderung ausgeschlossen sein soll, wenn das Verlöbniß durch den Tod eines der Verlobten aufgelöst wird.*

§ 1312. *Der Standesbeamte soll bei der Eheschließung die Eheschließenden einzeln befragen, ob sie die Ehe miteinander eingehen wollen, und, nachdem die Eheschließenden diese Frage bejaht haben, aussprechen, dass sie nunmehr kraft Gesetzes rechtmäßig verbundene Eheleute sind.*

§ 1360a абз. 1. *Der angemessene Unterhalt der Familie umfasst alles, was nach den Verhältnissen der Ehegatten erforderlich ist, um die Kosten des Haushalts zu bestreiten und die persönlichen Bedürfnisse der Ehegatten und den Lebensbedarf der gemeinsamen unterhaltsberechtigten Kinder zu befriedigen.*

Підрядні речення суб'єкту зустрічаються дуже рідко (лише 1,5 % всіх підрядних речень). Вони вводяться за допомогою відносних займенників *wer* та *was*.

§ 1304. *Wer geschäftsunfähig ist, kann eine Ehe nicht eingehen.*

Інші типи підрядних речень, які зустрічаються у німецьких юридичних текстах, є **підрядні додаткові речення**:

§ 142 *Der Verpflichtung, die Feststellungen nachträglich zu ermöglichen, genügt der Unfallbeteiligte, wenn er den Berechtigten (Absatz 1 Nr. 1) oder einer nahe gelegenen Polizeidienststelle mitteilt, daß er an dem Unfall beteiligt gewesen ist, und wenn er seine Anschrift, seinen Aufenthalt sowie das Kennzeichen und den Standort seines Fahrzeugs angibt und dieses zu unverzüglichen Feststellungen für eine ihm zumutbare Zeit zur Verfügung hält.*

Це складнопідрядне речення містить підрядні речення двох типів – умови та додатку (*daß er an dem Unfall beteiligt gewesen ist*).

§ 1765 *Auf Antrag des Kindes kann das Familiengericht mit der Aufhebung anordnen, daß das Kind den Familiennamen behält, den es durch die Annahme erworben hat, wenn das Kind ein berechtigtes Interesse an der Führung dieses Namens hat. § 1746 Abs. 1 Satz 2, 3 ist entsprechend anzuwenden.*

Це складнопідрядне речення містить підрядні речення трьох типів – умови, означальне та додаткове (*dass das Kind den Familiennamen behält*).

Таким чином, серед складних речень найчастотнішими є складнопідрядні порівняно з складносурядними. Характерними видами підрядних речень для німецького сімейного права є підрядні речення умови та підрядні означальні речення.

4.2.3. Особливості синтаксису української фахової мови юриспруденції сімейного права. Спільною рисою більшості мов, у тому числі німецької й української, є поділ речень на прості та складні. Просте речення є базовою одиницею, яка призначена для передавання відносно

закінченої інформації. К.Ф. Шульжук вважає просте речення одиницею, що формує складне речення, а також будь-який текст [127, с. 67], і фаховий зокрема. Основним формально-синтаксичним типом простого речення є двоскладові речення. Односкладні речення здебільшого не характерні для фахового тексту. К.Ф. Шульжук вважає, що в українській мові перехідними між простими і складними реченнями є прості ускладнені речення, що об'єднують різноманітні у формально-синтаксичному плані явища: однорідні члени речення, відокремлені другорядні члени речення, вставні та вставленні конструкції [127, с. 150]. Вставні слова та вставні конструкції в науковій прозі відіграють особливу роль. Вони вживаються для зв'язку думок, послідовності викладу, для вказівки на джерело інформації та ін.

Число простих речень у українських текстах дорівнює 424 і становить 18,7 % всіх речень. Усі прості речення є поширеними, тобто містять, окрім підмета і присудка, також другорядні члени речення.

В українському фаховому тексті сімейного права виокремлюються прості ускладнені речення, під якими розуміємо синтаксичні конструкції, у яких наявні однорідні або відокремлені члени речення, а також вставлені елементи [127, с. 150]. Однорідні члени речення перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком [127, с. 153].

На основі українських фахових текстів юриспруденції виокремлено ускладнені та неускладнені типи простих речень.

I. Серед неускладнених виділені:

Речення прості, повні, поширені, двоскладні:

Розділ 1. Глава 1. Стаття 3. Ч. 1. *Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.*

Розділ 1. Глава 1. Стаття 3. Ч. 3. *Права члена сім'ї має одинока особа.*

Розділ 1. Глава 1. Стаття 4. Ч. 3. *Кожна особа має право на проживання в сім'ї.*

Розділ 1. Глава 1. Стаття 4. Ч. 4. *Кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя.*

Розділ 1. Глава 1. Стаття 5. Ч. 3. *Держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини.*

Глава 3. Стаття 21. Ч. 2. *Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.*

II. Серед ускладнених простих речень виокремлено такі підгрупи:

1. Речення просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене однорідними членами речення:

Розділ I. Глава 1. Стаття 1. Ч. 1. *Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 2. Ч. 1. *Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 2. Ч. 2. *Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком.*

2. Речення просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене дієприкметниковим зворотом:

Розділ I. Глава 1. Стаття 4. Ч. 3. *Особа може бути примусово ізольована від сім'ї лише у випадках і в порядку, встановлених законом.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 5. Ч. 4. *Держава бере під свою охорону кожну дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 12. Ч. 1. *Строки, встановлені у цьому Кодексі, обчислюються відповідно до Цивільного кодексу України (435-15).*

Розділ I. Глава 2. Стаття 15. Ч. 4. *Невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку може бути підставою для застосування наслідків, встановлених цим Кодексом або домовленістю (договором) сторін.*

3. Речення просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене дієприкметниковим зворотом, однорідними членами речення:

Розділ I. Глава 1. Стаття 7. Ч. 7. *Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України (254к/96-ВР), Конвенцією про права дитини (995_021), іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. {Частина сьома статті 7 в редакції Закону N 524-V (524-16) від 22.12.2006 }.*

Розділ I. Глава 2. Стаття 17. Ч. 1. *Орган опіки та піклування надає допомогу особ у здійсненні нею своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків в обсязі та в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами.*

Складне речення, на думку К.Ф. Шульжук, формують дві і більше предикативні одиниці. Воно є конструкцією, що тісно пов'язана з простим реченням, але відрізняється від нього як за будовою, так і за характером повідомлення [127, с. 206]. Граматичне значення складного речення трактують як відношення між його частинами: темпоральні, розділові, протиставні, об'єктні, атрибутивні, часові, причинні, цільові, умовні, допустові та ін. [127, с. 208].

Особливості складного речення зумовлюють два зовсім відмінних тлумачення його природи:

1) складне речення розглядається як поєднання окремих речень [93; с. 121], при цьому підкреслюється недоцільність використання терміна “складне речення”, а позначати таку єдність як “складне ціле” [93], “сполучення речень” [121];

2) цілісний характер складного речення [7; 96]. Водночас стверджувалося, що компоненти такого утворення становлять одне зв’язане ціле і позбавлені власної смислової закінченості і в чомусь подібні до морфемних компонентів слова, що існують тільки в самому слові, але не окремо від нього [93; 121; 7; 95 ; 33].

Складне речення визначається як синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов’язаних відповідним синтаксичним зв’язком, і являє собою семантичну і комунікативну єдність [127, с. 209]. Засобами зв’язку в українському складному реченні, як і в німецькому, є сполучники, сполучні слова та інтонація. У ролі сполучників вживаються найчастіше такі: *що, як, коли, якщо, так що, тому що, щоб, якби, поки що, мов (немов), хоч, для того щоб, незважаючи на те що* тощо. Порядок частин у складному реченні здебільшого вільний, крім складнопідрядних наслідкових, супровідних та пояснювальних.

Серед усіх типів складних речень складнопідрядні елементарні займають центральну позицію як у кількісному відношенні, так і за своїми структурно-семантичними параметрами. Ця ж сама риса знаходить відображення в системі речень фахового юридичного тексту.

4.2.4. Типи підрядних речень в тексті сімейного права України.

У складнопідрядних реченнях з одним підрядним виявляються такі однібічні семантико-синтаксичні відношення у підрядній частині: часові, причинові, наслідкові, умовні, тотожності, допустові, цільові, порівняльні, означальні, об’єктні, просторові. Ф. І. Буслаєв, погляди якого ґрунтувалися

на тому, що «кожен із членів головного речення, крім присудка, може бути виражений реченням підрядним», послідовно розмежовував:

- 1) підметові;
- 2) додаткові;
- 3) означальні;
- 4) обставинні місця;
- 5) обставинні часу;
- 6) обставинні способу дії;
- 7) обставинні міри і ступеня (лічби);
- 8) обставинні причини [8].

Поряд з виділеними типами підрядних частин розрізняються також:

- а) підрядні частини підстави;
- б) підрядні частини приводу;
- в) підрядні частини мети;
- г) підрядні частини умови;
- г) підрядні частини допусту;
- д) підрядні частини порівняння [8, с. 279].

Водночас Ф. І. Буслаєв констатує наявність складних речень перехідного типу, які, з одного боку, наближаються до складносурядних за структурною автономністю частин, а, з другого боку, вони орієнтовані на складнопідрядні, оскільки розташування частин є стійким, між частинами наявна певна смислова взаємозалежність та ін. До таких речень учений відносить порівняльні, допустові речення [8, с. 545]. Підрядні присудкові вперше в лінгвістичну науку були введені Д. М. Овсянко-Куликовським [90, с. 292].

К. Ф. Шульжук виокремлює також складнопідрядні багатоконпонентні речення, які складаються з одного головного і не менш, ніж двох підрядних речень [127, с. 303]. І. Р. Вихованець вважає, що коли складне речення

включає три або більше предикативних частин, то воно стає ускладненою складною конструкцією [14, с. 36–37].

В українській фаховій мові юриспруденції виокремлено такі типи підрядних речень:

1. Підрядне означальне:

Розділ I. Глава 1. Стаття 3. Ч. 2. *Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.*

Підрядна частина (*які спільно проживають*) приєднується до головної за допомогою сполучника *які*. Ця частина характеризується як односкладна, неозначено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 1. Стаття 3. Ч. 4. *Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.*

Підрядна частина (*що не суперечать моральним засадам суспільства*) приєднується до головної за допомогою сполучника *що*. Ця частина характеризується як односкладна, неозначено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 1. Стаття 4. Ч. 1. *Особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї.*

Підрядна частина (*яка досягла шлюбного віку*) розриває головну частину та приєднується до головної за допомогою сполучника *яка*. Ця частина характеризується як односкладна, означено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 1. Стаття 4. Ч. 1. *У випадках, передбачених частиною другою статті 23 цього Кодексу, сім'ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку.*

Підрядна частина (*яка не досягла шлюбного віку*) приєднується до головної за допомогою сполучника *яка*. Ця частина характеризується як односкладна, означено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 1. Стаття 4. Ч. 2. *Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку.*

Підрядна частина (*яка народила дитину*) розриває головну частину та приєднується до головної за допомогою сполучника *яка*. Ця частина характеризується як односкладна, означено-особова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 2. Стаття 18. Ч. 2. *Суд застосовує способи захисту, які встановлені законом або домовленістю (договором) сторін.*

Підрядна частина (*які встановлені законом або домовленістю (договором) сторін*) приєднується до головної за допомогою сполучника *які*. Ця частина характеризується як односкладна, неозначено-особова, поширена та ускладнена відокремленим уточненням, вираженим прямим додатком.

Більшість підрядних означальних речень вводяться сполучником *який* (-e, -a, -i) і уточнюють інформацію, яка подана в головному реченні. У більшості випадків підрядні означальні речення займають серединне або прикінцеве положення (знаходяться в інтерпозиції та постпозиції) у реченні.

2. Підрядне умови:

Розділ I. Глава 1. Стаття 9. Ч. 2. *Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.*

Підрядна частина умови (*якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу*) приєднується до головної за допомогою сполучника *якщо*. Ця частина характеризується як двоскладна, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 1. Стаття 10. Ч. 2. *Якщо до регулювання сімейних відносин неможливо застосувати аналогію закону, вони регулюються відповідно до загальних засад сімейного законодавства (аналогія права).*

Підрядна частина умови (*Якщо до регулювання сімейних відносин неможливо застосувати аналогію закону*) приєднується до головної за допомогою сполучника *якщо*. Ця частина характеризується як односкладна, безособова, поширена та неускладнена.

Розділ I. Глава 2. Стаття 19. Ч. 2. *Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу.*

Підрядна частина умови (*якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу*) приєднується до головної за допомогою сполучника *якщо*. Ця частина характеризується як двоскладна, поширена та ускладнена відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, і відокремленим уточненням, вираженим непрямим додатком.

Підрядне речення умови вводиться сполучником *якщо* і займає початкове або прикінцеве положення (у препозиції або постпозиції) у реченні.

3. Підрядне часу:

Розділ I. Глава 1. Стаття 3. Ч. 2. *Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.*

Підрядна частина часу (*коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно*) приєднується до головної за допомогою сполучника *коли*. Ця частина характеризується як двоскладна,

поширена та ускладнена відокремленими однорідними членами, вираженими додатком.

Розділ I. Глава 1. Стаття 3. Ч. 2. *Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.*

Підрядна частина часу (коли спільно з ними не проживає) приєднується до головної за допомогою сполучника *коли*. Ця частина характеризується як односкладна, означено-особова, поширена та неускладнена.

Підрядне речення часу вводиться сполучником *коли*, і здебільшого знаходиться у прикінцевому положенні (у постпозиції).

У фаховій мові юриспруденції сімейного права також виявлено:

1. Складнопідрядні багатоконпонентні речення:

Багатоконпонентне складнопідрядне речення з неоднорідною супідрядністю:

Розділ I. Глава 1. Стаття 9. Ч. 1. *Подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 9. Ч. 2. *Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини яких не врегульовані цим Кодексом, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі.*

Розділ I. Глава 1. Стаття 10. Ч. 1. *Якщо певні сімейні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або домовленістю (договором) сторін, до них застосовуються норми цього Кодексу, які регулюють подібні відносини (аналогія закону).*

Розділ I. Глава 1. Стаття 8. Ч. 1. *Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами*

сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України (435-15), якщо це не суперечить суті сімейних відносин.

У вищенаведених прикладах зафіксовано таке підпорядкування, при якому кілька підрядних частин різних типів речення пояснюють один певний член головної частини або ж відносяться до різних її членів.

Багатокомпонентне складнопідрядне речення з послідовною підрядністю:

Розділ І. Глава 1. Стаття 11. Ч. 1. При вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.

Розділ І. Глава 1. Стаття 13. Ч. 1. Частиною національного сімейного законодавства України є міжнародні договори, що регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У даних реченнях підпорядкування, при якому з кількох підрядних частин одна безпосередньо зв'язується з головною частиною, друга – з першою підрядною, третя – з другою підрядною.

2. Речення з різними видами зв'язку:

Багатокомпонентне складне речення змішаного типу з підрядним і з сурядним зв'язком:

Розділ І. Глава 1. Стаття 14. Ч. 1. Сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі.

Перша частина з другою зв'язані підрядним зв'язком, друга з третьою – сурядним (сполучник *а*).

Розділ І. Глава 1. Стаття 15. Ч. 1. Сімейні обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути перекладені на іншу особу.

Перша частина з другою зв'язані підрядним зв'язком, друга з третьою – сурядним (сполучник *a*).

Характерною синтаксичною особливістю українських фахових текстів юриспруденції на рівні речення є функціонування складних речень не лише з одним підрядним, а з декількома типами зв'язку різної підрядності. Ще однією характерною особливістю сучасного фахового тексту права є наявність у ньому багатокomпонентних складних речень із сполучниковим зв'язком і обмежене вживання безсполучникових складних речень.

4.2.5. Синтаксичні особливості німецької та української юридичних мов сімейного права в зіставленні. Спільними рисами німецької та української фахових мов юриспруденції є наявність лише розповідних речень і відсутність питальних та окличних; помітне домінування складнопідрядних над складносурядними.

Прості речення. Кількість простих речень у німецьких текстах на матеріалі сімейного права становить 116 і становить 18% всіх речень. Кількість простих речень у українських текстах дорівнює 424 і становить 22,5% всіх речень. На основі українських фахових текстів юриспруденції виокремлено ускладнені та неускладнені типи простих речень. Серед неускладнених виділено: прості, повні, поширені, двоскладні речення. Серед ускладнених простих речень виокремлено такі підгрупи:

1) просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене однорідними членами речення;

2) просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене дієприкметниковим зворотом речення;

3) просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене вставними словами, дієприкметниковим зворотом речення; просте, повне, поширене, двоскладне, ускладнене дієприкметниковим зворотом та однорідними членами речення.

Складні речення. Складносурядні речення порівняно зі складнопідрядними є не чисельними. Кількість складносурядних – 159 – 8 %. Кількість складнопідрядних – 1813 – 92 %: з них кількість підрядних часу – 76, умови – 957 і т.д. В українському фаховому тексті сімейного права кількість складносурядних – 18; складнопідрядних – 1822: з них кількість підрядних часу – 46, умови – 256, означальні – 368. Кількість складних речень з кількома підрядними – 40.

Типи підрядних речень. У досліджуваному німецькому юридичному тексті підрядні речення умови представляють найбільшу групу підрядних речень (51,8 %). Така висока частотність пояснюється умовним характером правових норм. Юридичним обставинам справи необхідно часто давати детальну характеристику, одним з синтаксичних засобів вираження якої є вживання означальних підрядних речень. Це друга за величиною група підрядних речень в німецькому юридичному тексті (30,8%).

Підрядні речення суб'єкта дуже рідко зустрічаються (лише 1,5% всіх підрядних речень). Лише 2,1% підрядних речень юридичного тексту – підрядні речення часу. Інші обставинні підрядні речення, такі, як підрядні речення причини та поступки є винятками для синтаксису юридичного тексту. Інші типи підрядних речень, які зустрічаються у німецьких юридичних текстах досить рідко, є підрядні речення додатка та допустові підрядні речення.

Серед усіх типів складних речень складнопідрядні елементарні займають центральну позицію як у кількісному відношенні, так і за своїми структурно-семантичними параметрами. Ця ж сама риса знаходить відображення в системі речень фахового юридичного тексту. В українській фаховій мові юриспруденції виокремлено такі типи підрядних речень, подані за спадною активністю:

1. Підрядне означальне речення;
2. Підрядне речення умови;

3. Підрядне речення часу.

У юридичній мові сімейного права також функціонують:

1. Складнопідрядні багатокomпонентні речення: багатокomпонентне складнопідрядне речення з неоднорідною супідрядністю, багатокomпонентне складнопідрядне речення з послідовною підрядністю.

2. Речення з різними видами зв'язку: багатокomпонентне складне речення змішаного типу з підрядним і з сурядним зв'язком.

Результати аналізу представлені в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Синтаксична характеристика німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного права

	Прості речення	Складні речення			
		1972 (94,4%)			
Німецький юридичний текст сімейного права	116 (5,6%)	Складносурядні речення	Складнопідрядні речення		
			1813 (92%)		
		159 (8%)	Підрядні речення умови	Підрядні означальні речення	Підрядні речення часу
			957 (51,8%)	43 (30,8%)	76 (2,1%)
Український юридичний текст сімейного права	424 (18,7%)	1840 (81,3 %)			
		18 (9,8%)	1822 (91,2%)		
			Підрядні речення умови	Підрядні означальні речення	Підрядні речення часу
			256 (14 %)	368 (20 %)	46 (2,5%)

Висновки до розділу 4

1. Серед синтаксичних ознак фахової мови юриспруденції кримінального права слід згадати такі: перевага розповідних речень, перевага певних типів підрядних речень, зокрема умовних підрядних речень,

підрядних означальних. У проаналізованих текстах всі речення розповідні, що становить найважливішу спільну синтаксичну особливість обох мов.

2. Різний структурний поділ та обсяг сімейного кодексу ФРН та України зумовив аломорфність у кількісній характеристиці синтаксису цих фахових мов. Кількість простих речень у німецьких текстах сімейного права становить 116, а в українських – 424. Кількість складносурядних речень – 159, складнопідрядних – 1813: з них кількість підрядних часу – 76, умови – 957 і т.д. Кількість складносурядних в українському фаховому тексті сімейного права – 18; складнопідрядних – 1822: з них кількість означальних – 165, умови – 101, підрядних часу – 46. Кількість складних речень з кількома підрядними – 40.

3. Встановлено також якісні відмінності синтаксису німецької та української фахових мов сімейного права. Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні, у німецькій лінгвістичній традиції мають відповідні назви паратакис та гіпотакис. Кількість паратакс в німецькому юридичному тексті становить 13,8 % всіх речень. Паратакси, які складаються з двох сурядних речень, зустрічаються в тексті 11 разів. Складові таких паратакс з'єднуються асиндетично. Частини паратакси в юридичному тексті орфографічно з'єднуються крапкою з комою, що є специфічною рисою німецького юридичного тексту.

4. У німецьких юридичних текстах сімейного права серед типів підрядних речень найрепрезентативнішими є підрядні речення умови (51,8 %), що пояснюється умовним характером правових норм. Означальні підрядні речень є другою за величиною групою підрядних речень у німецькому юридичному тексті (30,8 %). В українській юридичній мові найрепрезентативнішими є також ці дві групи підрядних речень, з підрядними означальними на першій позиції. У текстах сімейного права також функціонують: складнопідрядні багатокomпонентні речення та речення з різними видами зв'язку.

5. Синтаксис німецької та української юридичних мов кримінального права представлений таким співвідношенням простих і складних речень у порівнюваних мовах: прості німецькі речення складають приблизно 23%, а українські – близько 35%, складні – 77% і 65% відповідно. Серед складнопідрядних речень найбільшою активністю виділяються підрядні означальні речення у німецькій фаховій мові, вони складають 57%, а в українській фаховій мові – 51,8%.

6. Серед усіх типів складних речень складнопідрядні елементарні займають центральну позицію як у кількісному відношенні, так і за своїми структурно-семантичними параметрами. Ця ж сама риса віддзеркалена у системі речень фахового юридичного тексту. На основі українських фахових текстів юриспруденції виокремлено ускладнені та неускладнені типи простих речень. Прості речення ускладнені здебільшого однорідними членами речення; дієприкметниковим зворотом; дієприкметниковим зворотом та однорідними членами речення.

Основні положення четвертого розділу відображені у таких публікаціях автора [67; 162; 164].

ВИСНОВКИ

1. Фахова мова юриспруденції має характерні ознаки, які полягають у виборі відповідної термінології, граматичних структур та синтаксичних моделей. Визначено спільні та відмінні риси у системі німецької та української фахових мов. Фаховий юридичний текст має чітку ієрархічну будову, структуровану подачу інформації (§, абз. та ін.); тенденція до інтернаціоналізації; поліструктурність і поліфункціональність; використання невербальних знаків (схем, малюнків, формул).

2. Фахові мови – це частини загальноновживаної мови, які мають спільні лексичні та граматичні властивості та синтаксичні ознаки останньої. Фахова та загальноновживана мови підпорядковані загальнонаціональній мові та співіснують усередині неї. Фахова мова утворює марковану, а загальноновживана - немарковану частину.

3. Фахову мову юриспруденції класифіковано за горизонтальним та вертикальним критеріями. При вертикальному поділі фахова мова юриспруденції поділяється на мову законів, мову юридичної експертизи, мову рішень суду та ін. У нашому дослідженні ми керуємось горизонтальним поділом фахової мови юриспруденції, відповідно до якого юридична мова ділиться на мову кримінального права та мову сімейного права.

4. Лексичний склад юридичних текстів включає фахову та загальноновживану лексику, яка утворює найбільш багаточисельну лексичну групу в досліджуваних текстах (42%-52%). Загальноновживана лексика німецького фахового тексту кримінального та сімейного права групується за такими тематичними групами: номінації родинних стосунків, номінації речей, пов'язаних із життям людини - предмети побуту, предмети одягу, назви частин людського тіла, номінації місця, часу, числові поняття. Тематичні групи української загальноновживаної лексики спільні з німецькими

за винятком наявності назв певних органів та структур в українських фахових текстах. Основна різниця між фаховою та загальнозживаною лексикою полягає у взаємовідношенні між поняттєвою та мовною (зовнішньою) стороною мовного знака.

5. У німецьких та українських фахових текстах кримінального та сімейного права вузькогалузеві терміни становлять відносно невелику групу. У німецьких юридичних текстах кримінального права це 17 %, в українських – 11,5 %. Крім вузькогалузевих виявлено також німецькі юридичні терміни суміжних галузей права (11 %), таких як публічне право, законодавство про державну службу, соціальне право, процесуальне та адміністративне право, цивільне право, фінансове право, та терміни суміжних дисциплін (29 %): медицини, політики, фінансів, релігії. Українська фахова лексика кримінального права містить також терміни суміжних галузей права (18 %) та терміни суміжних наук (26 %) відповідно. Лексико-термінологічний склад сімейного права Німеччини містить вузькогалузеві терміни (19 %), терміни суміжних галузей права (25%) і суміжних дисциплін (8,6%). Українська фахова лексика сімейного права містить вузькогалузеві терміни (16,9 %), а також терміни суміжних галузей права (5 %), а саме цивільного права, комерційного права, трудового права, та суміжних наук (25,6 %), серед яких економіка, соціологія, державне управління, психологія, медицина.

6. У результаті проведено дослідження встановлено, що словотвір у німецькій та українській фахових мовах юриспруденції характеризується ізоморфними та аломорфними рисами. Продуктивними способами термінотворення, спільними для німецької і української фахової мов є афіксальний (префіксація і суфіксація) спосіб словотворення та словоскладання. Найчастотніші деривати – деривати з абстрактним значенням, утворені від прикметника (AA) та деривати з абстрактним значенням, утворені від дієслова (VA). Продуктивними суфіксами цих моделей в німецькій мові юриспруденції є *-keit*, *-heit*, *-schaft*, *-e*, *-ung*.

Продуктивними суфіксами українських похідних іменників в мові юриспруденції на матеріалі кримінального права є *ств-о, -анн-я (-янн-я), -енн-я, -інн-я (-їнн-я), -ість*. Найпоширенішими словотвірними суфіксами в юридичній терміносистемі німецької мови на основі сімейного права є *-schaft, -keit, -heit, -igkeit, -e, -tum*; а української – *-ств-о, -ість*.

7. У німецькому кримінальному тексті домінують три типи складених слів: іменник+іменник, основа дієслова+іменник та іменник+прикметник або прислівник. Усі три групи разом становлять 1162 складних слова. В українському юридичному тексті кримінального права зафіксовано 459 складних слів. Аломорфною рисою є відсутність тричленних складних слів в українських досліджуваних текстах, а в німецьких текстах такі складні слова складають 2,5 % від загальної кількості всіх складних слів. Серед складних українських юридичних термінів кримінального права за морфологічною будовою виділено такі структурні типи: субстантивні (іменник у головній ролі); ад'єктивні (прикметник або прийменник у головній ролі); прийменник + дієслово. У фахових текстах сімейного права зафіксовано 1009 складних німецьких слів та 92 українських.

8. У фахових текстах кримінального та сімейного права Німеччини та України домінує номінативний стиль, що підтверджено кількісними підрахунками. Німецькі й українські юридичні тексти кримінального та сімейного права містять від 40% до 50% іменних частин мови, більшість з яких іменники.

9. Фаховій мові юриспруденції притаманний синтаксис загальноживаної мови. Спільною рисою синтаксису обох мов є те, що всі речення розповідні. Кількість простих речень у німецьких й українських текстах кримінального та сімейного права невелика. Всі прості речення поширені. Складні речення переважають над простими як в німецькому, так і в українському текстах та становлять переважну більшість у досліджуваних мовах.. Серед складних речень домінують складнопідрядні. У німецькому

тексті найпоширеніші підрядні речення умови та підрядні означальні. Підрядні означальні речення представляють найбільшу групу підрядних речень в українському юридичному тексті кримінального права. Характерними видами підрядних речень для німецького й українського сімейного права є підрядні речення умови та підрядні означальні речення. Частини паратакси в юридичному тексті орфографічно з'єднуються крапкою з комою, що є специфічною рисою німецького юридичного тексту.

Таким чином, на підставі аналізу мовних даних німецьких та українських фахових текстів кримінального та сімейного права, виокремлено спільні та відмінні риси як у межах однієї лінгвокультурної традиції, так і при порівнянні з текстами іншої мовної групи.

Перспектива дослідження вбачається в аналізі когнітивно-дискурсивних чинників формування німецьких та українських юридичних текстів інших видів права в зіставному аспекті, що в кінцевому результаті сприятиме адаптації чинного українського законодавства до сучасних особливостей та юридичних параметрів правового поля ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух – Иваново : Изд-во Иван. гос. ун-та, 2004. – 252 с.
2. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції : [монографія] / Лариса Євстахіївна Азарова. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2000. – 222 с.
3. Андреев Н.Д. Распределительный словарь и семантические поля / Н. Д. Андреев // Статистико-комбинаторное моделирование подязыков : сб. науч. ст. – Л., 1965. – С. 490–497.
4. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія: навчальний посібник / Н. В. Артикуца. – 2-ге вид., змін, і доп. – К. : Стилос, 2004. – 277 с.
5. Асмукович І. В. Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Асмукович. – Херсон, 2014. – 20 с.
6. Баланаева О. В. Сопоставительный анализ многозначных терминов и терминов-омонимов юридической терминосистемы / О. В. Баланаева // Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах. – Вип. 10. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 168–176.
7. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики / В. А. Богородицкий. – 5-е изд., перераб. – М. ; Л. : Соцэргиз, 1935. – 356 с.
8. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка / Ф. И. Буслаев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 623 с.
9. Васенко Л. А. Фахова українська мова : навч. пос. / Л. А. Власенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кримець. – К. : Центр учбової літ-ри, 2008. – 272 с.

10. Великода Т. Н. Лексическое значение общеупотребительного слова и термина // Вестник Северо-восточного государственного университета. – Магадан : Изд-во СВГУ, 2010. – Вып. 14. – С. 6 – 10.

11. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : дис. ... канд. філол наук : 10.02.01 / Вербенец Мая Богуміла. – К., 2004. – 242 с.

12. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы. – Т. 5. – М., 1939. – С. 3–54.

13. Вискушенко С. А. Фахова мова тваринництва : лінгвокогнітивний і комунікативно-функціональний аспекти (на матеріалі британського варіанта англійської мови) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. А. Вискушенко. – Херсон, 2012. – 20 с.

14. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.

15. Володина М. Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) / М. В. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 128 с.

16. Володина М. Н. Термин как средство специальной информации / М. Н. Володина. – М. : МГУ, 1996. – 80 с.

17. Володина М. Н. Специфика терминологической номинации / М. Н. Володина // Вестник Московского университета. – Сер. 9. Филология. – № 5. – М. : МГУ, 1986. – С. 38–47.

18. Гвоздяк О. М. Граматика німецької мови : навч. посіб. / О. М. Гвоздяк. – Ужгород : Ліра, 2004. – 576 с.

19. Герд А. С. Прикладная лингвистика / А. С. Герд. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 268 с.

20. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців [Електронний ресурс] / М. Гінзбург // Вісник Нац. У-ту «Львівська Політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 26–32. – Режим доступу: [lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk620/TK_wisnyk620_ginzburg.htm](http://p.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk620/TK_wisnyk620_ginzburg.htm)

21. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 105 с.

22. Головин Б. Н. О некоторых проблемах изучения терминов / Б. Н. Головин // Вестник МГУ. – Сер. 10. Филология. – № 5. – М. : МГУ, 1972. – С. 49–59.

23. Городецкий Б. Ю. Термин и его лингвистические свойства / Б. Ю. Городецкий // Структурная и прикладная лингвистика : межвуз. сб. – Вып. 3. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – С. 54–62.

24. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М. : Московский Лицей, 1993. – 309 с.

25. Гринюк О. С. Афіксальні віддієслівні іменники на позначення дії у сучасній німецькій мові: семантика, парадигматика та синтагматика : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. С. Гринюк. – Донецьк, 2010. – 20 с.

26. Даниленко В.П. О грамматических особенностях терминов-существительных / В. П. Даниленко // Русская речь. – № 6. – 1970. – С. 63–66.

27. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.

28. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Е. Т. Дерді. – К., 2003. – 21 с.

29. Дружб'як С. В. Термінотворча динаміка фахової мови економіки: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Дружб'як Світлана Володимирівна. – К., 2010. – 369 с.

30. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія / Р. І. Дудок. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.

31. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.

32. Жерновой Є. Г. Релігійна термінологія сучасної французької мови: генеза, семантика, функціонування : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Є. Г. Жерновой. — К., 2003. — 20 с.

33. Загнітко А. П. Український синтаксис: науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс / А. П. Загнітко. – Ч. 1. – К. : ІЗМН, 1996. – 202 с.

34. Закреницька Л. А. Англійська християнсько-богословська терміносистема: генезис, структура, семантика : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. А. Закреницька. – Одеса, 2011. – 20 с.

35. Зеленецкий А. Л. Теория немецкого языкознания : учеб. пособ. для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. Заведений / А. Л. Зеленецкий, О. В. Новожилова. – М. : Издат. центр «Академия», 2003. – 400 с.

36. Зубков М. Г. Українська мова : універсальний посібник / М. Г. Зубков. – Х. : ВД «Вища Школа», 2004. – 496 с.

37. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного

финансирования) : монография. / Л. В. Ивина. – М. : Академический Проект, 2003. – 303 с.

38. Іщенко Н. Г. Прагматичне значення похідних іменників / Н. Г. Іщенко // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Серія «Філологічні науки». – № 14. – 2012. – С. 78–84.

39. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с.

40. Капанадзе Л. А. Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики / Л. А. Капанадзе // Развитие лексики современного русского языка. – М. : Наука, 1965. – С. 86–103.

41. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури : Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан // – Ч. 2. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 562 с.

42. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Касяненко Дар'я Сергіївна. – К., 2011. – 215 с.

43. Квитко И. С. Термин в научном документе / И.С. Квитко. – Львов : Вища шк., 1976. – 142 с.

44. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Т. Р. Кияк // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2008. – № 620. – С. 3–5.

45. Кияк Т. Р. Компресія інформації як об'єкт лінгвістики фахових мов / Т. Р. Кияк // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 30. – 2010. – С. 142 – 146.

46. Кияк Т. Р. Лингвистические основы терминоведения: Опыт лингвистического описания / Т.Р. Кияк. – К. : УМКВО, 1989. – 104 с.

47. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц. Качественные и количественные характеристики : монографія / Т. Р. Кияк. – Львов : Вища шк., 1988. – 162 с.

48. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 203–208.

49. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах / Т. Р. Кияк // Вісник Житомирського державного ун-ту імені Івана Франка. – 2007. – № 32. – С. 104–108.

50. Клименко Н. Ф. Морфологічна будова композитів / Н. Ф. Клименко // Морфологічна будова сучасної української мови. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 5–34.

51. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови : навч. посібник / Н.Ф. Клименко. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. – 182 с.

52. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С. 83–105.

53. Книпер Р. Очерки к проблеме законодательной техники [Электронный ресурс] / Р. Книпер, В. Назарян. – Эшборн, 1999. – Режим доступа: <http://www.ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1129>.

54. Ковалик І. І. Вступ. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української літературної мови. – К., 1979. – С. 5–57.

55. Комарова З. И. О сущности термина / З. И. Комарова // Термин и слово. – Горький : Изд-во ГГУ, 1979. – С. 3–13.

56. Котеленець І. В. Лексико-семантична характеристика німецької терміносистеми тваринництва : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Котеленець. – К., 2002. – 21 с.

57. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Видавн. центр «Академія», 2006. – 424 с.

58. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах: автореф. дис. ... на здобуття канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство / С. М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 20 с.

59. Кубрякова Е. С. Деривация, транспозиция, конверсия / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1974. – С. 64–75.

60. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа (на материале германских языков) / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1974. – 324 с.

61. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.

62. Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / З. Б. Куделько. – Львів, 2003. – 20 с.

63. Культура русской речи : учеб. для вузов / [С. И. Виноградов, О. В. Платонова и др.] ; под ред. Л. К. Граудиной и Е. Н. Ширяевой. – М. : Издат. группа НОРМА – ИНФРА, 2009. – 560 с.

64. Курах Н. П. Методологічні засади досліджень фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті / Н. П. Курах // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 17–18 жовт. 2015 р.) : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 306–308.

65. Курах Н. П. Німецька мова юриспруденції: варіанти класифікації / Н. П. Курах // Роль німецької мови у трансфері освіти, науки та культури в Україні : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Асоціації українських германістів (Ужгород, 28–29 жовт. 2011 р.) – Ужгород : ФОП Бреза А.Е., 2011. – С. 115–116.

66. Курах Н. П. Термін та загальноживана лексика в німецьких і українських фахових текстах кримінального права / Н.П. Курах // Наукові записки. Серія: Філологічні записки. 2016.– Кіровоград : Видавець Лисенко В.Ф. – Вип. 145. – С. 628–632.

67. Курах Н. П. Синтаксичні особливості німецьких і українських законодавчих актів / Н. П. Курах // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – № 7. – С. 255–258.

68. Курах Н. П. Соціолінгвістичні особливості німецької мови права / Н. П. Курах // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. – № 29. – С. 31–34.

69. Курах Н. П. Юридичний термін у сучасних текстах кримінального права ФРН й України / Н.П. Курах // Наукові записки. Серія: Філологічні записки. 2016. – Кіровоград : Видавець Лисенко В.Ф. – Вип. 145. – С. 444–448.

70. Лейчик В.М. О языковом субстрате термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – 1986. – № 5. – С. 87–97.

71. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 3-е изд. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.

72. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина / А. В. Лемов. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2000. – 192 с.

73. Лингвистический энциклопедический словарь / [ред.-упоряд. В. М. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

74. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 152 с.

75. Лотте Д. С. Как работать над терминологией. Основы и методы / Д.С. Лотте. – М. : Наука, 1968. – 76 с.

76. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 160 с.

77. Лутцева М. В. Лексикографическое описание юридической терминологии в неспециальной сфере использования (лингвостатистическое исследование на материале произведений Дж. Гришема) : автореф. дис. ... на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка»; 10.02.04 «Германские языки» / М. В. Лутцева. – Ярославль, 2008. – 19 с.

78. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мови : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. М. Ляшук. – К., 2007. – 22 с.

79. Макеєв К. С. Жанрові особливості українського перекладу німецьких фармацевтичних текстів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / К. С. Макеєв. – К., 2010. – 20 с.

80. Мовчун Є. С. Особливості перекладу українською мовою німецького комерційного Інтернет-дискурсу : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Є. С. Мовчун. – К., 2010. – 19 с.

81. Морозова Л. В. Дифференциальные признаки термина в аспекте дефиниционного анализа / Л. В. Морозова // Учен. зап. Калнинского гос. пед. ин-та им. М.И.Калинина. – 1969. – Т.64. – Вып. 2. – С. 223-249.

82. Морозова Г. И. Роль науки о терминах / Г. И. Морозова // Научно-техническая терминология : науч.-реферат. сб. – М. : [б. и.], 2000. – Вып. 1. – С. 34–36.

83. Морозова Л. Л. Особенности функционирования специальной лексики в неспециальной литературе (на материале медицинской терминологии) / Л. Л. Морозова // Современные проблемы русской терминологии. – М. : Наука, 1986. – С. 107–123.

84. Морозова Л. В. Терминологический дефиниционный анализ / Л. В. Морозова // Ученые записки Калининского государственного пед. ин-та. – Калинин, 1970. – Т. 38. – С. 20–44.

85. Морозова Л. А. Язык и право / Л. А. Морозова, Т. Д. Зражевская // Право : сб. учеб. программ. – М., 2001. – С. 108–114.

86. Морщакова Т. В. Семантические характеристики терминов уголовного закона (на материале русского, немецкого и английского языков) : автореф. дисс. ... на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Т. В. Морщакова. – М., 1992. – 17 с.

87. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія сьогодення / Г. Наконечна. – Львів : Кальварія, 1999. – 110 с.

88. Нікуліна І. М. Субконтинуум інформатики й обчислювальної техніки у французькій, українській, російській мовах: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство» / І. М. Нікуліна. – Донецьк, 2004. – 20 с.

89. Нікульшина Т. М. Ірреальність у просторі можливих світів: етнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : [монографія] / Т. М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.

90. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Синтаксис русского языка / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – СПб, 1912. – 357 с.

91. Овчаренко Н. І. Способи номінації словотворення у сучасній українській мінералогічній термінології : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. І. Овчаренко. – Донецьк, 1996. – 21 с.

92. Панько Т.І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

93. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – Изд. 7-е. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.

94. Пилипенко Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.04 / Р. Є. Пилипенко. – К., 2007. – 40 с.

95. Поспелов Н. С. О грамматической природе сложного предложения / Н. С. Поспелов. // Вопросы синтаксиса современного русского языка – М. : Изд-во АН СССР, 1950. – С. 321–337.

96. Правничка лінгвістика : навч. посіб. / Проценко Г. П. [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 312 с.

97. Реформатский А. А. Терминология. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Учпедгиз, 1959 – 432 с.

98. Ріба О. М. Німецька фахова мова нафтової промисловості: структурно-семантичні та функціональні особливості : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Ріба. – Львів, 2010. – 16 с.

99. Савицкий В. М. Язык процессуального закона. Вопросы терминологии / В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1987. – 288 с.

100. Сафин Р. А. К вопросу о применении теории поля при изучении терминологии науки / Р. А. Сафин // Вопросы германской филологии : сб. науч. тр. МГПИИЯ им М. Тореца. – Вып. 65. – М., 1972. – С. 44–68.

101. Серебренников Б. А. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1970. – 604 с.

102. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 129 с.

103. Синьо В. В. Лінгвістичний аналіз німецької фахової мови лісництва : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. В. Синьо. – Львів, 2008. – 20 с.

104. Склад і структура термінологічної лексики / [упоряд. А. В. Крижанівська] – К. : Наук. думка, 1984. – 196 с.
105. Скороходько Е. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту / Е. Ф. Скороходько // Мовознавство. – 2006. – № 4. – С. 22–32.
106. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія / Е. Ф. Скороходько – К., 2006. – 99 с.
107. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М. : Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1953. – 378 с.
108. Степанова М. Д. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2005. – 252 с.
109. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
110. Сучасна українська мова : підручник / [О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.] ; за ред. О. Д. Пономарева. – К. : Либідь, 1997. – 400 с.
111. «Українська мова» : [енциклопедія] / наук. ред. В.М. Русанівський та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 2000. – 752 с.
112. Хижняк С. П. Правовая терминология и проблемы ее упорядочения [Електронний ресурс] / С. П. Хижняк // Правоведение. – № 6. – 1990. – С. 67–71. Режим доступу: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=156556>
113. Хижняк С. П. Юридическая терминология: Формирование и состав / С. П. Хижняк. – Саратов : Изд-во СГУ, 1997. – 134 с.

114. Цвиллинг М. Я. Общие и частные проблемы функциональных стилів / М. Я. Цвиллинг. – М. : Наука, 1986. – 214 с.
115. Циткина Ф. А. Сопоставительное терминоведение: теоретические вопросы и предложения / Ф. А. Циткина // Вопросы языкознания. – № 4 – 1987. – С. 114–124.
116. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад / Ф. О. Циткіна. – Львів : ВЛІ, 1988. – 35 с.
117. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
118. Чернышова Л. А. Отраслевая терминология в свете антропоцентрической парадигмы: монография / Л. А. Чернышова. – М. : Изд-во МГОУ, 2010. – 206 с.
119. Шаблій О. А. Теоретичні та методологічні засади німецько-українського перекладу : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.16 / Олена Анатолівна Шаблій. – К., 2013. – 540 с.
120. Шаблій О. А. Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 спец. «Перекладознавство» / Шаблій Олена Анатоліївна. – К., 2002. – 254 с.
121. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.
122. Швейцер А. Д. К проблеме социальной дифференциации языка / А. Д. Швейцер // Вопросы языкознания. – М., 1982. – № 5. – С. 39–48.
123. Шевчук В.Н. Производные военные термины в английском языке / В. Н. Шевчук. – М. : Наука, 1983. – 231 с.
124. Шепелев А. Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : автореф. дисс. ... на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства» / А. Н. Шепелев. – Н. Новгород, 2002. – 14 с.

125. Шило Н. І. Структурні типи українських технічних термінів (на матеріалі лісової та деревообробної термінології) / Н. І. Шило // Питання словотвору. – К., 1979. – С. 28–42.

126. Шишканова Л. П. Специфика внутрисистемных межотраслевых единиц в немецкой юридической терминологии : автореф. дисс. ... на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки / Л. П. Шишканова. – Саратов, 2006. – 22 с.

127. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавн. центр «Академія», 2004. – 408 с.

128. Юнг В. Грамматика немецкого языка / В. Юнг. – СПб : Лань, 1996. – 544 с.

129. Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – 640 с.

130. Язык закона / [под общ. ред. А. С. Пиголкина]. – М. : Юридическая лит-ра, 1990. – 200 с.

131. Avenarius H. Kleines Rechtswörterbuch. 800 Definitions- und Erläuterungsartikel / H. Avenarius. – Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1987. – 406 S.

132. Becker A. Die Fachsprache in der einzelsprachlichen Differenzierung / A. Becker, M. Hundt // Fachsprachen. Ein internationales Handbuch für Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin, 1998. – S. 118–133.

133. Beier R. Englische Fachsprache / R. Beier. – Stuttgart : Kohlhammer, 1980. – 41 S.

134. Bungarten Th. Hinsichten zu einer Theorie von Fachsprachen. Zur Einführung / Th. Bungarten // Fachsprachentheorie. – Bd.1. – Tostedt : Attikon, 1993. – S. 13–35.

135. Drozd L. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache / L. Drozd, W. Seibicke – Wiesbaden : Brandstetter, 1973. – 187 S.

136. Dürscheid C. Syntax. Grundlagen und Theorien : 4., überarbeitete und ergänzte Auflage / C. Dürscheid, P. Schlobinski // Studienbücher zur Linguistik. – Göttingen. – 2007. – Bd. 3. – S. 50–81.
137. Eichinger L. Deutsche Wortbildung. Eine Einführung / L. Eichinger. – Tübingen : G. Narr Verlag, 2000. – 269 S.
138. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Band 1: Das Wort. 3. [durchgesehene Auflage] / P. Eisenberg – Stuttgart : Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 2006. – 430 S.
139. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2: Der Satz / P. Eisenberg. – Stuttgart : Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 2004. – 542 S.
140. Ejov D. Deutsche und russische Gesetzestexte : Vergleichende linguistische Analyse aus dem Familienrecht / D. Ejov. – Osnabrück : Der Andere Verlag, 2003. – 285 S.
141. Engberg J. Prinzipien einer Typologisierung juristischer Texte / J. Engberg // Fachsprache. – 1993. – № 1–2. – S. 31–38.
142. Engel U. Deutsche Grammatik / U. Engel. – Heidelberg : Groos, 1988. – 888 S.
143. Filipec J. Zur Spezifik des spezialsprachlichen Wortschatzes gegenüber der allgemeinen Wortschatz / J. Filipec // Fachsprachen. Terminologie, Struktur, Normung. – Berlin, Köln, 1976. – S. 55–61.
144. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen, 1992. – 256 S.
145. Fluck H.-R. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie / H.-R. Fluck. – Tübingen, Basel : F. Frank Verlag, 1996. – 361 S.
146. Fraas C. Lexikalisch-semantische Eigenschaften von Fachsprachen / C. Fraas // Fachsprachen: ein internationales Handbuch für Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin : New York : de Gruyter, 1998. – S. 428–438.

147. Fuchs-Khakhar Ch. Die Verwaltungssprache zwischen dem Anspruch auf Fachsprachlichkeit und Verständlichkeit: ein Vergleich der Darstellungen dieses Konflikts in der deutschen Verwaltungssprache und die Vorschläge zu einer Bewältigung seit 1958 / Ch. Fuchs-Khakhar. – Tübingen : Stauffenburg, 1987. – 199 S.

148. Gladrow W. Russisch im Spiegel des Deutschen. Eine Einführung in den russisch-deutschen und deutsch-russischen Sprachvergleich / W. Gladrow.- Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. – 317 S.

149. Hahn W. von. Fachsprache/ W. von. Hahn. – Darmstadt, 1981. – 498 S.

150. Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse : Collected works of M. A. K. Halliday 2. / M. A. K. Halliday. – London : Continuum, 2002. – 243 p.

151. Havranek B. The Functional Differentiation of the Standard Language / B. Havranek //A Prague School Reader on Esthetics, Literary Structure, and Style. – Washington,1964. – P. 3–17.

152. Helbig G. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Helbig, J. Buscha. – Berlin ; München : Langenscheidt KG, 2000. – 644 S.

153. Hoffmann L. Fachsprachen als Subsprachen / L. Hoffmann // Fachsprachen Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin ; New York, 1988. – 1. Teilbd. – S. 189–199.

154. Hoffmann L. Fachsprachen und Gemeinsprache / L. Hoffmann, H. Kalverkamper, H. E. Wiegand // Fachsprachen: Ein internationales Handbuch für Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin : Walter de Gruyter, 1998. – 1. Halbband. – S. 157–168.

155. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: eine Einführung / L. Hoffmann. – Tübingen : Narr, 1985. – 307 S.

156. Hoffmann L. Vom Fachwort zum Fachtext: Beitr. zur angewandten Ling. / L. Hoffmann. – Tübingen : Narr, 1988. – 265 S.
157. Jaspersen A. Über die mangelnde Verständlichkeit des Rechts für den Laien / A. Jaspersen. – Bonn, 1998. – 125 S.
158. Jung U. O. H. Fachsprachen und Hochschule / U. O. H. Jung, A. Kolesnikova. – Band 9. – Frankfurt am Main, Berlin, New York, Oxford, Wien : Peter Lang, 2003. – 259 S.
159. Kalverkämper H. Gemeinsprache und Fachsprachen – Plädoyer für eine integrierende Sichtweise / H. Kalverkämper // Deutsche Gegenwartssprache. Tendenzen und Perspektiven. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1990. – S. 88–133.
160. Klenner H. Zur Juristensprache / H. Klenner // Neubert A. u. Ruzicka. Verständlichkeit. Verstehbarkeit. Übersetzbarkeit. – 1975. – S. 48–50.
161. Kolesnikova M. S. Zu einer kulturwissenschaftlicher Ausrichtung der Germanistik in Russland / M. S. Kolesnikova // Das Wort. Germanisches Jahrbuch GUS 2005. Deutscher Akademischer Austausch Dienst – Bonn, 2005. – S. 71–80.
162. Kurach N. Compound nouns in the legal german language / N. Kurach // Knowledge. Education. Law. Management. – Lodz : «Fundacja Oswita I Nauka Bez Granic PRO FUTURO». – 2015. – N3 (11). – С. 368 – 373.
163. Kurakh N. P. Fachsprachen als wissenschaftliches Phänomen: Definitionsversuche und Gliederung / N. P. Kurakh // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ «Папірус-Ф», 2008. – Вип. 6. – С. 111–115.
164. Kurakh N. Vergleich der Wort- und Wortbildungsarten in deutschen und ukrainischen Gesetzestexten / N. P. Kurakh // Germanistik in der Ukraine. Wissenschaftliche Zeitschrift. – Kyjiw : Verlagszentrum der KNLU, 2010. – Jahrheft 5. – S. 138–146.
165. Kühn P. Juristische Fachtexte / P. Kühn // Deutsch als Fremdsprache. Ein Internationales Handbuch. – 2001. – HSK 19.1. – S. 582–594.

166. Mináriková M. Der deutschsprachige Rechtssatz: Untersuchungen zu seinen syntaktisch-semantischen Charakteristika im deutschen Strafgesetzbuch / M. Mináriková. – Hamburg : Verlag Dr Kovac, 2006. – 200 S.
167. Mohn D. Fachsprachen / D. Mohn, R. Pelka. – Tübingen : Niemeyer, 1984. – 171 S.
168. Mushchinina M. Rechtsterminologie – ein Beschreibungsmodell. Das russische Recht des geistigen Eigentums / Maria Mushchinina. – Berlin : Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2009. – 395 S.
169. Oksaar E. Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und zwischen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens / E. Oksaar // Fachsprache und Gemeinsprache. Jahrbuch 1978 des Instituts für Deutsche Sprache. – Düsseldorf, 1979. – S. 100–113.
170. Otto W. Amtsdeutsch heute, bürgernah und praxisnah / W. Otto. – Stuttgart-München-Hannover, 1978. – 200 S.
171. Otto W. Bürgernähere Verwaltungssprache: ein neuer Fortbildungsinhalt / W. Otto // Verwaltung und Fortbildung. – 1981. – Bd. 9. – Heft 2. – S. 59–68.
172. Otto W. Die Sprache als Verwaltungsmittel / W. Otto // Bayerische Verwaltungsblätter. – 1978b. – № 24. – S. 481–486.
173. Otto W. Die Paradoxie einer Fachsprache / W. Otto // Der öffentliche Sprachgebrauch. – Bd. 2. – Stuttgart, 1981. – S. 44–57.
174. Otto W. Erwartungen an die Rechts- und Verwaltungssprache der Zukunft / W. Otto // Muttersprache. – 1982. – № 92. – S. 309–315.
175. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 253 S.
176. Sandrini P. Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht / Peter Sandrini // Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. – Tübingen : Narr, 1999. – S. 9–44.

177. Schippan T. Lexikologie der deutschen Sprache / T. Schippan. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – 306 S.

178. Schmidt-Wiegand R. Anwendungsmöglichkeiten und bisherige Anwendung von philologisch-historischen Methoden bei der Erforschung der älteren Rechtssprache / R. Schmidt-Wiegand // Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin : Walter de Gruyter, 1997. – Teilband 1. – S. 277–283.

179. Schweier U. Das Ukrainische / U. Schweier, P. Rehder // Einführung in die slavischen Sprachen. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998. – S. 94–109.

180. Shabliy O. Die Textsorte Gesetz in der Systematik der bilateralen Rechtsübersetzung am Beispiel des deutschen und ukrainischen Verfassungstextes / O. Shabliy // Osteuropa Recht: Fragen zur Rechtsentwicklung in Mittel- und Osteuropa sowie den GUS-Staaten. – 59. Jahrgang, Heft 4/2013: „Eurasische Integration“. – S. 444–459.

181. Shabliy O. Rechtsübersetzung in modernen Rechtsordnungen und -kulturen: Herausforderungen bei der deutsch-ukrainischen Übermittlung rechtlicher Inhalte (нім. м.) / Юридичний переклад у сучасних правових системах та культурах: Проблеми німецько-українського юридичного перекладу / O. Shabliy // Translationswissenschaftlicher Nachwuchs forscht (Forum Translationswissenschaft 17). – 2012. – S. 71–88.

182. Stickel G. Zur Kultur der Rechtssprache / G. Stickel // Mitteilungen 10: Aspekte der Sprachkultur. – Mannheim, 1984. – S. 29–60.

183. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The sociocognitive approach / R. Temmermann. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ. Company, 2000. – 258 p.

184. Tinnefeld T. Das Spannungsfeld zwischen Fach- und Gemeinsprache Fachartikel / T. Tinnefeld // Fachsprachen und Hochschule. – 2003. – Band 9. – S. 1–27.

II. Лексикографічні та довідкові джерела

185. Большой немецко-русский словарь Около 180000 лексических единиц : в 3 т. / [сост. Е. Лепинг [и др.]. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Русский язык, 1997. – Т. I. – 760 с.
186. Большой немецко-русский словарь. Около 180000 лексических единиц: в 3 т. / [сост. Е. Лепинг [и др.]. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Русский язык, 1997. – Т. II. – 680 с.
187. Великий енциклопедичний юридичний словник / [ред.-упоряд. Шемшученко Ю. С.]. – К., 2007. – 992 с.
188. ДСТУ 3325-96 : ТЕРМІНОЛОГІЯ. Визначення основних понять. [Чинний від 30.12.1999].
189. Толковый переводоведческий словарь / [состав. Нелюбин Л. Л.]. – 3-е изд., перераб. – М. : Флинта ; Наука, 2003. – 320 с.
190. Російсько-українсько-англійсько-німецький юридичний словник / уклад. Гончаренко В. Г. та ін. – К. : Либідь, 1995. – 240 с.
191. Сучасна правова енциклопедія / [уклад. О. В. Зайчук, [та ін.] — К., 2010. – 384 с.
192. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 335 с.
193. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [Гончаренко В. Г. [та ін.]. – К., 2004. – 320 с.
194. Энциклопедический юридический словарь / [под общ. ред. Е. В. Крутских]. – 2-е изд. – М. : Инфра, 1998. – 368 с.
195. Conrad R. Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini. Die wichtigsten Termini aus den verschiedenen Bereichen der Sprachwissenschaft mit Erläuterungen und Beispielen / R. Conrad. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1981. – 306 S.
196. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – 5., überarbeitete Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.

197. Fleischer W. Kleine Enzyklopädie. Deutsche Sprache / W. Fleischer. – Leipzig : Lang, Peter GmbH, 1983 – 845 S.

198. Recht A – Z. Fachlexikon für Studium, Ausbildung und Beruf. – Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, 2007. – 544 S.

III. Джерела ілюстративного матеріалу

199. Звід кодексів і законів України. – К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2007. – 800 с.

200. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

201. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / заг. ред. В.Т. Маляренко [та інші]. – 2 вид., перероб. та допов. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2010. – 1152 с.

202. Кримінальний кодекс України : Основні чинні кодекси і закони України / Уклад. Ю. П. Єлісєвич. – К., 2003. – 976 с.

203. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

204. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Familienrecht [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buergerliches-gesetzbuch.info/bgb/1297.html>.

205. Strafgesetzbuch (StGB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>.

206. Strafgesetzbuch (StGB). Textausgabe mit ausführlichem Sachregister und einer Einführung von Professor Dr. jur. Thomas Weigend, Universität Köln. – 44. Auflage. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2007. – 321 S.

ДОДАТКИ
Додаток А

Таблиця А.1

Деривати, утворені від прикметників в німецькому юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

<i>-igkeit/-keit</i>	<i>-heit</i>
Amtsfähigkeit f (1)	Abwesenheit f (1)
Fähigkeit f (9)	Ersatzfreiheitsstrafe f (4)
Gefährlichkeit f(1)	Freiheit f (5)
Nichtigkeit f (1)	Freiheitsentziehung f (9)
Schuldfähigkeit f (3)	Freiheitsstrafe f (99)
Schuldunfähigkeit f (7)	Gesamtfreiheitsstrafe f (3)
Strafbarkeit f (8)	Sicherheit f (2)
Straflosigkeit f (3)	
<i>-schaft</i>	<i>-e</i>
Schwangerschaft f (1)	Härte f (2)
Verwandtschaft f (1)	Höhe f (8)
	Schwere f (2)

Таблиця А.2

Деривати, утворені від прикметників в українському юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

на <i>-ість</i>	
бездіяльність (14)	наявність (3)
	недбалість (3)
вагітність (4)	небезпечність (2)
відповідальність (93)	неможливість (1)
власність (3)	необережність (5)
	неосудність (2)
гідність (1)	
	обов'язковість (3)
давність (25)	осудність (6)

діяльність (21)	
	повторність (6)
залежність (2)	
злочинність (5)	самовпевненість (2)
	судимість (36)
караність (4)	сукупність (28)
малозначність (1)	тривалість (8)
можливість (8)	тяжкість (46)
	чинність (9)

Таблиця А.3

Деривати, утворені від прикметників у німецькому юридичному тексті
(на матеріалі сімейного права)

- schaft		
Gütergemeinschaft f (32)	Verwandschaft f (2)	Gemeinschaft f (1)
- heit		
Abwesenheit f (5)	Anwesenheit f (4)	Angelegenheit f (7)
Krankheit f (5)		Sicherheit f (1)
-keit, -igkeit		
Angelegenheit f (7)	Fälligkeit f (1)	Volljährigkeit f (2)
Aufhebbarkeit f (3)	Gesamtgutverbindlichkeit f (9)	Wirksamkeit f (2)
Bewusstlosigkeit f (5)	Geschäftsunfähigkeit f (2)	Unwirksamkeit f (1)
Billigkeit f (4)	Geschäftsfähigkeit f (2)	Verbindlichkeit f (36)
Erwerbstätigkeit f (3)	Geistestätigkeit f (3)	Unbilligkeit f (1)
	Rechtsstreitigkeit f (2)	

Таблиця А.4

Деривати, утворені від прикметників в українському юридичному тексті
(на матеріалі сімейного права)

на -ість	
відповідальність (4)	недійсність (4)
взаємовідповідність (1)	нездатність (2)
відповідність (3)	немічність (1)
відсутність (3)	
власність (23)	необхідність (2)
	непрацездатність (2)
гідність (1)	
	обізнаність (1)
давність (10)	
дієздатність (2)	одношлюбність (2)
діяльність (2)	
добровільність (1)	правозгідність (1)
домовленість (16)	прихильність (2)
заборгованість (4)	рівність (3)
здатність (1)	роздільність (1)
інвалідність (3)	тривалість (3)
наявність (5)	чинність (4)
недоторканність (2)	
вартість (2)	обов'язковість (2)
можливість (7)	судимість (2)
кількість (1)	

Таблиця А.5

Віддієсловні абстрактні іменники в німецькому юридичному тексті
(на матеріалі сімейного права)

- ung		
Ablehnung f (1)	Bewertung f (1)	Stundung f (1)
Abweichung f (2)	Bezeichnung f (2)	Täuschung f (4)
Änderung f (1)	Deckung f (1)	Teilung f (1)
Anordnung f (1)	Drohung f (1)	Todeserklärung f (4)
Anrechnung f (1)	Einwendung f (1)	Überlassung f (2)
Aufforderung f (2)	Entdeckung f (2)	Übertragung f (1)
Auflösung f (3)	Entziehung f (1)	Vereinbarung f (2)
Aufrechterhaltung f (3)	Erfüllung f (2)	Verfügung f (4)
Aufwendung f (2)	Erhaltung f (1)	Vergütung f (2)
Ausbildung f (1)	Ermächtigung f (1)	Verjährung f (2)
Ausschließung f (3)	Erwartung f (2)	Vermögensminderung f (2)
Ausstattung f (5)	Erwerbsstellung f (1)	Vermutung f (1)
Ausstellung f (1)	Erziehung f (1)	Verpflichtung f (4)
Ausübung f (1)	Fortsetzung f (1)	Versagung f (1)
Bedingung f (1)	Gefährdung f (1)	Verschwendung f (1)
Beendigung f (15)	Gütertrennung f (2)	Versicherung f (1)
Befreiung f (8)	Haftung f (1)	Versöhnung f (1)
Befriedigung f (3)	Handlung f (2)	Verteidigung f (1)
Bekanntmachung f (1)	Haushaltsführung f (3)	Verweisung f (1)
Benutzung f (4)	Hausratsverordnung f (1)	Wahrnehmung f (1)
Berechnung f (6)	Herabsetzung f (1)	Weiterführung f (1)
Berechtigung f (3)	Herstellung f (1)	Wiederholung f (1)
Bereicherung f (5)	Landesregierung f (1)	Wiederverheiratung f (1)

Berichtigung f (2)	Mitwirkung f (5)	Willenserklärung f (1)
Berücksichtigung f (3)	Rechnung f (3)	Wirkung f (5)
Beschädigung f (1)	Rechtsverordnung f (2)	Würdigung f (1)
Bescheinigung f (1)	Regelung f (1)	Zahlung f (4)
Beschränkung f (3)	Rückforderung f (1)	Zeitbestimmung f (1)
Besorgung f (2)	Schenkung f (1)	Zuwendung f (4)
Bestätigung f (2)	Sicherheitsleistung f (3)	Zwangsvollstreckung f (1)
Bestimmung f (4)	Sicherung f (1)	
Beurkundung f (1)	Störung f (2)	
- nis		
Annahmeverhältnis (1)	Lebensverhältnisse pl (1)	Vermögensverhältnisse pl (1)
Bedürfnisse pl (1)	Eigentumsverhältnisse pl (1)	Verhältnis n (24)
Ehehindernis n (1)	Verlöbnis n (5)	Verwandtschaftsverhältnis n (1)
Erfordernis n (1)	Vermächtnis n (7)	Wohnverhältnisse pl (1)
Kenntnis f (2)	Verzeichnis n (7)	Zeugnis n(5)

Таблиця А.6

Деривати, утворені від дієслів в українському юридичному тексті (на матеріалі сімейного права)

на –ння	
відібрання (5)	обладнання (3)
відділення (2)	обмеження (3)
відрахування (5)	обстеження (3)
відчуження (1)	обчислення (1)
відшкодування (6)	
вивчення (1)	приготування (1)
визнання (39)	придбання (3)

визначення (31)	призначення (4)
використання (4)	приєднання (1)
викрадення (1)	примирення (2)
винесення (1)	примушування (4)
вирахування (1)	припинення (30)
вирішення (17)	присвоєння (1)
виселення (1)	присудження (2)
витрачання (3)	приховання (2)
	приховування (1)
досягнення (12)	
дотримання (7)	перебування (4)
	передавання (3)
забезпечення (15)	перенесення (1)
закінчення (5)	
засвідчення (1)	розв'язання (1)
застосування (11)	розірвання (80)
	розпорядження (7)
набрання (13)	розслідування (2)
навчання (9)	
надання (23)	
накладення (2)	
народження (63)	
на –ство	
батьківство (43)	материнство (20)
	міністерство (3)
господарство (3)	
громадянство (5)	насильство (2)
	недоумство (1)
дитинство (3)	
	суспільство (13)
законодавство (5)	

Таблиця А.7

Деривати, утворені від дієслів в німецькому юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

Abbildung f (1)	Bildung f (3)
Aberkennung f (1)	
Ablehnung f (1)	Darstellung f (1)
Absendung f (1)	Durchführung f (2)
Abstimmung f (1)	
Abwägung f (1)	Einhaltung f (1)
Ahndung f (1)	Einleitung f (1)
Anberaumung f (1)	Einrichtung f (3)
Anforderung f (4)	Einstellung f (4)
Anordnung f (53)	Einteilung f (1)
Anrechnung f (7)	Einwilligung f (2)
Anstiftung f (1)	Einwirkung f (2)
Anweisung f (4)	Einziehung f (44)
Anwendung f (5)	Erfüllung f (12)
Aufhebung f (5)	Erhöhung f (2)
Auflösung f (1)	Entlassung f (5)
Ausbeutung f (2)	Entschädigung f (7)
Ausbildung f (2)	Entscheidung f (50)
Äußerung f (3)	Entziehung f (15)
Ausführung f (2)	Entwicklung f (5)
Auslieferung f (3)	Erhebung f (1)
Aussetzung f (33)	Erledigung f (1)
Ausstellung f (1)	Ermächtigung f (5)
Auswirkung f (1)	Ermittlung f (1)
Ausübung f (5)	Eröffnung f (2)
	Erteilung f (2)
Beauftragung f (1)	Erwartung f (3)
Bedeutung f (3)	
Beendigung f (6)	Feststellung f (5)
Begehung f (17)	Förderung f (1)

Behandlung f (4)	
Belastung f (2)	Gefährdung f (6)
Beleidigung f (1)	Geltung f (5)
Bemessung f (2)	Genugtuung f (2)
Berechnung f (1)	Gesinnung f (1)
Berücksichtigung f (5)	
Beschädigung f (1)	Handlung f (6)
Bescheinigung f (1)	Herstellung f (1)
Besserung f (9)	
Bestimmung f (2)	Leistung f (7)
Beteiligung f (2)	Leitung f (6)
Betreuung f (3)	
Bewährung f (29)	Milderung f (4)
Bewertung f (1)	
Bewilligung f (3)	Nutzung f (1)
Beziehung f (3)	
Ordnung f (2)	Verfügung f (1)
	Vergünstigung f (1)
Prüfung f (2)	Verhängung f (6)
	Verjährung f (16)
Resozialisierung f (2)	Verkündung f (2)
	Verletzung f (5)
Schärfung f (2)	Vernehmung f (3)
Schätzung f (1)	Versagung f (4)
Sicherung f (10)	Verschlechterung f (1)
Sitzung f (1)	Verschleppung f (1)
Stellung f (4)	Versicherung f (2)
Störung f (2)	Verteidigung f (4)
	Verurteilung f (23)
Überprüfung f (3)	Verwahrung f (2)
Überschreitung f (1)	Verwaltung f (4)
Überstellung f (1)	Verwirklichung f (2)
Unterbrechung f (5)	Verwirrung f (1)
Unterbringung f (62)	Vollendung f (7)
Unterstützung f (1)	Vollstreckung f (29)

Unterzeichnung f (1)	Vollziehung f (1)
	Voraussetzung f (28)
Verantwortung f (2)	Vorbereitung f (6)
Veräußerung f (2)	Vorrichtung f (1)
Verbindung f (7)	Vorstellung f (3)
Verbreitung f (6)	
Verbüßung f (3)	Weisung f (30)
Verdächtigung f (1)	
Vereinbarung f (1)	Zerstörung f (1)
Verfolgung f (8)	

Таблиця А.8

Деривати, утворені від дієслів в українському юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

на -анн-я (-янн-я), -енн-я, -інн-я (-їнн-я)	
вживання (3)	навчання (4)
визнання (2)	надання (7)
виконання (12)	настання (4)
використання (3)	небажання (3)
вимагання (1)	ненадання (1)
виправлення (12)	неповідомлення (1)
випробування (15)	неусунення (1)
виховання (4)	
відбування (65)	обґрунтування (2)
відвернення (1)	об'єднання (2)
відшкодування (2)	обмеження (40)
вчинення (92)	обчислення (5)
	одужання (2)
готування (8)	оприлюднення (1)
	опублікування (1)
діяння (40)	
доведення (4)	перевищення (1)
досягнення (7)	переховування (1)
	питання (6)

забезпечення (4)	підшукування (2)
завдання (4)	підшукування (2)
заволодіння (1)	погашення (17)
задоволення (1)	поглинення (3)
закінчення (15)	подання (2)
залишення (1)	позбавлення (106)
залучення (1)	покарання (339)
запобігання (3)	помилування (7)
зарахування (2)	поміщення (1)
застосування (25)	пом'якшення (2)
засудження (17)	попередження (2)
захворювання (5)	порушення (4)
захоплення (2)	постановлення (12)
збереження (1)	посягання (3)
звернення (1)	пошкодження (2)
звільнення (50)	правопорушення (3)
згвалтування (1)	придбання (1)
здійснення (4)	примирення (1)
зізнання (2)	припинення (9)
знищення (1)	присвоєння (1)
	пристосування (1)
клопотання (1)	притягнення (2)
	приховування (1)
лікування (10)	пробачення (1)
	продовження (8)
набрання (7)	проживання (7)
рішення (9)	тримання (18)
розкаяння (1)	
розслідування (1)	ув'язнення (4)
	умовляння (1)
самоврядування (2)	урахування (9)
сполучення (1)	ухилення (2)
сприяння (1)	ушкодження (2)
сп'яніння (3)	

ставлення (5)	фінансування (1)
створення (1)	формування (1)
стягнення (5)	функціонування (1)
на –ство	
вбивство (2)	підприємство (4)
законодавство (8)	слідство (1)
	суспільство (2)
людство (3)	
	хуліганство (1)
насильство (1)	
недоумство (2)	
на –ція	
госпіталізація (7)	конфіскація (6)
	координація (1)
ізоляція (4)	
	організація (12)
кваліфікація (12)	
класифікація (1)	реєстрація (1)

Додаток Б

Таблиця Б.1

Складні іменники у німецькому юридичному тексті
(на матеріалі сімейного права)

Ehegatte m/f (396)	Unterhaltspflicht f (2)	Erwerbsverhältnis n (2)
Gesamtgut n (139)	Erwerbstätigkeit f (2)	Gesundheitsschaden m (1)
Gütergemeinschaft f (37)	Erwerbsstellung f (2)	Erbbaurecht n(1)
das Vorbehaltsgut n (28)	Pflichtteilsanspruch m (1)	Gelegenheitsgeschenk n (1)
der Güterstand m (.....)	Güterrechtsregister n (6)	Sicherheitsleistung f (...)
Rechtsstreit m (19)	Gesamtgutverbindli- chkeiten pl (6)	Verschollenheits- gesetz n (1)
Ausgleichsforde- rung f (15)	Lebensgemeinschaft f (4)	Gesundheitszustand m (1)
Ehename m (12)	Gütertrennung f (5)	Billigkeitsgrund m (1)
Familiengericht n (11)	Anfangsvermögen n (7)	Wirksamkeitsvoraus- setzung f (1)
Vormundschafts- gericht n (9)	Geburtsname m (7)	Abhängigkeitsverhält- nis n (1)
Gütergemeinschaft f (32)	Zugewinnngemeinschaft f (1)	Verwandtschaftsver- hältnis n (10)
Vaterschaftsver-	Lebenspartnerschafts	Lebenspartnerschaftsg

mutung f (1)	name m (6)	esetz n (1)
Gesellschafts- vertrag m (1)	Erbteilungsvertrag m (1)	Religionsdiener m (2)
Verzinsungspflicht f (1)	Aufwendungsersatz m (1)	Justizvergütungs- und –entschädigungs- gesetz n (1)
Betreuervergütung sgesetz n (1)	Strafverfahren n (3)	Nießbrauch m (2)
Wohnverhältnis n (1)	Schadenersatz m (...) Elternteil m (34)	Jugendamt n (40)
Zeitraum m (8)	Ehegatten pl (405)	Familiengericht n (213)
Zeitpunkt m (15)	Lebensgemeinschaft f (5)	

Таблиця Б.2

Складні іменники в українському юридичному тексті
(на матеріалі сімейного права)

взаємовідповідність (1)	одношлюбність (1)
взаємодопомога (2)	
	повноваження (11)
дитина-інвалід (5)	повноліття (22)
дитина-сирота (7)	правовідношення (4)
дієздатність (2)	правозгідність (1)
добровільність (1)	правонаступник (1)
добросовісність (1)	правопорушення (3)
непрацездатність (2)	самоврядування (3)
	самозахист (3)

Таблиця Б.3

Складні іменники в українському юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

військовослужбовець (30)	неповнолітній (35)
гауптвахта (2)	правопорушення (3)
	правосуддя (1)
законодавство (6)	
злочин (334)	самоврядування (2)
злочинність (5)	співвиконавець (3)
	співвідношення (1)
іноземець (5)	співучасть (8)
малозначність (1)	

Таблиця Б.4

Складні іменники в німецькому юридичному тексті
(на матеріалі кримінального права)

Abgeordnetenbestechung f (1)	Nebenfolge f (4)
Alkoholkontrolle f (2)	Nebenstrafe f (3)
Amtsfähigkeit f (1)	Nettoeinkommen n (1)
Amtsträger m (8)	Nichtaussetzung f (1)
Amtsverhältnis n (1)	Nichteintritt m (1)
Anhaltspunkt m (1)	Notstand m (3)
Angriffskrieg m (1)	Notwehr f (6)
Antragsberechtigte m/f (4)	
Antragsfrist f (3)	Organisationsform f (1)
Antragsrecht n (6)	Organhandel m (1)
Arbeitskraft f (1)	
Arbeitsplatz m (1)	Personenbegriff m (1)
Arbeitsvermittlung f (1)	Personengesellschaft f (2)
Aufenthaltort m (1)	Personenvereinigung f (2)
Aufgabenerfüllung f (1)	Pflegeeltern pl (1)

Auftragsverhältnis n (1)	Pflegekinder pl (1)
Auslandstat f (4)	Pflichtwidrigkeit f (1)
Auslieferungersuchen pl (3)	Polizeidienst m (1)
Auslieferungsgesetz n (1)	Prüfungsfrist f (1)
Ausnahmefall m (1)	Psychotherapeut m(1)
Aussetzungsentscheidung f (1)	Psychotherapeutin f (1)
Aussichtsbehörde f (1)	
Aussichtsstelle f (12)	Rahmenbeschluß m (1)
Begriffsbestimmung f (1)	Rangfolge f (1)
Berufsrichter m (2)	Rechtsfolge f (1)
Berufsverbot n (21)	Rechtsgut n (2)
Berufszweig m (4)	Rechtshandlung f (1)
Beschlagnahmeordnung f (1)	Rechtshilfe f (1)
Betäubungsmittel n (1)	Rechtskraft f (20)
Betriebsgeheimnis n (1)	Rechtsordnung f (3)
Bewährungshelfer m (19)	Rechtsstaat m (1)
Bewährungshelferin f (19)	Rechtsstellung f (3)
Bewährungshilfe f (2)	Rechtsverhältnis n (2)
Bewährungszeit f (27)	Rechtsvorschrift f (1)
Beweggrund m (1)	Rechtszug m (2)
Bewusstseinstörung f (1)	Reihenfolge f (2)
Bildträger m (1)	Sachbegriff m (1)
Bundesflagge f (1)	Sachverständiger m (1)
Bundesrepublik f (2)	Schadenswiedergutmachung f (2)
Bundestag m (2)	Schriftstück n (1)
Bundesversammlung f (1)	Schuldfähigkeit f (3)
Bundeswehr f (2)	Schuldunfähigkeit f (7)
	Schwachsinn m (1)
Deutschland (n) (2)	Seeverkehr m (1)
Dienstaufsicht f (1)	Sicherheitsverwahrung f (21)
Dienststelle f (3)	Sondervorschrift f (2)
Dienstvorgesetzte m/f (6)	Sonnabend m (1)
Disziplinarvorgesetzte m/f (1)	Sonntag m (1)
Drucksatz m (1)	Sorgeberechtigter m (1)

Druckstock m (1)	Sprachgebrauch m (1)
Durchsuchungsanordnung f (1)	Sprengstoffverbrechen n (1)
	Staatsanwalt m (1)
Ehegatte m/f (6)	Staatsanwaltschaft f (2)
Einzelstrafe f (4)	Staatskasse f (3)
Erledigungsentscheidung f (1)	Staatzugehörigkeitszeichen n (1)
Erledigungserklärung f (1)	Strafantrag m (2)
Ermittlungsverfahren n (2)	Strafanzeige f (1)
Entziehungsanstalt f (14)	Strafaussetzung f (18)
Entziehungskur f (3)	Strafbefehl m (1)
Ersatzfreiheitsstrafe f (4)	Strafbemessung f (2)
Ersatzgegenstand m (1)	Strafdrohung f (3)
Euroscheck m (1)	Straferlaß m (2)
	Strafgesetz n (8)
Fahrerlaubnis f (23)	Strafgewalt f (2)
Fahrverbot n (6)	Strafprozeßordnung f (8)
Freiheitsentziehung f (9)	Strafrecht n (9)
Freiheitsstrafe f (99)	Strafrest m (16)
Fristengeltung f (1)	Strafsache f (1)
Fristenregelung f (1)	Straftat f (64)
Führungsaufsicht f (56)	Strafverbüßung f (1)
Führerschein m (11)	Strafverfahren n (2)
	Strafverlangen n (5)
Garantiefunktion f (1)	Strafvollzug m (6)
Geldbetrag m (6)	Strafzumessung f (1)
Geldfälschung f (1)	Straßenverkehr m (2)
Geldstrafe f (30)	Stimmrecht n (1)
Geltungsbereich m (11)	Suchtmittelkontrolle f (2)
Generalbevollmächtigter m (1)	Suchtverhalten n (1)
Gesamtgeldstrafe f (1)	Subventionsbetrug m (1)
Gesamtstrafe f (20)	Sühneversuch m (1)
Gesamtstrafenbildung f (1)	
Gesamtvermögensstrafe f (1)	Tagessatz m (6)
Gesamtwürdigung f (10)	Tatbeitrag m (1)
Geschäftsführung f (1)	Tatbestand m (13)

Geschäftsgang m (2)	Tateinheit f (1)
Geschäftsgeheimnis n (1)	Tatfolge f (1)
Gesetzbuch n (1)	Tatmehrheit f (1)
Gesetzgebungsorgan n (2)	Tatsache f (7)
Gesetzesverletzung f (1)	Tatort m (8)
Gewebehandel m (1)	Teilbetrag m (3)
Gewerbebezweig m (4)	Therapieweisung f (2)
Gnadenweg m (2)	Tonträger m (1)
Grundlage f (3)	Transplantationsgesetz n (1)
Grundsatz m (3)	
	Unfallort m (1)
Haftbefehl m (2)	Unterbrechungshandlung f (1)
Handlungsbevollmächtigter m (1)	Unterbringungsbefehl m (1)
Härtevorschrift f (1)	Unterhaltungspflicht f (3)
Hauptverfahren n (3)	Untersuchungshaft f (3)
Heilbehandlung f (3)	Untersuchungshandlung f (1)
Hoheitsgebiet n (1)	Unterstellungszeit f (1)
Höchstdauer f (3)	
Höchstfrist f (7)	Veräußerungsverbot m (1)
Höchstmaß n (7)	Verbotsfrist f (5)
Höchstzahl f (1)	Verbotsirrtum m (1)
Hochverrat m (1)	Verfolgungsverjährung f (1)
	Vergleichsbehörde f (1)
Inlandstat f (1)	Verhältnismäßigkeit f (2)
	Verhandlungsfähigkeit f (1)
Jugendgerichtsgesetz n (1)	Verhandlungsunfähigkeit f (2)
	Verjährungsfrist f (12)
Kraftfahrzeug n (2)	Verkehrsunterricht m (1)
Kraftfahrzeugführer m (2)	Verkehrswert m (1)
Krankenhaus n (12)	Vermögensstrafe f (11)
Kernenergieverbrechen n (1)	Vermögensvorteil m (2)
Krisenintervention f (1)	Vertretungsbefugnis f (1)
Kontrollbefugnis f (1)	Vertragsstaat m (2)
Landgericht n (1)	Vollrausch m (1)

Landesregierung f (2)	Vollstreckungsverjährung f (1)
Landesverrat m (1)	Vorführungsbefehl m (1)
Landesverteidigung f (1)	Vorstellungsweisung f (1)
Lebensführung f (5)	
Lebensgrundlage f (4)	Werktag m (1)
Lebensjahr n (1)	Wertpapierfälschung f (1)
Lebenspartner m (6)	Widerrufsgrund m (1)
Lebenspartnerschaft f (1)	Wirtschaftsraum m (2)
Lebenspartnerschaftsgesetz (1)	Wirtschaftszone f (1)
Lebensverhältnisse pl (2)	Wohnort m (1)
Luftfahrzeug n (2)	Wohnsitz m (4)
Luftverkehr m (1)	Wortersatz m (7)
Maßgabe f (1)	Zahlungskarte f (1)
Maßnahme f (16)	Zusammenschluß m(1)
Maßregel f (63)	Zahlungserleichterung f (5)
Maßregelvollzug m (1)	Zahlungsfrist f (1)
Maßstab m (1)	Zeitpunkt m (15)
Meineid m (1)	Zeitraum m (1)
Menschenhandel m (2)	
Milderungsgrund m (1)	
Mindestdauer f (1)	
Mindestmaß n (19)	
Mitgliedstaat m (3)	

Додаток В

Німецько-український глосарій термінів кримінального права

- Abwesenheit f – відсутність, неявка
- Affekt m – афект
- Amtsfähigkeit f – здатність займати посаду
- Amtsträger m – посадова особа
- Angriff m – напад
- Anordnung f – розпорядження, припис, директива
- Anrechnung f – зарахування, нарахування
- Anstiftung f – підбурювання
- Antrag m – запит
- Aufforderung f – вимога
- Aussage f – свідчення
- Aussetzung f – відкладання, відстрочка, відтермінування
- Bande f – банда
- Begehung f – скоєння (вчинення) злочину
- Beleidigung f – ображення, образа
- Betrug m – зрада
- Bewährung f – умовне засудження
- Bewährungshilfe f – допомога для умовно засудженого
- Beihilfe f – пособництво
- Berufsverbot n – заборона на професії
- Deliktart f – вид правопорушення
- Diebstahl m – крадіжка
- Doppelehe f – двошлюбність
- Einziehung f – конфіскація
- Entlassene m/f – звільнений (із ув'язнення)
- Entschädigung f – компенсація, винагорода
- Ersatzfreiheitsstrafe f – заміна грошового штрафу позбавленням волі
- die Entziehung der Fahrerlaubnis – вилучення водійських прав
- Fahrverbot n – заборона керувати транспортним засобом
- Freiheit f – свобода

Freiheitsstrafe f – позбавлення волі
 Friedensverrat m – зрада миру
 Führungsaufsicht f – встановлення нагляду за поведінкою засудженого
 Geheimnis n – таємниця, секрет
 Gefährlichkeit f – небезпека
 Geldstrafe f – грошовий штраф
 Geltungsbereich m – зона дії, сфера дії
 Gesamtgeldstrafe f – загальна сума штрафу
 Geschädigte m/f – постраждалий
 Gesetzesverletzung f – порушення закону
 Grundsatz m – принцип, основне положення
 Hausfriedensbruch m – порушення права недоторканності житла
 Hochverrat m – державна зрада
 Höchstmaß n – верхня межа
 Inhaftierte m/f – ув'язнений, в'язень
 Jugendgerichtsgesetz n – закон про чинення правосуддя у справах неповнолітніх
 Kriminalität f – злочинність
 Landesverteidigung f – захист країни
 Maßregel f – захід, міра; розпорядження, вказівка, припис
 Menschenhandel m – торгівля людьми
 Meineid m – неправдива присяга, фальшива присяга
 Mindestdauer f – мінімальний термін
 Mindestmaß n – мінімум, мінімальний розмір
 Mißbrauch m – зловживання
 Mord m – навмисне вбивство за тяжких обставин
 Nachrichtendienst m – розвідка, розвідувальна служба; розвідувальний центр; служба інформації
 Nebenstrafe f – додаткове покарання
 Nichtigkeit f – недійсність
 Notstand m – необхідність; надзвичайний стан
 Opfer n – жертва
 Raub m – розбій, грабіж

Rücktritt m – відмова (від договору), розторгнення (договору); відставка
 Schätzung f – оцінка (напр. майна)
 Schuldunfähigkeit f – неосудність
 schwerere Strafe f – сурове покарання
 Sicherheit f – безпека
 Sicherung f – гарантія, забезпечення; безпека
 Sprengstoffverbrechen n – злочин, скоєний за допомогою вибухових речовин
 Stimmrecht n – право голосу
 Strafantrag m – скарга потерпілого
 Strafanzeige f – заява органам влади про злочин, який готується або вже скоєно
 Strafaussetzung f – умовно-дострокове звільнення, умовне засудження
 strafbar – караний
 Strafbarkeit f – караність
 Strafbefehl m – (одноосібне) рішення судді по карній справі, яке було винесено в порядку сумарного судочинства
 Strafbemessung f – визначення розміру покарання
 Strafdrohung f – санкція (карно-правової) норми
 Strafe f – штраф
 Strafgefangener m – ув'язнений
 Strafgesetz n – карний закон
 Strafgewalt f – карна влада
 Strafprozeßordnung f – карно-процесуальний кодекс
 Strafrecht n – кримінальне (карне) право
 Straferlaß m – звільнення від покарання; амністія
 Strafflosigkeit f – безкарність
 Straffrest m – частина покарання, яку не було відбуто
 Strafsache f – карна справа
 Straftat f – злочин
 Strafverfahren n – карне судочинство, карний процес, карна справа
 Strafverbüßung f – відбуття покарання
 Strafverlangen n – вимога карного переслідування
 Strafvollzug m – виконання покарання; місце позбавлення волі

- Strafvollzugsrecht n – норми права, які регулюють призначення та виконання покарання, пенітенціарне право
- Strafvorbehalt m – попередження, яке виносить суд при оголошенні вироку
- Strafzumessung f – призначення міри покарання, визначення розміру покарання
- Tat f – дія; злочин
- Tateinheit f – ідеальна сукупність злочинів
- Täterschaft f – виконавство (як форма співучасті)
- Tatmehrheit f – реальна сукупність злочинів
- Täuschung f – обман; помилка
- Teilnahme f – участь; співучасть
- Verbotsirrtum m – помилка в забороні
- Vereinigung f – об'єднання; союз, корпорація
- Verjährung f – давність, термін давності
- Verfall m – припинення дії (напр. права); конфіскація (майна)
- Verhältnismäßigkeit f – відповідність, пропорційність
- Verhandlungsfähigkeit f – здатність брати участь у розгляді справи
- Verletzung f – пошкодження, травма; порушення (напр. закону)
- Vermögensstrafe f – покарання майнового характеру
- Versuch m – спроба
- Verurteilter m – засуджений
- Verurteilung f – засудження
- Verlängerung f – подовження
- Vollstreckung f – виконання
- Vollstreckungsverjährung f – давність виконання вироку
- Voraussetzung f – передумова, умова
- Vorbehalt m – застереження
- Vorschriften pl – приписи
- Überprüfung f – ревізія, контроль; ревізія судових рішень в порядку нагляду
- Urteil n – вирок
- Wahlbehinderung f – перешкоджання у дотриманні виборчого права
- Wahlfälschung f – фальсифікація результатів виборів
- Wählernötigung f – примусове перешкоджання у дотриманні виборчого права

Wählertäuschung f – обман виборців під час здійснення виборчого права

Weisung f – розпорядження

Wertersatz m – відшкодування вартості

Wertzeichenfälschung f – підробка грошових знаків

Widerruf m – відміна; скасування, відмова

Wohnort m – місце проживання, резиденція

Wohnsitz m – місце проживання, резиденція

Німецько-український глосарій термінів сімейного права

Abhängigkeitsverhältnis n – стосунки залежності

Ablehnung f – відмова; відвід (напр. судді)

Abweichung f – ухилення

Abwesenheit f – відсутність, неявка

Adoption f – усиновлення

Änderung f – зміна

Anerkennung f – визнання; заохочення

Angelegenheit f – справа, питання

Annahmeverhältnis n – стосунки, які виникли у зв'язку з усиновленням

Anordnung f – розпорядження, наказ, припис

Anrechnung f – зарахування, нарахування

Anspruch m – право вимагати, претензія, вимога

Anwesenheit f – присутність

Aufhebung f – відміна, припинення, розторгнення

Aufforderung f – вимога

Auflösung f – відміна, припинення; ліквідація

Aufrechterhaltung f – підтримка, збереження (в силі)

Aufwendungsersatz m – компенсація витрат

Ausgleichsforderung f – вимога компенсації

Ausschließung f – виключення, відсторонення; видалення (з зали суду); відвід (судді)

Ausstattung f – надання; придане, виділене майно

Ausstellung f – виписка, видача, оформлення (документу)

Ausübung f – виконання; здійснення, використання (права)

Bedingung f – умова
 Beendigung f – завершення (злочину), припинення (правочину)
 Befreiung f – звільнення
 Befriedigung f – задоволення
 Bekanntmachung f – опублікування, публікація, оголошення, оприлюднення
 Benutzung f – використання, вживання
 Berechnung f – обрахування, підрахунок, оцінка
 Berechtigung f – надання права; право, повноваження
 Bereicherung f – збагачення
 Berichtigung f – виправлення, поправка
 Berücksichtigung f – взяття до уваги
 Beschädigung f – нанесення збитків; поранення
 Bescheinigung f – свідоцтво, розписка, квитанція
 Beschränkung f – обмеження
 Besorgung f – виконання
 Bestätigung f – підтвердження, затвердження
 Bestimmung f – визначення, встановлення (термінів); призначення; постанова, припис, положення; стаття договору
 Beurkundung f – (офіційне) засвідчення
 Billigkeit f – справедливість, правомірність
 Ehe f – шлюб
 Ehegatte m/f – член подружжя
 Ehehindernis n – обставина, яка перешкоджає укладанню шлюбу
 Ehename m – шлюбне прізвище
 Eheverbot n – заборона на укладання шлюбу
 Ehevertrag m – шлюбний контракт
 Eigentumsverhältnisse pl – майнові відносини
 Erbteilungsvertrag m – договір про розподіл спадку
 Erfordernis n – вимога
 Ermächtigung f – повноваження
 Elternteil m – один із батьків
 Fälligkeit f – термін сплати; настання терміну виконання зобов'язання
 Familiengericht n – сімейний суд

- Forderung f – вимога, претензія; дебіторська заборгованість
- Gemeinschaft f – спільність; спільнота, об'єднання
- Genehmigung f – дозвіл, згода; санкція; схвалення; затвердження
- Geschäftsfähigkeit f – дієдатність
- Geschäftsunfähigkeit f – недієдатність
- Gesellschaftsvertrag m – договір спілки
- Gesundheitsschaden m – шкода, нанесена здоров'ю
- Gesundheitszustand m – стан здоров'я
- Güterrechtsregister n – реєстр для внесення майнових прав членів подружжя
- Gütertrennung f – роздільність майна (членів подружжя)
- Haftung f – ув'язнення
- Handlung f – дія
- Haushaltsführung f – ведення домашнього господарства
- Heiratsbuch n – книга реєстрації шлюбів
- Herabsetzung f – зниження, скорочення
- Herstellung f – виробництво, виготовлення; встановлення (напр. згоди)
- Jugendamt n – (місьцеве) управління у справах молоді
- Kenntnis f – знання
- Lebensgemeinschaft f – спільне проживання
- Landesregierung f – уряд країни; уряд землі
- Mitwirkung f – участь, сприяння
- Nachlass m – зменшення; скидка; звільнення (від покарання); спадок
- Nachlassverbindlichkeit f – боргове зобов'язання щодо спадку
- Nachlassgericht n – суд у справах спадку
- Nachteil m – збитки; недолік, дефект
- Nachforschung f – розпитування; розшук
- Nießbrauch m – речове право, в силу якого особа, уповноважена отримувати користь із майнового об'єкту, що належить іншій особі
- Pflichtteilsanspruch m – домагання обов'язкової долі спадку
- Rechtshandlung f – правова (юридична) дія
- Rechtshängigkeit f – наявність справи в судочинстві
- Rechtsfähigkeit f – правоздатність
- Rechtskraft f – законна сила (напр. судового рішення)

- Rechtsstreit m – судова справа
- Rechtsstreitigkeit f – судова справа
- Rechtsverordnung f – правовий припис; розпорядження (постанова) уряду, яка має юридичну силу
- Rechtsvorschrift f – правовий припис, припис закону
- Regelung f – врегулювання
- Rückforderung f – вимога на повернення
- Schenkung f – дарування
- Scheidung f – розлучення
- Sicherheit f – безпека; надійність, достовірність; впевненість; гарантія
- Sicherheitsleistung f – надання гарантії; внесення завдатку в якості запобіжного заходу
- Sicherung f – гарантія, забезпечення (напр. вимоги); безпека; охорона
- Standesamt n – загс
- Standesbeamte m – службовець загсу
- Störung f – порушення
- Unbilligkeit f – несправедливість, неправомірність
- Unterhaltspflicht f – аліментний обов'язок
- Unwirksamkeit f – недійсність, безрезультатність
- Vaterschaftsvermutung f – презумпція батьківства
- Verbindlichkeit f – зобов'язання
- Verhältnis n – відношення, зв'язок
- Verlöbnis n – заручини
- Vermächtnis n – заповітний акт, заповіт; майно, що заповідають
- Vermögensverhältnisse pl – майнові відносини
- Verschollenheitsgesetz n – закон про безвісну відсутність
- Versicherung f – завірення; страхування; договір страхування; сума страхування
- Versöhnung f – примирення (сторін у справах приватного звинувачення або у справах із розлучення)
- Verteidigung f – захист
- Verwandtschaft f – рідня
- Verwandtschaftsverhältnis n – родинний зв'язок

- Verweisung f – передання справи за підсудністю; посилення (напр. на закон); вигнання
- Verzeichnis n – опис, реєстр, реєстр, каталог
- Verzinsungspflicht f – обов’язок сплати процентів
- Volljährigkeit f – повноліття
- Vormund m – опікун
- Vormundschaft f – опіка
- Wahrnehmung f – сприйняття; здійснення (напр. інтересів)
- Weiterführung f – просування
- Wiederverheiratung f – укладання нового шлюбу
- Willenserklärung f – волевиявлення
- Wirksamkeit f – ефективність; дія (юридична), діяльність
- Wirkung f – дія; вплив; результат, ефект
- Würdigung f – оцінка
- Zahlung f – платіж, (грошовий) внесок
- Zeitraum m – проміжок часу
- Zeugnis n – свідоцтво, довідка, квитанція, розписка, сертифікат, атестат; свідчення свідка
- Zugewinnngemeinschaft f – режим майнових стосунків членів подружжя, при якому члени подружжя і в шлюбі зберігають кожний своє майно, а майно, набуте в шлюбі, є спільною власністю
- Zuwendung f – асигнування, позика, дарування
- Zwangsvollstreckung f – примусове виконання рішення (у цивільній справі)